

vivat academia

tijdschrift van het Verbond der Vlaamse Academici

driemaandelijks

nr 130 januari, februari, maart 2006

*"Individuals may form
communities,
but it is institutions alone
that can create
a nation."*

Benjamin Disraeli, Brits staatsman 1804-1881

Inhoud

Alles wel beschouwd (Frank Judo)	1
Onze taal in Vlaanderen (Ghislain Duchateau)	3
Spreken Nederlanders en Vlamingen (nog) dezelfde taal? (Hugo de Jonghe)	11
Economische groei: een kwestie van politiek (Dirk Laeremans)	21
Een medewerker over "De Tafelronde" (Piet Tommissen)	33
De eeuwige ordening in het Morgenland (Koenraad Elst)	53
Trouw Dietsch. Het Dietsch Studenten Verbond (Wilfried Weets)	75
Het Warande-manifest (Frederik Pieters)	79
Beter Nederlands (Frank Flerackers)	84

Tot uw dienst: de leden van het hoofdbestuur.

Algemeen voorzitter:

Prof. Dr Frank Fleerackers, Vrijheidslaan 17, 1081 Brussel

Algemene ondervoorzitters:

Lic. Milka Tombal, Carnegielaan 47, 3500 Hasselt

Ir. Marc Van Dongen, Bredabaan 764, 2170 Merksem

Algemeen secretaris:

Ph. D. Rita Wardenier, Waversesteenweg 288, 1040 Brussel

Algemeen penningmeester:

Lic. Fernand Smets, Oostvaarddijk 17, 2830 Willebroek

Hoofdredacteur:

Mr. Frank Judo, Luchtvaartlaan 50 bus 5, 1150 Sint-Pieters-Woluwe

Bestuursleden:

Lic. Alain Mouton, Voorstraat 36 A, 8500 Kortrijk

Lic. Stijn Debruyne, H. Mausstraat 15 b 7, 1000 Brussel

Lic. Chris D'Huyvetter-Swinnen, Azalealaan 1, 2950 Kapellen

Ir. Wim Vereyken, Pater Pirelaan 9, 8400 Oostende

Lic. Marnix Cherretté, Vaartstraat 4 bus 5, 9300 Aalst

Dr. Noël Geirnaert, Hugo Verrieststraat 5, 8000 Brugge

Lic. Ghislain Duchateau, Eendrachtlaan 3, 3500 Hasselt

Elk auteur is verantwoordelijk voor zijn bijdrage. VVA-standpunten worden expliciet als dusdanig aangekondigd.

Alles wel beschouwd

Mr Drs Frank Judo

De privatisering van het publieke debat

Sinds de Deense cartoonrellen geniet het begrip "vrije meningsuiting" een zelden geziene populariteit, zelfs vanwege personen die in een vorig leven niet of nauwelijks geassocieerd wensten te worden met deze vrijheid. Zonder hier eens te meer het debat te willen voeren over de zin en de onzin van de bewuste tekeningen, laat staan over hun artistieke kwaliteiten, lijkt het ons toch gepast even aandacht te vragen voor de gezondheidstoestand van het publieke debat bij ons, en dit aan de hand van enkele min of meer relevante incidenten uit de jongste maanden.

Begin december zorgde het manifest van de denkgroep "In de Warande" voor een kortstondige, maar hevige discussiegolf over het voortbestaan van de staat België. Elders in dit nummer wordt nader ingegaan op dit werkstuk, dat ook in de Franstalige pers ruimschoots in de aandacht werd gebracht. Bij die gelegenheid kreeg ook *Standaard*-redacteur Marc Reynebeau het woord, en achtte hij het nodig erop te wijzen dat de auteurs van het manifest geen democratische legitimiteit bezaten.

Als dusdanig is dat een feitelijke vaststelling, die correct kan worden genoemd. Hetzelfde kan trouwens worden gezegd van uw ondergetekende dienaar, of van Marc Reynebeau zelf. Tot op heden was het immers zo dat het lanceren van gedachten, analyses en wensen niet onderworpen was aan enig democratisch (en dus wezenlijk politiek) "voorafgaand verlot", zoals de Belgische grondwetgever dat zo mooi omschrijft. De overbodigheid en zelfs de irrelevantie van iedere democratische legitimiteit ten aanzien van de deelname aan het publieke debat behoort zelfs tot de grondslagen van een vrije samenleving. Het is tot nader order het beslissingsmoment dat aan de democratische spelregels onderworpen is, niet het discussiemoment.

Enige weken later, enkele dagen na Kerstmis, viel enige opschudding te bemerken naar aanleiding van een homilie van kardinaal

Danneels. De inhoud van die tekst doet hier weinig ter zake, maar ik was erg onaangenaam getroffen door een vrije tribune van de Brusselse hoogleraar Michel Magits, die luidop de vraag stelde of de kardinaal zich niet schuldig maakte aan het zogenaamde "kanselmisdrijf". Volgens het strafwetboek is een bedienaar van de eredienst die tijdens de liturgie ten aanval trekt tegen politieke beslissingen immers strafbaar (binnen bepaalde voorwaarden, die we hier buiten beschouwing laten).

Er zijn tijden geweest dat intellectuelen een idee als "kanselmisdrijf" met enige afschuw zouden hebben verworpen, als een nutteloze en dus onwenselijke inperking van het publieke debat. Blijkbaar zijn er heden ten dage intellectuelen die het belangrijker vinden het debat te beperken, dan het uit te breiden.

En ten slotte nog een kleine anekdote, beleefd door een collega en desondanks goede vriend, die onlangs vanwege een recent afgestudeerde medewerkster het vriendelijke verwijt naar het hoofd kreeg "een extremist" te zijn. Enigszins verbouwereerd vroeg de werkgever de jonge academica naar haar definitie van een extremist. Deze bleek te zijn: "iemand die over vele onderwerpen een eigen mening heeft".

We durven te hopen dat deze laatste definitie nog geen gemeengoed is geworden, maar dat er iets mis loopt met de manier waarop de bevolking in het algemeen, en meer en meer academici in het bijzonder omgaan met het publieke debat, is zeker. Voor ons blijft het duidelijk: een publiek debat dat geprivatiseerd wordt, op welke wijze ook, verliest een groot deel van zijn maatschappelijke waarde. Dit is natuurlijk het geval wanneer economische dwang ertoe leidt dat een deel van de opinie wordt uitgesloten van het debat, maar ook wanneer men participatie aan discussie over maatschappelijk relevante onderwerpen wil beperken tot deelnemers die vooraf blijk hebben gegeven van voldoende democratische, academische of andersoortige legitimatie.

Misschien wordt dit wel de grote uitdaging voor academici in de nieuwe eeuw: het verzekeren van het spreekrecht van de niet-academici.

Onze taal in Vlaanderen

Lic. Ghislain Duchâteau

Inleiding

Een heel aantal maanden geleden stelde VVA-voorzitter Frank Fleerackers aan het Bestuur en aan de Centrale Raad voor vanaf 2006 een campagne voor "Beter Nederlands" te organiseren vanuit het Verbond der Vlaamse Academici. Dat werd dan ook het thema van onze algemene ledenvergadering op zaterdag 22 april 2006.

Die campagne zou onder zijn titel twee betekenissen koesteren. Het zou in Vlaanderen beter zijn dat wij de voorkeur geven aan het Nederlands boven andere talen. Anderzijds zouden wij ijveren voor een betere kwaliteit van ons taalgebruik in Vlaanderen.

Als aanloop tot de campagne gaan we hier wat nader en wat dieper in op deze thematiek.

Verengelsing

In verband met onze taal, het Nederlands, is het inderdaad goed uit te kijken. De Engelse ziekte 'heerst' immers zowel in het bedrijfsleven als bij vele beleidsverantwoordelijken in onze universiteiten en hogescholen. Gelukkig heeft het Vlaamse Parlement in april 2003 daartegen in het taalartikel 91 van het BaMa-decreet op het hoger onderwijs een dam opgeworpen met precieze beperkingen en toelaatbaarheden van een vreemde taal voor het onderwijs in onze hogere onderwijsinstellingen. Wij kunnen ons nu nog toeleggen op het handhaven van die beregeling, want zowel in dat hoger onderwijs als bij Vlaamse volksvertegenwoordigers is de neiging groot om aan die beregeling te morrelen. In het dagelijks taalgebruik is het wel goed dat je je van het probleem van de verengelsing bewust bent en dat je bij keurig taalgebruik, zeker bij schriftelijk taalgebruik, de voorkeur geeft aan de correcte Nederlandse termen op de Engelse termen. Een 'bijlage' bij een e-mailbericht klinkt toch

veel beter dan een 'attachment'. Een directe 'koppeling' naar een webstekdocument verdient toch de voorkeur op een directe 'link'. Aardig in de tekst *"Vlaanderen neemt afscheid van het Nederlands"* van Jan Veestraeten¹ is zijn verklaring voor de neiging om Engelse woorden in ons dagelijks mondeling taalgebruik te hanteren. Taal is volgens hem ook een vorm van snobisme. *"Je raapt hier en daar vreemde woorden, ongewone uitdrukkingen of zinswendingen op waarvan je mag verwachten dat je er aardig mee uit de hoek kan komen. Als ze ook nog een verbluffingseffect hebben dan is dat mooi meegenomen. Het resultaat is natuurlijk minder fraai."* Maar dat is hoegenaamd niet zo erg als het verengelsen op bewuste en als vanzelfsprekend voorgestelde wijze van ons hoger onderwijs.

"Schoon Vlaams" en andere variëteiten van taalgebruik

De reactie van Jan Veestraeten in een vaak sarcastische toon op het "Schoon Vlaams" moeten we wel wat met een grove korrel zout nemen. In de titel van het artikel is dat fenomeen al opmerkelijk aanwezig. Die werkwijze dreigt ons de realiteit achter de gehanteerde stijl te verdoezelen. Mag ik een treffend zinnetje uit de bovenstaande tekst pikken? *"Het merendeel van de Vlamingen spreekt geen Nederlands maar alleen dialect, dat in het beste geval met een sausje "Verkavelingsvlaams" overgoten wordt."* Wat is daarvan waar en wat niet?

Bij onderzoek in de jaren 90 werd aan een representatief staal van leerlingen in het secundair onderwijs de vraag gesteld welke taal ze met hun ouders, broers of zussen spreken. Dat gaf het volgende resultaat (voor autochtone leerlingen)²:

	2e jaar s.o.	4e jaar s.o.	6e jaar s.o.
Dialect	36%	39%	46%
Tussentaal	47%	47%	46%
Algemeen Nederlands	18%	14%	8%

Zelf ben ik voorstander in dat verband het hele Nederlandse taalgebied te overschouwen en ook de evolutie daarvan in de laatste decennia daarbij in aanmerking te nemen. Zeker zal een meerderheid van Vlamingen nog veelal dialect spreken, maar zeker niet "maar alleen" dialect. Ook spreekt hij ofwel dialect ofwel "Verkavelingsvlaams" maar beide toch niet tegelijk. Ook spreekt hij in sommige omstandigheden wel de standaardtaal "Het Nederlands". Persoonlijk kan ik mij niet voorstellen dat de meeste Vlamingen hun dialect overgieten met een sausje "Verkavelingsvlaams". Wel

kan ik mij voorstellen in welke situaties Vlamingen het Standaardnederlands gebruiken. Dat doen ze in een communicatieve taalgebruikssituatie als ze dat passend vinden. Het is passend die taalvorm te hanteren als ze zich tegenover vreemde Nederlandstaligen uitdrukken, als ze tegenover hoger geplaatsten staan, bijvoorbeeld in een sollicitatiegesprek. Het Nederlands omvat een enorme waaier van taalgebruikvariëteiten. Die worden gekozen en gehanteerd in overeenstemming met de passendheid van de taalgebruikssituatie. Afstand tot de toegesprokene bepaalt de keuze van de taalvariëteit. Iedereen is daarin vrij en zal zich uitdrukken naargelang van zijn persoonlijk cultureel niveau en van zijn aanvoelingsvermogen van de situatie. Dat betekent dat er zowat evenveel taalgebruikvariëteiten zijn als taalgebruikers zelf. Toch onderscheiden we in die veelheid van variëteiten sommige die ons belangrijker voorkomen dan andere. Tot de grotere variëteiten behoren het Vlaams getint Nederlands, het Noord-Nederlands getint Nederlands en het Standaardnederlands. Daarnaast wordt inderdaad het Verkavelingsvlaams en het Poldernederlands herkend. In Vlaanderen onderscheiden we op taalhistorische gronden ook drie grote dialectgebieden: het Limburgse, het Brabantse (van de provincies Antwerpen en Brabant) en het Vlaamse (van de provincies Oost- en West-Vlaanderen).

Onze standaardtaal: het Nederlands

Het kan boeiend zijn de relaties tussen die grote variëteiten eens aandachtig te bekijken. Zestigers zullen in Vlaanderen nog opgegroeid zijn met hun dialect. Op school hebben ze dan behoorlijk intens—hopen we—een zekere vertrouwdheid opgedaan met het Standaardnederlands. Later zijn ze niet op de plek van hun prille jeugd gebleven en hebben gebruik gemaakt van de toenemende mobiliteit, zijn misschien naar een verder gelegen gebied van hun oorspronkelijke thuis verhuisd. Dat brengt mee dat ze een ruimere gebruikstaal zijn gaan hanteren. In vele gevallen hebben ze dan gebruik leren maken van het Standaardnederlands. Die algemene gebruikstaal, die voor ieder tot op grote hoogte verstaanbaar en bruikbaar is, is gedurende de decennia na Wereldoorlog II steeds aan belang en steeds aan gebruik toegenomen. Hele domeinen van het maatschappelijk leven vereisen fatsoenshalve dat er Standaardnederlands wordt gebruikt. We noemen de nieuwsuitzendingen en de algemene aankondigingen van de radio en de televisie. We noemen de taal van het toneel en van het cabaret. We denken aan de luisterliedjes. We vermelden de taal op de kansel en in de kerken.

We noemen vooral de taalgebruikvorm van het onderwijs van laag tot hoog. We denken aan de taal van de politiek in het parlement en de taal van de overheidsinstanties wanneer ze ook op lokaal vlak zich tot het publiek richten. Kortom, dat Standaardnederlands is de meest geschikte taalvorm voor de meeste publieke taalgebruik-situaties.

Die algemene taalgebruikvorm heeft dan ook een zekere status. En die status vereist een zekere verfijning naar de perfectie toe. We hebben allemaal voor de geest een Algemeen Nederlands dat als het ware een ideale mooie keurige en verfijnde taalvorm is. Neerlandici over het algemeen zijn zich daarvan meestal heel erg bewust. De vervolmaking naar die ideale verfijnde taalvorm toe is dan ook een legitiem en voortdurend streven van bewuste taalgebruikers. Keurig taalgebruik bij verfijnde welopgevoede en goed opgeleide mensen roept dan ook een daaraan beantwoordend respect op. Dat is bijzonder belangrijk om vooral communicatief niet alleen heel goed aanvaard te worden, maar is ook een troef om via de taal zijn communicatieve doelstellingen op een doortastende en beluisterde manier te bereiken.

We moeten ons evenwel geen illusie maken, dat de meeste onder de Nederlandssprekenden die vorm van verfijning bereiken die zo oorstrelend overkomt in een conversatie onder didactici Nederlands over de landsgrens heen wanneer ze over de onderwijsproblemen van het onderwijs Nederlands bomen. Velen bereiken in het gebruik van het Standaardnederlands niet die vlotheid van uitdrukking, die perfectie van formulering en die zuiverheid van woord- en klankgebruik vrij van dialectismen. Veelal willen ze het zo goed mogelijk en zo aanvaardbaar mogelijk doen. Vaak slagen ze er maar tot op beperkte hoogte in. Het is hun intentie evenwel om dat Standaardnederlands in vele passende omstandigheden te gebruiken. Die onvolkomenheid is dan een gegeven, waarmee we moeten leven, waarmee we wel moeten instemmen, omdat het een feitelijke situatie weerspiegelt die toch niet meteen veranderbaar is.

De standaardtaal is niet vervangbaar

Als we de evolutie van de laatste decennia overkijken, is er al veel vooruitgang in het begrijpen en in het gebruiken van dat Standaardnederlands bij zovele Nederlandstaligen in Vlaanderen en Nederland te constateren. Het percentage van het intentioneel gebruik van de Standaardtaal is dan ook mede door de voorbeelden van de media,

van het onderwijs aanzienlijk gestegen. Enkel het concurrentieel opkomen van de commerciële televisie tegenover de openbare omroepen heeft door zijn soaps en zijn populaire programma's zowel in Nederland als in Vlaanderen een vorm van informeel Nederlands doen ontstaan, dat dan in Vlaanderen Verkavelingsvlaams wordt genoemd. Het is een fenomeen van popularisering dat mikt op sympathie en aandacht van de brede volksmassa's. Dat betekent in vele gevallen dat de laatste jaren vaker meer de voorkeur wordt gegeven aan die verbasterde taalvorm tegenover het keurige Standaardnederlands. Of dat nu moet evolueren naar een zodanige veralgemening, dat het nu echt de norm gaat worden van algemeen taalgebruik onder de Vlamingen, dat moeten we nog wel eens zien. Een verdringing van het Algemeen Nederlands door dat Verkavelingsvlaams lijkt me niet voor de hand liggend, omdat er zovele situaties voorkomen waarin het Verkavelingsvlaams de standaardtaal niet kan vervangen. Het is toch niet voorstelbaar dat taalonderwijs in het basisonderwijs, in het middelbaar onderwijs officieel in het Verkavelingsvlaams wordt verstrekt. We weten nog wel dat heel wat leraren nog vaak op school of in de klas een Vlaams dialect gebruiken of een wat uitgezuiverde vorm die we ook Verkavelingsvlaams zouden kunnen noemen. Dat dit wordt getolereerd als norm, is nauwelijks denkbaar. Een verdringing van het Algemeen Nederlands en een vervanging daarvan door die tussentaal kan door de overheid niet worden geaccepteerd. Het is juist in het belang van de volksgemeenschap dat die overheid om voor de hand liggende redenen de standaardtaal blijft propageren.

"Beter Nederlands"

Alle Vlaams bewuste verenigingen en het hele overheidsapparaat moeten evenwel bewust worden gemaakt van dat belang van die standaardtaal en die moeten eraan bijdragen om ze met alle mogelijke middelen te propageren naar een zo breed mogelijke verspreiding en verfijning toe. Dat kan een waardevolle taalpolitiek zijn. Dat verantwoordt een campagne als die van het *Verbond der Vlaamse Academië* met steun van de Vlaamse overheid onder de titel "Beter Nederlands".

In de mate dat die doelstellingen gerealiseerd kunnen worden en hoe langer hoe meer Vlamingen op een behoorlijke manier de standaardtaal in de passende situaties (kunnen) gebruiken, zullen ze ook dat respect afdwingen dat daarmee gepaard gaat. Het respect is ook zo naar anderstaligen toe die zich in Vlaanderen vestigen of

met wie ze op de trein of op straat of in een winkel of waar dan ook in contact komen. Ondervind je zelf niet, waarde Standaardtaalspreker, dat je veel verder komt, dat je meer aanzien geniet en dat je het makkelijker krijgt als je je tegenover vreemdelingen, Nederlanders en andere Vlamingen in een keurig Nederlands uitdrukt?

De essentie van "Beter Nederlands" is een verhoogd communicatief vermogen

Laten we ons bij het beoordelen van onze taal ook niet primair leiden door wat ons in de media als taal wordt voorgeschoteld zoals spelling, woordgebruik en uitspraak, die in feite vormaspecten en randfenomenen zijn van onze taal en die onwillekeurig door de media in programma's als *Tien voor Taal* en het *Groot Nederlands Dictee* als 'de taal' worden voorgesteld. Laten we ons eerder toelagen op wat echt tot de essentie van de taal behoort: de communicativiteit. Die omvat het formulerings- en uitdrukkingsvermogen om gedachten, gevoelens en begrippen op een begrijpelijke manier vanuit jezelf als taalgebruiker over te brengen naar wie naar je luistert om je te begrijpen, om zich te laten overtuigen van een idee of om met instemming te doen wat je in feite van hem verwacht. Gebeurt dat overbrengen adequaat, dan slaagt de communicatie en vervult de taal als mediator een enorme functie in de interactiviteit van mensen. Een advocaat overtuigt door zijn argumentatie een rechter van zijn gelijk in het belang van zijn cliënt. Een dichter schrijft bijzonder veel betekenis op in weinig woorden en suggereert vaak meer dan hij formuleert. Met zijn verdichte tekst beoogt hij bij zijn lezers een menselijke en esthetische ervaring. Als je iemand de weg wijst in een stadscentrum, dan moet je het zo doen dat die persoon ook de locatie bereikt waar hij naartoe wil. Als je op een avond in een zaal naar een uiteenzetting luistert, die voor je van belang is, dan moet je voortdurend aandachtig zijn en synthetiserend het beluisterde opnemen om mee te dragen wat je ervan wilt onthouden. Een wiskundige die een mathematisch probleem oplost, zal wiskundige symbolen hanteren maar zal toch ook niet zonder taal kunnen om voor zichzelf zijn oplossing te formuleren. Hier speelt de conceptualiserende functie van de taal.

Bij campagnes kunnen we maar begrip en instemming opwekken als de mensen die ermee geconfronteerd worden, aanvoelen, begrijpen, inzien dat communicativiteit de ware betekenis is van taalgebruik en dat de taal in essentie dan ook een doelmatig instrument van weerbaarheid is in het sociaal verkeer. Hiervoor is het onderwijs

Vivat Academia 130

een uitermate belangrijke institutie en daar ligt zijn opleidingsrol voor de komende generaties: het doelmatig communicatief leren hanteren van de algemeen Nederlandse taalgebruikvorm op een zo ruim mogelijke schaal. Dat houdt in dat leerlingen in de lessen Nederlands en daarbuiten op school en buiten de school bewust beter leren spreken, beter leren luisteren, beter leren lezen en beter leren schrijven steeds vertrekkend vanaf een bepaald niveau van beheersing van die taaldomeinen naar een hoger niveau van taalvaardigheid. Dat verfijning en stileren als bijkomende eigenschappen worden gehanteerd is meegenomen maar is niet altijd essentieel voor en dienstbaar aan het effectief taalgebruik

Toch beter Nederlands

In die richting zijn taalpolitiek en taalcampagnes verantwoord en belangrijk. Zich daarop oriënteren is een niet expliciet maar doelmatig bekampen van het Verkavelingsvlaams dat het uiteindelijk niet zal schoppen tot de algemene norm, tot een aparte taal, wat in de kaart zou spelen van neo-unitaristen of anderstaligen die ons als Vlamingen niet gunstig gezind zouden zijn. Het instrument waarmee wij vergroeid zijn en waarmee wij het meest weerbaar zijn in de maatschappij waarin we leven, is onze eigen taal, ons Nederlands en in de meeste gevallen het Standaardnederlands.

- 1 Tijdschrift *De Vos*, 23 september 2005
- 2 Frans Daems (1996), "Moedertaalonderwijs. Is een koerswijziging nodig?" p. 115, in: G. van den Bergh e.a. (1996), *Over de toekomst van het Nederlands*, Leuven: Davidsfonds/Clauwaert, p. 103-130

Spreken Nederlanders en Vlamingen (nog) dezelfde taal?¹

Lic. Hugo de Jonghe

Een paar maanden geleden maakte een oude studiegenoot van mij, Frans Debrabandere, enige ophef met een artikel in het onderdeel *Nederlands van nu* van het tijdschrift *Neerlandia* (2005-1) van het *Algemeen Nederlands Verbond*. Het artikel droeg de omineuze naam *Het echec van de ABN-actie in Vlaanderen*. *Nederlands van nu* was lange tijd het zelfstandige ledenblad van de *Vereniging Algemeen Nederlands* (VAN), een zustervereniging van het Nederlandse *Onze Taal*. Frans Debrabandere heeft zich een leven lang ingezet voor de verspreiding en de verbetering van de algemene Nederlandse omgangstaal in Vlaanderen. Hij deed dat met een niet aflatende inzet. Met zijn artikel in *Neerlandia* gooit Frans de handdoek in de ring. Hij ziet geen heil meer in verdere actie, omdat hij geen resultaten ziet. Vlaanderen, en zijn eigen West-Vlaanderen in de eerste plaats, lijkt met geen stokslagen tot Algemeen Nederlands te bewegen te zijn. Na veertig à vijftig jaar onverdroten inzet blijft er alleen maar ontgoocheling. Wordt het geen tijd, zo vraagt Frans zich tevens af, om het Nederlands in Vlaanderen zonder meer als een vreemde taal te laten aanleren, net zoals Frans, Engels of Duits?

Er zijn meer mensen in Vlaanderen die een dergelijke mening aanhangen. Ik begrijp ze. Waarom ik ze begrijp zal in mijn betoog verder wellicht duidelijk worden. Iets anders is natuurlijk of de toestand van die aard is dat we bij de pakken moeten gaan zitten, er verder maar geen moeite meer voor moeten doen. Misschien moeten we ons de leuze van Willem van Oranje maar eigen maken, dat het niet nodig is hoop te koesteren om aan de slag te gaan en zelfs niet om succeservaring te hebben om door te zetten.

Juiste begrippen

Wat is er aan de hand? Laten we eerst een paar begrippen op een rijtje zetten. In Frankrijk is het veelal gebruikelijk om regionale

taalvariëteiten met het woord 'patois' te betitelen. Dat getuigt op zijn minst van een neerbuigende houding tegenover die variëteiten. Gebruikers ervan, van plaatselijke talen of dialecten dus, plegen zich vaak ook met hetzelfde woord 'patois' te verontschuldigen voor hun van keurig Frans afwijkende taal. Jammer. Voor taalkundigen zijn streektalen nochtans evengoed talen als een algemene taal. Zij maken in dat opzicht geen onderscheid en geven de voorkeur aan de termen dialect en acrolect. Andere lecten, zoals idiolect en sociolect, laten we hier buiten beschouwing. Met idiolect duiden ze de taal van het individu aan, zoals dat van Paardekooper, die in zijn spraakkunst zijn eigen (goed!) idiolect beschrijft; met sociolect bedoelen ze de variëteit van de sociale groep, zoals die van diplomaten, artsen, advocaten, werksters, studenten enzovoort.

Terug naar dialect en acrolect. In onze noordelijke en zuidelijke Nederlanden komen, zoals in alle taalgebieden, gevarieerde dialecten voor, die door taalkundigen in diverse groepen ingedeeld worden: de Vlaamse, Brabantse, Limburgse, Zeeuwse, Gelderse, Hollandse, Saksische. Ook weer net zoals in andere taalgebieden heeft zich, in hoofdzaak althans, uit één van die dialecten een taalvariëteit ontwikkeld die boven de dialecten is uitgegroeid voor het ruimere taalverkeer van onderwijs, handel en nijverheid, justitie en bestuur: een acrolect, dat de dialecten overkoepelt, zoals de acropolis, die immers ook boven de stad, boven de polis staat. Wat we Algemeen Nederlands plegen te noemen, is een gemeenschappelijk Nederlands en Vlaams acrolect, historisch vooral uit het stadsdialect van de leidende Hollandse steden gegroeid. Zoals bekend heeft ook de inwijking van Vlaamse en Brabantse uitwijkelingen ten tijde van de godsdienstoorlogen in de zestiende eeuw daarin een rol gespeeld. Dat het (Algemeen) Nederlands in Vlaanderen als acrolect geldt, is wettelijk vastgelegd. Iets dergelijks ontbreekt in Nederland, omdat daar ook geen historische drijfveer voor heeft bestaan. Sinds 1995 staat het Nederlands in Nederland wel in de Algemene Wet Bestuursrecht. Vlaanderen, dat is ons bekend, was goed op weg om boven zijn dialecten het Frans als acrolect opgedrongen te krijgen. Ook dat is uit de geschiedenis te verklaren: verlies van de ruime meerderheid van zijn leidende kringen ten gevolge van de godsdienstoorlogen in de zestiende eeuw. Er was een strijdbare Vlaamse Beweging nodig om het tij in het voordeel van het Nederlands als acrolect, dus als algemene taal voor bestuur, gerecht, onderwijs enzovoort te keren. Nu nog, na meer dan honderd vijftig jaar Vlaamse Beweging treft men in Vlaanderen nog kringen aan die de oude droom van het Frans als acrolect boven de Vlaamse dialecten niet opgegeven hebben.

Nederlands?

Daarnet zei ik Nederlands, maar eigenlijk had ik evengoed Nederduits kunnen zeggen, althans voor de eerste periode van de Vlaamse ontvoogding, nog in de negentiende eeuw dus. 'Nederduits' was toen naast 'Nederlands' immers ook een naam voor onze taal, ter onderscheiding met het 'Hoogduits', de taal van de Duitse gebieden. Nederlands en Nederduits waren zelf ook nog niet de eerste namen: we weten van op school nog wel dat onze taal in de middeleeuwen met de naam Diets aangeduid werd. Diets: de taal van het diet, dit is van het volk. De taal van het volk stond tegenover het Latijn, de taal van de Kerk. Alle West-Europese talen hebben zich ten opzichte van het Latijn moeten emanciperen, de ene al wat vroeger dan de andere. Onze eerste Dietse, of zeg maar Nederlandse schrijvers die zich in hun werk van het Diets als acrolect bedienden zijn in de twaalfde eeuw te situeren. Dat is rijkelijk laat, als je het vergelijkt met het eerste bestuurlijke en/of literaire gebruik van het Frans, het Engels en het Duits. Van alle drie die talen kennen we een zogenaamd 'oude' periode, een periode dus van *Oudfrans*, *Oudengels* en *Oudduits*, of juister *Oudhoogduits*. Wij moeten het stellen met *Middelnederlands* als oudste bestuurlijk en literair acrolect. We kunnen er uiteraard niet aan twifelen dat er ook *Oudnederlands* is geweest, alleen zijn er vrijwel geen sporen van bewaard gebleven. Taalkundigen noemen de oudste vorm van het Nederlands wel eens Westnederfrankisch, een taal die nog door de Frankische koningen gesproken moet zijn, door Chlodowech (466-511) bijvoorbeeld. Zo heeft het me altijd verrast dat ons taalgebied ten tijde van het Middelnederlands, vanaf de twaalfde eeuw dus, meteen met hoogwaardig literair werk uit kan pakken, met *Van den vos Reinaerde* bijvoorbeeld, en met figuren als Hadewijch en Ruusbroec, mystici die tot de allergrootsten gerekend kunnen worden, of met fraaie toneelspelen zoals de 'abele spelen'. Even verrassend is ook dat men in de eerste versregels van zoveel Middelnederlands werk de verwondering constateert dat het verhaal dat erin verteld wordt, nog niet éerder in het Diets is neergeschreven. Telkens weer leest men iets als: hoe komt het toch dat dit verhaal nog niet in onze taal opgeschreven is, maar wel in het Frans? De verklaring ligt eigenlijk voor de hand: na Aken—op de grens van het Nederlandse en het Duitse taalgebied!—heeft zich na het verdrag van Verdun in 843 het bestuurlijke centrum van het rijk der Franken (en wij zijn Frankischer dan de Fransen!) via Laon uiteindelijk naar Parijs verplaatst, waar—hoe kan het anders?—het Oudfrans zich tot acrolect ontwikkelde.

Het zit met de namen van onze taal behoorlijk gecompliceerd. In Nederland wordt ons acrolect gemeenzaam nog steeds onder het hoedje 'Hollands' gevangen, ijverig door de Duitsers als 'Holländisch' overgenomen, terwijl de Engelsen nog steeds de naam 'Dutch' gebruiken, een naam waarin de oude naam Diets nog zo te herkennen is. Het Nederlands van Vlaanderen wordt dan weer vaak 'Vlaams' genoemd, een naam die al van oudsher in gebruik is maar die in Frans sprekende kringen graag gebruikt wordt, heel waarschijnlijk omdat hij de indruk wekt van een taal die niet gelijk is aan het Nederlands en eerder voor de aanduiding 'patois' in aanmerking moet komen. Toen ik in het begin van mijn loopbaan een paar jaar in het Franstalige onderwijs in Brussel aan het werk was, moest ik me met hand en tand ertegen verzetten dat men mij 'professeur de Flamand' wilde noemen. We weten ook hoe moeilijk het is om de buitenwereld ervan te overtuigen dat we *Niederländisch*, *néerlandais* of *neerlandès* spreken.

Taaleenheid?

Wat de dialecten betreft, is er tussen Vlaanderen en Nederland nergens een grens. De dialecten lopen zo van het ene in het andere over. In de dorpen van het Meetjesland en in die aan de andere kant van de grens in Zeeland hoor je precies hetzelfde dialect. Dat is ook elders het geval: tussen de Brabantse dialecten van de provincies Antwerpen en Noord-Brabant, of tussen die van de provincies Limburg in Nederland en in België loopt er nergens een duidelijk afgebakende grens. Er kunnen alleen maar zogenaamde isoglossen aangewezen worden, lijnen die begrenzingen van details in idioom of syntaxis aanduiden. Zo zijn tussen de Nederlandse en de aangrenzende Duitse dialecten ook alleen maar dergelijke isoglossen te trekken. Een bekend voorbeeld is het gebruik van *ich* voor de eerste persoon, waarvoor de isoglosse tussen de Brabantse steden Leuven en Tienen loopt.

Onze dialecten vormen ongetwijfeld een rijkdom, en het valt te betreuren dat in Vlaanderen de strijd vóór het Algemeen Nederlands in het verleden te vaak is opgevat als een strijd tégen de dialecten. Inzet vóór het Nederlands moet geen strijd tégen het dialect zijn, en dat zal Frans Debrabandere wel bedoeld hebben als hij stelt dat het Nederlands in Vlaanderen liever met de methodes van het vreemdetaalonderwijs aangepakt had moeten worden. Als dialectgebruik voor velen de regel is omdat ze zich toch hoofdzakelijk maar in het beperkte geografische gebied van hun dialect bewegen, dan moet

je daar vrede mee nemen. Je moet er dan alleen voor zorgen dat mensen in hun eigen belang de kans krijgen om daarnaast ook een vlotte beheersing van hun algemene taal te verwerven. Jammer genoeg is het aantal kinderen dat die algemene taal van huis uit meekrijgt, in Vlaanderen bedroevend laag in vergelijking met de andere cultuurgebieden om ons heen. En nog bedroevender is het dat de scholen er blijkbaar onvoldoende in slagen om het doel van een vlotte algemene beheersing van het Nederlands te bereiken, zelfs niet bij de abituriënten van de sterkere afdelingen van het secundair onderwijs.

De toestand nu

Vlamingen en Nederlanders spreken hun Nederlands, als ze dat doen, zeker niet op dezelfde wijze. Een kind kan horen dat er verschillen zijn in uitspraak, woordgebruik en grammatica. Op zichzelf moet dat geen probleem zijn: regionale verschillen zijn nu eenmaal niet te vermijden. Ze zijn te beschouwen als afwijkingen van een gemeenschappelijk stilzwijgend aanvaarde norm, de zogenaamde standaard, die de communicatie niet storen, toch niet in belangrijke mate. Zo wijken de inwoners van de Provence in hun Frans hoorbaar af van de normale Franse standaard, die van Oostenrijk en Zwitserland van de Duitse, die van de Verenigde Staten van de Engelse. Taalkundigen die zich vooral op de sociologische aspecten van taalgebruik toeleggen, de sociolinguïsten (zoals wijlen Kas Deprez), houden of hielden daar ernstig rekening mee en stellen dan maar voor om van meer dan één standaard te spreken. Voor het Nederlands kunnen dat dan een zogenaamde Hollandse én een Vlaams-Brabantse standaard zijn, of zoals het in de Nederlandse Taalunie gezegd wordt: Nederlands Nederlands en Vlaams Nederlands. Twee standaarden voor één enkele taal dus, zoals je van een Oostenrijkse naast een Hoogduitse standaard voor het Duits kunt spreken, of van een Amerikaanse naast een Engelse voor het Engels. Hoewel: voor het Engels lijkt het inmiddels alweer wat ingewikkelder te zijn geworden, doordat bepaalde variëteiten ervan geleidelijk ook de status van acrolect beginnen op te eisen.

Het probleem is maar dat je in zekere zin ook een gescheiden ontwikkeling accepteert als je van meer dan één standaard uitgaat. Waarom zou je je dan nog druk maken om verschillen? Waarom zou je dan nog actie voeren om voor het hele taalgebied een eenheid van standaard in te voeren? Alleen komt het er dan op aan dat je van die standaard of voor elk van beide standaarden een

accurate bepaling geeft, dat je die nauwkeurig kunt beschrijven. In Vlaanderen hoor je de stelling verdedigen dat het beste Nederlands, Vlaams Nederlands dus, er door de journalisten van de VRT (en sommige andere zenders) gesproken wordt. Die journalisten worden elke dag door zeer veel mensen gehoord en nemen daardoor een positie in die zich bij uitstek tot navolging leent. Een vergelijkbare stelling zou ook voor Nederland kunnen gelden, zodat je behalve van een VRT-standaard ook van een NOS-standaard zou kunnen spreken. Toch kleven daar ernstige bezwaren aan. In Vlaanderen stoort mij vooral de vreemde zinsintonatie, die vaak sterke herinneringen aan Calimero oproept, evenals een sterk overdreven en vaak ook verkeerde accentuering. Voor Nederland kan het wel zo zijn dat voor het jaarlijkse Groot Dictee telkens weer nieuwslezer Philip Freriks opgetrommeld wordt, maar dat betekent nog niet dat zijn uitspraak van het Nederlands voor het betere taalgebruik in het Noorden toonaangevend genoemd kan worden. Nederland heeft bosjes betere sprekers in huis, in zijn bestuursorganen, in zijn universiteiten, hogescholen, rechtscolleges, raden van bestuur en noem maar op. Daar heeft Vlaanderen duidelijk het nakijken bij. In Vlaanderen moet men het over zich heen laten gaan dat leidende politici hun onkunde vaak plegen te verbergen achter losse, zogezegd volkse jovialiteit, waarbij toegevingen aan hun eigen dialectische achtergronden niet geschuwd worden. Zoals we de Belgische premier in verband met het probleem van de nachtvluchten in het gebied rond Zaventem voor de tv-camera hoorden zeggen 'ge moet toch niet verwachten dad' ekik ook ga vliegen'. En verder is het verschijnsel van het verkavelings-Nederlands inmiddels goed bekend, een taalgebruik dat zich in lichte mate van het dialect verwijderd heeft en dat zich tegelijk op een welhaast niet meer te overbruggen afstand van het Algemeen Nederlands beweegt. Een toestand die meer dan één Frans Debrabandere zou behoeven om hem ten volle aan de kaak te stellen. Maar die ongelukkig genoeg zelfs in het onderwijs op tal van plaatsen schering en inslag is, niet alleen in de docentenkamers of op de speelplaatsen. Programma's in die 'tussentaal' doen het bij de gewone vrouw en man blijkbaar zo goed, dat ze zelfs in Nederland op de buis komen. Met ondertiteling dan wel. En soms ziet men zich zelfs in Vlaanderen tot dergelijke ondertiteling verplicht. Een paar voorbeelden:

Allez, gaat (h)et goe?

(H)edde gij den diejen al gezien?

En as diene metro nu vertrekt, wadoordegij en wassiedegij dan?

Noord en Zuid hebben dit alvast met elkaar gemeen: op minderheden na is op dit ogenblik zorgeloosheid troef. De 'goed' sprekende

minderheid is in Vlaanderen nog steeds beangstigend klein, in Nederland heeft ze alleszins een normale omvang in vergelijking met de ons omgevende landen. Buiten die minderheden laat men zich aan goed taalgebruik steeds minder gelegen. Dat is niet alleen mijn indruk, het is de indruk van zeer veel mensen die met taal bezig zijn. Overigens zijn ook veel traditionele weerstanden opgeruimd: richtinggevend taalrubriekjes zijn uit de dagbladders verdwenen óf ze zijn vervangen door stukjes à la Joop van der Horst in *De Standaard*, waarin het met 'taalzuiverheid' niet meer zo nauw wordt genomen en onverbloemd het relativisme van de taalsociologische invalshoek beleden wordt; in de scholen wordt er maar weinig meer aan gedaan, omdat men ervan uit lijkt te gaan dat er toch niet veel meer aan te doen is en omdat men communicativiteit of wat daarvoor door moet gaan zoveel belangrijker vindt, wat dat ook mag betekenen. Ook op radio en tv lijkt de kwaliteit van wel eer niet meer te handhaven: het Nederlands van de Nederlandse mediapersoons vertoont steeds meer trekken die naar echt Hollands en zelfs wat naar het Angelsaksisch tenderen, terwijl hun Vlaamse collega's zich aan een overvloed van storende, compleet onnodige en voor de luisteraar vermoeiende accentueringen bezondigen. Van een neutrale, of liever niet-gemarkeerde zeggingswijze is er al lang geen sprake meer.

TV en radio: nog wat

Je moet geen taalkundige zijn om in het Nederlands van de nieuwslezers op radio en tv verschillen te horen die duidelijk de richting van een dubbele standaard uitgaan.

Laat ik nog een paar voorbeelden geven. In de uitspraak van Nederlandse nieuwslezers—zoals Philip Freriks of Sacha de Boer—treft Vlamingen vooral het 'verdampen' van de [r] tussen een klinker en een medeklinker of na een doffe klank, zoals in [waa't] voor 'waard', [ko'rt] voor 'kort' of [vade'] voor 'vader'. Dat Nederlanders woorden die van oudsher vrouwelijk zijn, mannelijk maakten verlustigt de Vlamingen al lang niet meer. Ze doen het ook, in toenemende mate, en gaan mét de Nederlanders vrij eensgezind nu ook over tot de vervrouwelijking van firma-, stads- en landsnamen: Amsterdam en haar bewoners, Amerika en haar politiek, Douwe Egberts en haar personeelsbeleid. De al enige tijd bekende haarziekte, waartegen geen kruid gewassen lijkt te zijn.

Een niet-gemarkeerde woordorde kun je zowel in gesproken als in geschreven taal hebben, alleen heeft gesproken taal meer mogelijk-

heden om in een zin bepaalde woorden speciaal onder de aandacht te brengen. In geschreven taal heb je immers alleen de volgorde van de woorden; in gesproken taal heb je ook de mogelijkheid om te accentueren. Neem de volgende zin:

De kanselier heeft nog steeds geen oplossing voor de werkloosheid gevonden.

Daarin staat 'heeft' netjes op de tweede plaats, achter het onderwerp van de zin, terwijl de zin wordt afgesloten met het deelwoord 'gevonden'. Tussen 'heeft' en 'gevonden' zitten de zinsdelen 'nog steeds', 'geen oplossing' en 'voor de werkloosheid'. Door voorop- of achteropplaatsing kun je onder bepaalde voorwaarden twee tussenzinsdelen een speciale klemtoon verlenen:

Voor de werkloosheid heeft de kanselier nog steeds geen oplossing gevonden.

Nog steeds heeft de kanselier voor de werkloosheid geen oplossing gevonden.

De kanselier heeft nog steeds geen oplossing gevonden *voor de werkloosheid*.

Met enige variatie is ook het volgende mogelijk (opsplitsing van 'geen' in 'niet' en 'een'):

Een oplossing voor de werkloosheid heeft de kanselier nog steeds *niet* gevonden.

Terug naar de 'niet-gemarkeerde' beginzin. Daarin speelt nu wat taalkundigen 'thema' en 'rema' noemen: aan bekend veronderstelde informatie wordt nieuwe informatie toegevoegd. Dan is het normaal dat die nieuwe informatie in een geaccentueerd, voorop- of achterop geplaatst deel van de zin terecht komt. In de niet-gemarkeerde eerste zin kan het rema best het zinsdeel 'voor de werkloosheid' geweest zijn. Bij het spreken—of het voorlezen zoals het door nieuwslezers gebeurt—valt er dan een accent op de tweede lettergreep van 'werkloosheid'. In Nederland wordt dat goed gerespecteerd, uitzonderlingen daargelaten. In Vlaanderen heerst echter een bijzonder grote nadrukkelijkheid, een beetje op zijn Frans. Nieuwslezers zouden er bijgevolg stevast het volgende van kunnen maken:

De kanselier heeft nog steeds geen oplossing voor de werkloosheid gevonden.

Dat maakt hun spreken onrustig en vermoeiend. Bovendien worden zinnen vaak met een soort Calimerotoontje gezegd, alsof ze zich telkens weer verwonderen over wat ze te lezen krijgen. Merkwaaardig genoeg doet het verschijnsel zich vrijwel uitsluitend bij het aflezen van teksten voor, niet bij spontaan spreken.

Samenvattend

Als ik het voorafgaande even samen wil vatten, kan het erop neerkomen dat Nederland en Vlaanderen op dit ogenblik—wellicht meer dan vroeger—een gescheiden ontwikkeling te zien geven. Daar doen de mooie inspanningen van de Nederlandse Taalunie en van toch nog altijd een behoorlijk aantal 'veldwerkers' niets aan af, niet voldoende althans. De vraag waar het ons om te doen was, kan dan het volgende antwoord krijgen: sommige Nederlanders en sommige Vlamingen *spreken* een duidelijk zeer verwante, maar toch nooit helemaal dezelfde taal. In het schrijven naderen ze elkaar veel dichter dan in het spreken, ook al zijn ook daarin markante verschillen te constateren. Wie eenheid van taal nastreeft, zal zich grote inspanningen moeten getroosten.

- 1 De auteur heeft ongeveer deze tekst ook naar voren gebracht in een lezing voor de Orde van den Prince in Lissabon op 11 oktober 2005

Economische groei: een kwestie van politiek

Hing. Dirk Laeremans

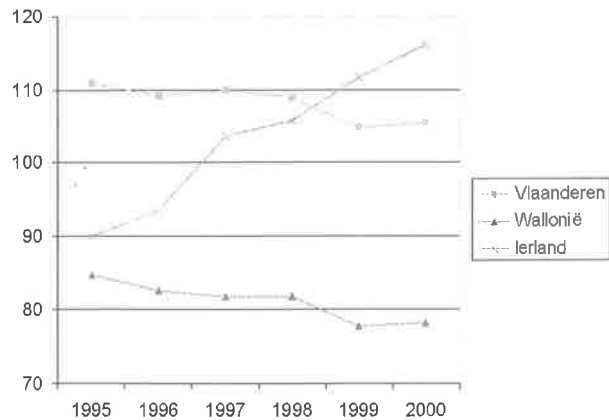
Ierland als voorbeeld

Zo'n twintig jaar geleden was Ierland het grote probleemkind in Europa. De economie was voor het grootste deel gebaseerd op landbouw, de investeringen waren laag, de belastingen hoog. Het land lag compleet verloren, een geïsoleerd eiland links van Engeland. Het BNP lag er op nog geen 70% van het Europese gemiddelde. Wie jong was en vooruit wou, emigreerde.

Vandaag is Ierland een van de rijkste regio's van Europa. Het BNP ligt er 20% hoger dan de rest van Europa. Er is een enorme immigratie naar het groene eiland. De bevolking groeit nog steeds aan tot nu al meer dan vier miljoen mensen. Dublin is ondertussen zowat de duurste stad van Europa geworden en Ierland is al door twee tijdschriften verkozen tot "beste plaats ter wereld om in te wonen".

Is er een mirakel gebeurd? Neen. Ierland is een schoolvoorbeeld van wat een economie kan doen, als er maar een juiste economische politiek gevoerd wordt.

Wat zijn de belangrijkste economische theorieën die de Ierse tijger (en andere groeieconomieën) verklaren? De onderstaande tekst geeft een paar van de belangrijkste economische theorieën en een achtergrond hoe Ierland het klaargespeeld heeft. En dan moet de vraag gesteld worden of en hoe dit allemaal van toepassing kan zijn op Wallonië, dat merkwaardig veel lijkt op het Ierland van 20 jaar geleden.

Figuur 1: BNP per inwoner (% van Europees gemiddelde); bron: Waals gewest, <http://gov.wallonie.be>

Een paar economische theorieën over groei

Waarom groeien sommige landen sneller dan andere? Waarom blijven sommige landen achter, terwijl anderen lijken te boomen? Wat is het dat maakt dat een afgelegen eilandje met 4 miljoen mensen aan de linkerkant van Engeland een decennium lang kan groeien tegen 8%, terwijl Wallonië in het midden van een enorm afzetgebied stagnatie en werkloosheid kent?

Waarom kon Singapore—een verloren gat zonder drinkbaar water—op 20 jaar tijd uitgroeien tot één van de rijkste steden in Azië, terwijl moederland Maleisië bleef steken in armoede? Waarom groeit Azië, terwijl Afrika in armoede blijft steken? En waarom groeit Amerika sneller dan Europa?

Economische professoren hebben er sinds Adam Smith hun hersens over gepijnigd. Het aantal modellen en verklaringen is niet te tellen, maar sommigen hebben hun weg gevonden naar het grote publiek. We geven een paar van de meest populaire en interessante.

We groeien naar mekaar toe

Onder de juiste omstandigheden en als twee economieën vrij met mekaar handel kunnen drijven, zullen hun economieën naar mekaar toegroeien. In het "armere land" zal arbeid goedkoper en kapitaal duurder zijn. Dat trekt investeringen aan, die vervolgens het armere land sneller laten evolueren dan het "rijkere" land. Hoe groter het verschil tussen de twee landen, hoe sneller dat allemaal kan gaan.

Deze "convergentie" zou er in theorie dus voor moeten zorgen dat de hele wereld naar mekaar toegroeit. En dat lijkt niet helemaal te kloppen met de werkelijkheid, integendeel. Het probleem zit hem natuurlijk in de "juiste omstandigheden" Onderwijs, infrastructuur, arbeidsmarkt, belastingen, corruptie en investeringsklimaat maken daar allemaal deel van uit. En dan moet een land natuurlijk ook nog "vrij handel kunnen drijven".

Maar als convergentie "normaal" is, dan wordt de exceptionele economische groei van welk land dan ook verklaarbaar. Van de opgang van de Verenigde Staten aan het einde van vorige eeuw, over het na-oorlogse Japan en het Vlaanderen van de jaren '60 tot het huidige China. Allemaal hebben ze hun eigen "juiste omstandigheden", maar allemaal voerden ze een open politiek en dreven ze handel met de wereld.

De rol en de grootte van de overheid

Een kader scheppen waar investeringen kunnen komen. Dat is dus de rol die de overheid moet spelen. Lage belastingen dus. Of toch niet. De Amerikaan Armey onderzocht of er een verband was tussen de grootte van de overheid en de economische groei.

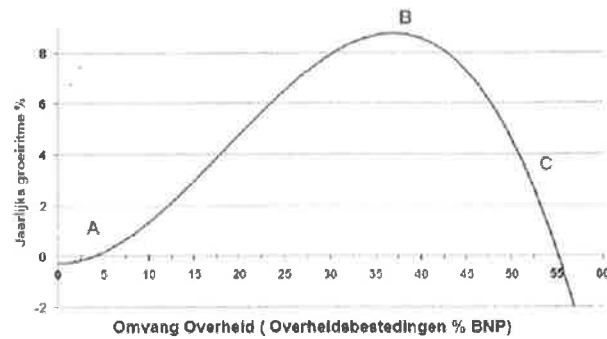
Een land waar geen overheid is, kent anarchie en chaos. Waar geen onderwijs, geen rechtssysteem, geen infrastructuur is, is er ook geen economische groei. Voorbeelden zat. Naarmate een overheid grip krijgt op de economie en erin slaagt een deel van de welvaart om te zetten in "collectieve goederen", zal de economie er wel bij varen en sneller gaan groeien. Via belastingen zal men dus een deel van het BNP moeten afromen om welvaart te kunnen creëren.

Een overheid die teveel van het BNP voor haar rekening neemt, gaat de centen besteden aan investeringen die politiek goed liggen, maar daarom niet noodzakelijk ook rendabel zijn. Naarmate de overheid meer beslag legt op de rijkdom, zal de groei verminderen.

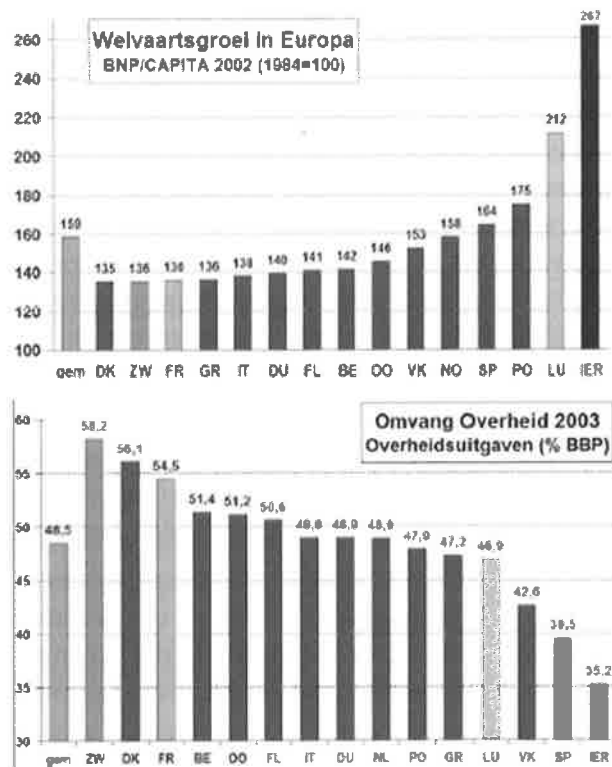
Armey berekende dat het optimum in onze open economie zo ergens tussen 30 en 40% moet liggen. Wie op een grafiek vergelijkt welke landen de grootste groei hebben, ziet dat dat merkwaardig samenloopt met welke landen ook de kleinste overheidsuitgaven hebben.

De Laffer curve

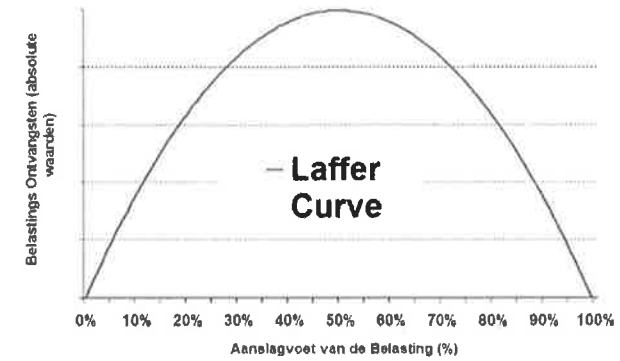
Een ideale groei heeft echter ook zijn slechte kanten. De markt is onverbiddelijk voor wie niet meekan en voor ons als samenleving is

Figuur 2: Armeij-curve, welvaartsgroei bij toenemende omvang van de overheid

Figuur 3: bronnen: Omvang Overheid, OESO, Statistics Portal, Financials

Figuur 4: Belastingsontvangsten bij stijgende aanslagvoeten

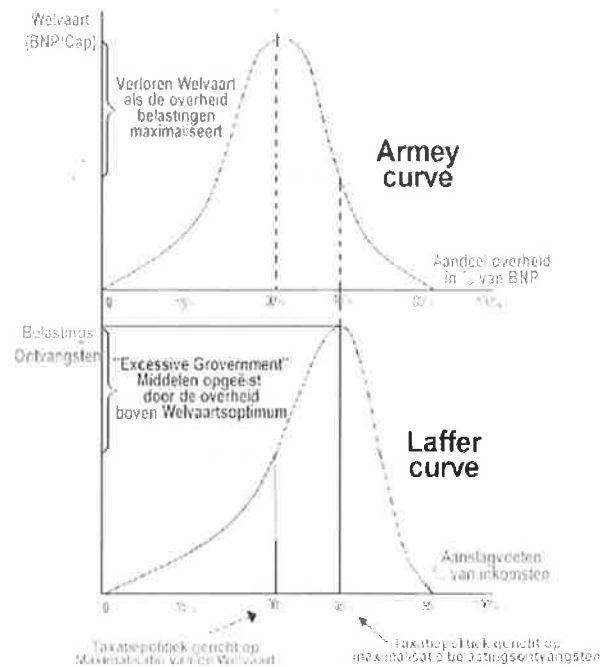
ook de sociale cohesie belangrijk. Daarom hebben we een uitgebreide sociale zekerheid uitgebouwd en een sterk overheidsapparaat. En daar zijn centen voor nodig. De overheid moet middelen hebben en dus stelt zich de vraag hoe een overheid maximale opbrengsten uit een economie kon trekken.

Laffer heeft het zich afgevraagd, en kwam op de proppen met zijn zogenaamde Laffer-curve. Een aanslagvoet van 0% geeft geen inkomsten. Naarmate de aanslag stijgt, zullen ook de inkomsten stijgen. Tot ze plots gaan dalen, omdat de activiteit vermindert, de bevolking gaat ontduiken, smokkelen of elders produceren. Er is dus een aanslagvoet die een maximale opbrengst geeft aan de staat. De Vlaamse regering ontdekte die theorie toen ze de erfenisrechten verminderde en constateerde dat de inkomsten daarna stegen in plaats van daalden.

Laffer berekende die "optimale" opbrengst en kwam tot de conclusie dat die voor een nationale economie ergens tussen 40% en 50% zou liggen.

Laffer en Armeij samen

Giet Laffer en Armeij samen in één curve, en komt tot de vaststelling dat je voor een ideale groei (Armeij) lager dient te belastingen dan voor een maximale belastingopbrengst (Laffer curve). En daarmee is meteen ook het speelveld voor de politiek bepaald. Belast je de economie minder dan pakweg 30% (het Armeij optimum), dan haal je zowel belastingopbrengsten als economische groei onderuit. Ga je hoger dan 50% (het optimum van Laffer), dan doe je hetzelfde. En ergens tussen die twee moet je een politieke keuze maken of je meer groei of meer staat (en dus meer sociale gelijkheid) wil.

Figuur 5: Laffer en Armey samen

Spolaore and de grootte van de staten

De Amerikaan Spolaore had ondertussen ook zijn eigen theorie ontwikkeld. Heeft de grootte van een staat iets te maken met haar economische prestaties? En hoe groot moet de ideale staat zijn?

Aan de ene kant is het evident dat er schaalvoordelen zijn. Groter is beter. Je hebt een groter afzetgebied, een grotere markt met hetzelfde juridisch systeem, slechts één minister van buitenlandse zaken en natuurlijk ook maar één ambassade in alle buitenland. Heel wat kosten kunnen gedeeld worden over meer mensen, je kan een systeem van sociale zekerheid uitbouwen over meer mensen en dus risikos verder spreiden. Eendracht maakt macht. En dus zou het logisch moeten zijn dat grotere staten ook welvarender zijn.

Dat klopt, zegt Spolaore, maar er is meer. In staten die te groot en—vooral—te verscheiden zijn, heb je ook heel wat extra kosten om die verscheidenheid de baas te kunnen. Dat uit zich in complexe structuren en beslissingsmechanismen en uiteindelijk een overheid die complex en duur wordt. Uiteindelijk wegen de kosten van het tweede zwaarder door dan de opbrengsten van het eerste.

De praktijk lijkt Spolaore bovendien gelijk te geven. Grotere staten zijn niet welvarender dan kleine en binnen Europa zijn het vooral

Figuur 6: Het Ierse groeimodel

de kleinere staten met een homogene bevolking die het economisch beter lijken te doen.

En wie het op België wil toepassen: internationale studies lijken erop te wijzen dat de Belgische overheid één van de duurste van de hele Europese unie is. Washington DC wordt bestuurd door een burgemeester en een bescheiden raad van 13 mensen. België wordt bestuurd door 7 parlementen, 6 regeringen, meer dan 630 mandatarissen en om en bij de 50 ministers. Is België één groot bewijs voor Spolaore?

Het Ierse model

Eind jaren 1980 was Ierland de zieke man van Europa. Het land had na de oliecrisis van de jaren 1970 zwaar geleend in het buitenland en had één van de hoogste belastingen en uitgaven per inwoner én een schuldgraad om u tegen te zeggen. Wat maakte uiteindelijk Ierland weer gezond?

Lager overheidsuitgaven, lage belastingen

Na een regeringswissel in 1987 werd de Ierse economische politiek compleet herdacht. De regering zette het mes in de overheid. Ze

schrapte bijna 25% van de lopende uitgaven, hield de personenbelastingen hoog en betaalde daarmee op minder dan 10 jaar tijd een groot deel van de schuld af.

Daarna gingen de belastingen fors naar omlaag met een complete belastingshervorming. Ierland hield drie tarieven over (maximaal 42% op de hoogste schijf) en schrapte zowat alle aftrekposten, zodat werknemers er zelfs geen belastingaangifte meer moeten invullen. Het overheidsbeslag in Ierland zakte daarmee van over 50 tot net boven de 30%.

Vakbonden

Ierland is—nog altijd—een van de meest gesyndicaliseerde landen van Europa. En vakbonden waren altijd al goede onderhandelaars. Ze zorgden ervoor dat de Ierse arbeid duurder was dan die in Noord-Ierland en Engeland. In 1987 sloot de regering een akkoord met de vakbondstop om—in ruil voor latere belastingvermindering—de looneisen te matigen en zo de prijs van de arbeid te verlagen. Het zorgde ervoor dat de Ierse loonkost gevoelig daalde tegenover Engeland—de belangrijkste handelspartner.

Europese markt en Europese centen

Op hetzelfde ogenblik kreeg Ierland ook centen toegestopt vanuit Europa. Het "Cohesiefonds" spendeerde 2,5 miljard euro per jaar in de economieën van Spanje, Ierland, Portugal en Griekenland. Ierland gebruikte zijn jaarlijkse 300 miljoen euro bijzonder goed met investeringen in openbaar vervoer, autosnelwegen, telecommunicatie, infrastructuur, hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.

Tegelijkertijd ging in 1992 ook de Europese markt open. Het verlaagde drastisch de kosten van in- en export. Veel belangrijker nog was de Europese richtlijn dat nationale overheden niet meer konden discrimineren in hun overheidsaanbestedingen. Buitenlandse bedrijven hoefden dus niet meer in Frankrijk of Duitsland te investeren om Franse of Duitse opdrachten te krijgen.

Ierland maakte ook—net als de rest van Europa—werk van deregulering. Onzinnige reglementen en handelsbelemmeringen werden geschrapt. Met pijn in het hart gaf de regering Ryanair de toestemming om vanuit Dublin te vliegen. De lagekostenmaatschappij bracht het overheidsbedrijf Aer Lingus tot op het randje van het faillissement (klinkt het bekend?), maar zorgde ervoor dat de gemiddelde tarieven een duikvlucht namen. Het aantal vluchten

Vivat Academia 130

van en naar Ierland verdrievoudigde binnen vijf jaar. Het inkomen uit toerisme verdubbelde. En ondertussen is Aer Lingus ook weer boven water geraakt.

Lagere vennootschapsbelastingen

Begin de jaren '90 verlaagde de Ierse regering de vennootschapsbelasting tot 10%, het laagste tarief in Europa. Tegelijkertijd begon het een uitermate actieve overheids campagne om Amerikaanse bedrijven aan te trekken. Met een hooggekwalificeerd personeelsbestand, moderne infrastructuur en competitieve lonen, begon het een doelgerichte verleiding van Amerikaanse multinationals. IBM, Intel, Dell, Apple investeerden gigantische bedragen en creëerden duizenden arbeidsplaatsen. En in hun zog volgden tientallen kleinere goden en toeleveranciers. Uit studies blijkt dat minstens een kwart van de groei in Ierland toe te wijzen is aan buitenlandse investeringen.

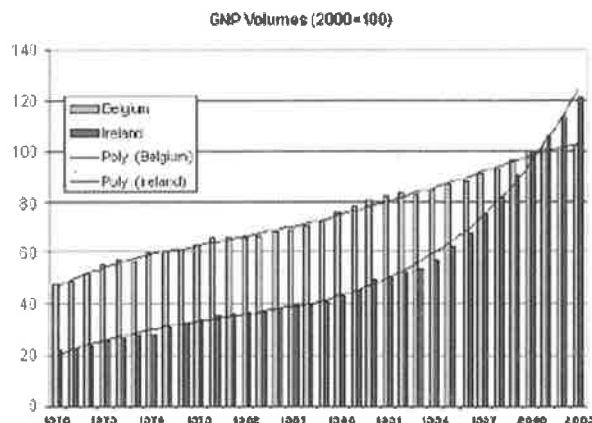
Uiteraard maakte Ierland daarbij dankbaar gebruik van de drang naar *tax evasion*. In de Ierse vestigingen van Amerikaanse multinationals werden winsten aangegeven die naar alle internationale vergelijkingen spectaculair zijn. Via interne facturatie werden daarbij winsten verplaatst van Amerika—en andere Europese landen—naar Ierland. De Ierse regering had in tempore non suspecto gunstige taksverdragen gesloten met de meeste landen en streek dus heel wat belastingen op die eigenlijk elders hadden moeten betaald worden. Alles is toegelaten in economie en oorlog.

Conclusie?

Ierland bracht zijn staatshuishouden op orde, verlaagde de belastingen, investeerde in infrastructuur en onderwijs en trok daarmee investeringen aan. De Europese Unie werkte perfect mee en Ierland begon een niet te stoppen economische opgang.

Een Waalse tijger?

Dat Ierland daarmee succesvol was, betekent niet automatisch dat dit model ook zomaar door andere landen gevolgd kan worden. Een aantal elementen zijn niet te kopiëren, en elk land heeft zijn eigen specifieke situatie, maar ver kan je niet afwijken van de hoofdlijnen.

Figuur 7: bron: OESO, Statistics ortal, National Accounts

lerse professoren zijn daarom graag geziene gasten in de universiteiten van Boekarest tot Bratislava. En de lerse recepten worden met succes toegepast van Slovenië tot Letland.

Wie de situatie van Ierland eind jaren '80 met Wallonië vandaag vergelijkt, kan niet anders dan een aantal opvallende parallellen zien. Een BNP dat beduidend lager ligt dan het Europees gemiddelde, lage groei, verouderde industrie, hoge werkloosheid, hoge belastingen, lage investeringen,...

Waarom groeit Wallonië niet?

Voor wie erover nadenkt, is dat eigenlijk hoogst verwonderlijk. Wallonië heeft een hoog opgeleide bevolking, een infrastructuur om u tegen te zeggen en een enorm toeristisch potentieel. Het ligt bovendien dichtbij een behoorlijk aantal zeehavens, het ligt in het midden van het dichtstbevolkte afzetgebied ter wereld met meer dan 300 miljoen inwoners. Wallonië heeft nog ruimte voor nieuwe industrieterreinen, waar dat in Vlaanderen uiterst moeilijk wordt. En daarbovenop krijgt het via Vlaanderen en Europa transfers waar Ierland alleen maar kon van dromen.

Ondanks dat alles slaagt Wallonië er niet in om zijn achterstand tegenover Vlaanderen—laat staan tegenover Europa—in te halen. Ondanks een vijftal Marshall- en andere Waalse plannen blijft Wallonië economisch stagneren.

Alain Destexhe was de man die in Wallonië de kat de bel aanbond. Volgens de berekeningen van Destexhe moet de Waalse economie 15 jaar lang jaarlijks 5 procent groeien om in 2025 op het niveau

van Vlaanderen te komen. Met de huidige politiek is daar geen schijn van kans toe, integendeel. 'Om vanaf Namen een bbp (bruto binnenlands product) te vinden dat lager ligt dan het onze, moet je ofwel 400 kilometer naar het oosten, ofwel 1200 kilometer naar het zuiden', schrijft Destexhe in zijn boek. Sommige regio's in centraal-Europa zijn nu al rijker dan Wallonië.

Sinds een paar UCL-professoren hem een paar maanden later gelijk gaven en stelden dat de transfers "Wallonië in slaap wiegen", wordt de analyse van Destexhe sterk bediscussieerd, maar eigenlijk niet meer tegengesproken.

Destexhe richt daarbij als liberaal uiteraard zijn pijlen op de PS, die Wallonië en sinds mensenheugnis in haar greep houdt en min of meer het omgekeerde doet. Aan die kant gooien ze hem natuurlijk voor de voeten dat het er in Brussel—dat al geruime tijd door de MR gedomineerd wordt—niet bijster veel beter aan toegaat.

Het lerse recept

Het goede nieuws is alvast dat Wallonië helemaal geen rampgebied hoeft te blijven. Het lerse voorbeeld toont duidelijk aan dat een inhaalmaneuver er snel kan komen. Binnen een generatie kan Wallonië er bovenop zijn.

Maar dan moet het uiteraard wel het lerse recept durven toepassen: investeringen aantrekken, belastingen verlagen, loonkosten verlagen, overheidsuitgaven drastisch verminderen.

De economische politiek die Wallonië zou moeten voeren, zou er dus behoorlijk anders moeten uitzien dan die in Vlaanderen, dat totaal andere problemen kent. In normale omstandigheden zou men dan verwachten dat de Waalse politieke leiders de eersten zijn om meer economische bevoegdheden te vragen.

In de Warande

Ook de denkgroep in de Warande zit op dezelfde lijn. Vlaanderen en Wallonië zijn te divers om dezelfde economische politiek te voeren. De pogingen om die verschillen te verzoenen met België, hebben ertoe geleid dat we een complexe, inefficiënte en dure overheid hebben, die door alle compromissen een economische politiek moet voeren die voor niemand goed is. De transfers en het grote overheidsapparaat hebben er bovendien voor gezorgd dat Wallonië

economisch is blijven hangen. Diezelfde transfers zorgen er bovendien voor dat Vlaanderen wegglijdt uit het koppelton en zich totaal niet kan voorbereiden op een vergrijzende samenleving.

De conclusie? Het Warandemanifest had het niet duidelijker kunnen stellen: we moeten ophouden met een eindeloze reeks staats-hervormingen die het systeem alleen complexer maken en geen oplossingen bieden. Het creëren van twee aparte staten is geen kwestie van Vlamingen die hun centen terugwillen, maar een ingreep waar zowel Vlaanderen als Wallonië beter van zullen worden.

Het voorbeeld is daarbij uiteraard Tsjechië en Slovakije, waar het zwakke broertje Slovakije vreesde economisch uit de boot te vallen. Vandaag is Slovakije goed op weg op Tsjechië voorbij te steken. Allicht zou het wel eens nuttig kunnen zijn om daar wat meer studiewerk rond te verrichten.

Er zal nog wat gediscussieerd worden in de komende jaren.

Nuttige lectuur:

- Artikelenreeks in Doorbraak:
<http://www.doorbraak.org>
- De teksten van Destexhe:
<http://www.destexhe.be>
- Workforall:
<http://www.workforall.be>
- Leuvense economische studien:
<http://www.econ.kuleuven.ac.be/eng/ew/les/default.htm>
- De Laffer-curve:
http://en.wikipedia.org/wiki/Laffer_curve
- De Armey-curve:
<http://www.soc.kuleuven.ac.be/pol/io/egpa/fin/paper/slov2004/pevcin.pdf>
- De Keltische tijger:
http://en.wikipedia.org/wiki/Celtic_Tiger

Een medewerker over “De Tafelronde”

Prof. Dr. Piet Tommissen

*Opgedragen aan mevr. Mariette de Vree-Versterren als
blijk van mijn onveranderde waardering en vriendschap
P.T.*

Tijdens een recent telefonisch gesprek merkte mijn vriend Adriaan de Roover (pseudoniem Van Feliks de Rooy; o1923) terloops op dat Paul de Vree (1909-1982) als enige van het eerste tot het laatste nummer bij het tijdschrift *De Tafelronde* betrokken is geweest. Die vaststelling is juist. Bij mij deed ze echter een belletje rinkelen. Ik realiseerde me almeteens *qua* verknochtheid aan *De Tafelronde* misschien als tweede in aanmerking te komen. Zouden de overige medewerkers van het eerste uur de ouder wordende De Vree even vaak ontmoet hebben dan ik? Zouden ook zij, wat ik alleszins gedaan heb, kort voor zijn dood afscheid zijn gaan nemen van deze uitzonderlijke man?

Toch heb ik hoegenaamd niet de pretentie een kroongetuige te zijn; ik beschouw me hooguit als iemand die over een en ander kan meepraten. Derhalve ga ik trachten op drie vragen een gefundeerd antwoord te geven: hoe ben ik bij *De Tafelronde* beland? hoe verliepen mijn contacten met de overige medewerkers? waarin heeft mijn inbreng bestaan? Het derde antwoord heb ik in twee delen opgesplitst, wat me verantwoord lijkt in functie van de evolutie die zich in *De Tafelronde* voltrokken heeft.

Verwijzingen naar bijdragen in *De Tafelronde* deel ik in de lopende tekst en in de voetnoten tussen gesloten haakjes mee: het latijnse cijfer duidt de jaargang, arabische cijfers de pagina(s) aan. In de voetnoten verstrek ik niet enkel bio- en bibliografische informatie, maar las ik tevens zowel zakelijke gegevens als persoonlijke reflexies in. Dat het er meer geworden zijn dan menige lezer lief is, is het gevolg van een soort beroepsmisvorming: elk vogeltje zingt nu eenmaal zoals het gebekt is...

Hoe ben ik bij De Tafelronde beland?

Mijn uitgangspunt is een triviaal gegeven: telkens een nieuw tijdschrift opgericht wordt duurt het niet bijster lang of beginnelingen sturen gedichten of prozawerk in of komen, meestal in het kielzog van een vaste medewerker, poolshoogte nemen. Ik ben alleszins niet op die manier, *ergo* niet doelbewust, doch toevallig bij *De Tafelronde* beland. Op 7 januari 1953—mijn echtgenote en onze zoon Koenraad bevonden zich aan zee—had ik te zijnen huize een afspraak met de historicus Leo Picard (1888-1981), op dat ogenblik nog hoofdredacteur 'buitenland' van de krant *De Standaard*. Doch in de loop van de dag kreeg ik op kantoor een telefoontje van Arthur de Bruyne (1912-1992), een Ierland-kenner en vooral de verdienstelijke chroniqueur van het Vlaams nationalisme; hij ging die avond naar de redactievergadering van een pas boven de doopvont gehouden nieuw tijdschrift en drong erop aan dat ik hem zou vergezellen.¹

Ofwel beschikte De Bruyne over veel overredingskracht ofwel had hij mijn nieuwsgierigheid geprikkeld. In ieder geval ging ik op zijn voorstel in en verzocht mevrouw Picard het bezoek te mogen verdagen, wat zonder meer toegestaan werd. Tijdens die fameuze redactievergadering kwam ik voor het eerst in mijn leven in aanraking met literatoren waarover ik al op school had horen spreken—Paul de Vree (1909-1982), Paul Lebeau (1908-1982), Karel Vertommen (1907-1991), René Verbeeck (1904-1979)—en met anderen wier naam me niets zegde: A. de Roover, Frank Liedel (pseudoniem van Leo van Assche; o1924), Ivo Michiels (pseudoniem van Rik Ceuppens; o1923). Ofschoon ik in dit literair milieu een volslagen onbekende was werd ik toch als medewerker aanvaard en reeds in april 1954 in de redactie gecatapulteerd.

Ik denk dat ik dat voorrecht te danken heb gehad aan het feit dat ik over heel wat onderwerpen kon meepraten, zelfs over het existentialisme (vergelijk *supra*) waartegen Paul de Vree in de in het eerste nummer afgedrukte zwakke redactionele verantwoording gefulmineerd had (I, 3-4)². Hoe was dat mogelijk? Het antwoord op die vraag is simpel: van zodra ik mijn humaniorastudies aanvatte, maakte zich van mij een ware kennisdrift meester, die nog aangewakkerd werd door gesprekken met twee ietwat oudere leerlingen. Daar bleef het niet bij, want aan mijn eerste betrekking—bediende in een graandrogerij in het Waalse dorp Baulers (bij Nijvel)—was een dubbel voordeel verbonden: ik verdiende behoorlijk mijn brood en kon 's avonds en gedurende de weekends ongestoord en naar

Vivat Academia 130

believen over mijn vrije tijd beschikken.

Gevolg: ik bestelde en las aanhoudend boeken en tikte op mijn eigen schrijfmachiene artikels uit ontleende tijdschriften, ja zelfs dichtbundels over. Op die manier vergaarde ik een aardige portie kennis over de meest diverse themata en was op de hoogte van de recentste stromingen (onder meer het existentialisme, het lettrisme). Het is in die periode van mijn leven dat ik tevens vertrouwd geraakte met de artistieke ismen van de eerste helft der vorige eeuw (expressionisme, futurisme, dadaïsme, surrealisme), zonder evenwel reeds de samenhang te zien. Ook liep ik reeds in Baulers hoog op met de Duitse dichters August Stramm (1874-1915) en Gottfried Benn (1886-1956), wist een en ander over Hugo Ball (1886-1927), besepte de betekenis van *Der Sturm*.

Helaas vroeg de zaakvoerder het gerechterlijk concordaat aan en stond ik op straat. Dat vernam ik op het ogenblik dat mijn echtgenote en ik van onze huwelijksreis terugkeerden. In plaats van onze plannen te kunnen realiseren, kon ik een kruis maken over een domweg in de firma geëngageerde som (met mijn instemming enkele niet uitgekeerde maandweddes) en ging met zegge en schrijve €12,50 op zak een onzekere toekomst tegemoet. Gelukkig vond een schoonbroer, de in Hoboken pratikerende arts Emiel Valkaert (1912-1979), *via* zijn gewezen AKVS-genoot Walter Bouchery (1908-1961), bijna onmiddellijk voor mij een nieuwe (en slecht betaalde) baan, dit keer in Antwerpen. Voor wat hoort wat: ik werd medewerker van *Opstanding*, een initiatief van Bouchery. Ook geraakte ik bij tak Antwerpen van het *Erasmusgenootschap* betrokken³; in dat midden leerde ik Arthur de Bruyne kennen en ben, zoals hoger gezegd, *via* hem met *De Tafelronde* in contact gekomen.

Hoe verliepen mijn contacten met de overige medewerkers?

Wat mijn contact met de overige *De Tafelronde*-medewerkers aangaat kan ik verzekeren, op Snoek na (vergelijk *infra*), met hen in de beste verstandhouding te hebben samengewerkt en dat zij mij—dat was althans mijn indruk en zo denk ik er nog steeds over—als een vriend beschouwden. Zulks geldt evenzeer voor hen die ik sporadisch ontmoette, bijvoorbeeld Adriaan Peel (o1927), Andries Dhoeve (= Jan Vercammen; 1908-1993), Oskar van der Hallen (1903-1979) en de Brugse neven Paul de Wispelaere (o1928) en Jan van der Hoeven (o1929), alsook voor hen die de rangen kwamen vervoegen rond de tijd dat ik op het punt stond naar Brussel

te verhuizen (vergelijk *infra*), bijvoorbeeld Paul Possemiers (pseudoniem van Simon Vanloo; o1921), Mark Dangin (pseudoniem van Luc van Clooster; 1935-1996), Claude Corban (pseudoniem van Hendrik Manhaeve; o1936), Werner Spillemaeckers (o1936). Het is een detail en toch niet van belang ontbloot is: sinds enkele jaren sta ik met enkelen opnieuw sporadisch in verbinding.

Bij een aantal 'collegae' ben ik aan huis geweest en sommige van hen hebben mij minstens één bezoek gebracht. Wat Liedel betreft leverde dat geen moeilijkheden op: om hem te treffen hoefde ik slechts een braakgrond achter mijn woonst over te steken. Al wat laatstgenoemde aan *De Tafelronde* afstond las ik met genoegen, onder meer de lange novelle *Het geval Gunneke* (I, 67-79 en 154-167). Na mijn verhuis naar Brussel heb ik hem eens op de (Antwerpse) Boekenbeurs getroffen, in gezelschap van zijn dochter die nog studeerde—op 2 oktober 1968 om precies te zijn. Toeval of niet, maar ik had net twee romans van hem gekocht, die hij op een terrasje signeerde. In de prijsbekroonde roman *De kaperbrief* schreef hij: "Deze kaperbrief kan voor jullie niets anders zijn dan een vriendenbrief!" Daarna verloor ik Frank uit het oog, doch sinds ettelijke jaren zijn de contacten weerom even hartelijk als weleer.

De Roover woonde om de hoek, met het gevolg dat we regelmatig bij elkaar binnensprongen. Op mijn verzoek is hij in het (inmiddels verhuisde en in andere handen overgegaan) Brusselse antikwariaat 'La Proue' twee boeken gaan kopen die ik dringend nodig had: een dichtbundel van Pierre Drieu la Rochelle (1893-1945) en de eerste uitgave van de *Histoire du surréalisme* van Maurice Nadeau (o1911). Ik heb van Adriaan gedaan gekregen dat hij in *Jong Kulturleven* over zijn geliefkoosde dichters Pierre Kemp (1886-1967; vergelijk III, 98-105) en Paul van Ostaijen (1896-1928) schreef en in *Het Pennoen* over de schilder Gabriël de Pauw (1924-2000). Terloops gezegd: hij was het die mij en mijn echtgenote en onze zoon eens naar De Pauw heeft meegenomen; omdat ik op droog zaad zat heb ik het doek "De woonwagen", volgens mij één van de beste doeken van De Pauw, door de hoger vermelde schoonbroer doen aankopen.

Helemaal ondankbaar ben ik niet geweest. Van zodra ik wist dat het in Adriaans bedoeling lag aan de Oostenrijkse dichter Georg Trakl (1887-1914) een essay te wijden heb ik een beredeneerde bibliografie samengesteld. Die luxe kon ik me veroorloven omdat ik met Oostenrijkers in verbinding had gestaan of nog stond, onder meer met de etser en tekenaar Alfred Kubin (1877-1959; vergelijk *infra*) en met Ludwig von Ficker (1880-1967), uitgever van het tijdschrift (later jaarboek) *Der Brenner* en zowat de mecenas van

Trakl, en van hen aardig wat documenten had gekregen. Adriaans essay werd prijsbekroond en ofschoon hij er niet toe verplicht was heeft hij me wat geld toegestopt; bovendien schonk hij me het manuscript van het essay. Net zoals in het geval Liedel voer ik sedert verschillende jaren ook met hem (en zijn lieve gade) opnieuw vruchtbare gesprekken.

Een geval apart is Ivo Nelissen (1921-1995). Ook hij woonde niet al te ver van mijn appartement en welhaast elke zondagnamiddag, behalve in de wintertijd, trok ik met mijn gezin te voet naar Oude God. Mijn echtgenote onderhield zich met de dame des huizes, onze zoon stoeide met de kinderen Nelissen, ik debatteerde met Ivo. Hij heeft me de Noorse dramaturg Henrik Ibsen (1828-1906) leren waarderen en in het binair rekenstelsel ingewijd. Anderzijds heb ik hem ootmoedig bekend, zijn in *De Tafelronde* afgedrukt prozastuk *De stad van Kra Mognan* (III, 60-68) als een buitenissigheid te beschouwen. 's Avonds werd er gezamenlijk gegeten: vleesballetjes met krieke en brood. Na het overlijden van zijn vader toonde Ivo me de aanpalende ouderlijke woning. Mij troffen twee of drie picturale producten, of juister probeersels; "Van mij", zei Ivo, "uit de tijd dat ik tot de Vesperkring behoorde." Ik dacht dat ik niet goed hoorde, want zelf had ik in Baulers in contact gestaan met pater Kallist Fimmers o.praem. (1906-1969), die na de oorlog in de abdij van Tongerlo die kring in het leven had geroepen.

Lebeau is eerst tot bij mij gekomen alvorens ik door hem uitgenodigd werd. Tijdens of na een redactievergadering had ik verteld dat Salvador Dalí (1904-1989) in zijn autobiografie een op zijn zachtst uitgedrukt onthutsende bewering ten beste geeft: zijn jong gestorven ouder broertje zou vanwege zijn ouders een eerste aanzet geweest zijn om het genie te kunnen voortbrengen dat hij geworden was. Volgens Lebeau was dat een grap die ik uit mijn duim gezogen had. Dus beloofde ik hem het opus de volgende keer in bruikleen te zullen meegeven. Toen hij het boek kwam terugbrengen zuchtte hij: "Wat een paranoïde kerel is me die Dalí!"

De Vree heeft me bij herhaling uitgenodigd en op elke invitatie ben ik ingegaan; ik moet er wel aan toevoegen dat ik telkens met 'giften' huiswaarts keerde: een van zijn oude tekeningen, een blad vogeleieren,⁴ het dossiertje van zijn rehabilitatiepogingen, enz. Hij komt in deze bijdrage nog ter sprake. Vertommen (die me nooit bezocht heeft) liet me een paar keren komen en gaf telkens jaargangen van *Dietsche Warande en Belfort* mee. Ik heb er hem later, veel later kunnen toe overhalen, zijn versie van het literair gebeuren tijdens de oorlog neer te schrijven.⁵

Bij Michiels ben ik slechts eenmaal gaan aanbellen en dan nog om

een zakelijke kwestie te regelen. Dankzij hem kon ik nu en dan in *Het Handelsblad* een artikeltje kwijt. Hij was het ook die me in een drankgelegenheid aan de Groenplaats (niet het *Rubenshof!*) in de 'nouveau roman' initiëerde. Ik ben hem later nog een paar tegen het lijf gelopen: (a) toen hij de feestrede hield bij De Vrees 65ste verjaardag; (b) op een zaterdagochtend in Brussel (in een drankgelegenheid tegenover het Paleis voor Schone Kunsten dronken we een koffie; hij vertelde over de colleges over film die hij aan het RITS [thans: Hogeschool voor audiovisuele communicatie] verzorgde en over zijn passie voor uurwerken; (c) in de Basiliek van Koekelberg tijdens de uitvaartmis van Bernard Kemp (pseudoniem van Frans van Vlierden; 1926-1980), ooit zijn week-endgebuur in Zonnegem. De jongste jaren wisselen we sporadisch brieven uit. Mijn (nog niet gerealiseerd) plan aan de geschiedenis van *De Tafelronde* een monografie te wijden viel bij hem in goede aarde, zoals blijkt uit deze passus uit zijn schrijven van 26 augustus 1996: "Jouw tekst [vergelijk voetnoot 35 punt b: mijn artikel over Celan en *De Tafelronde*] lijkt mij in ieder geval een uitstekende start voor een meer grondige studie over *De Tafelronde* die er in ieder geval moet komen en de kanjer van Jos Joosten leert ons dat we daarvoor best niet teveel op de anderen moeten rekenen."¹⁶

Onder geen beding mag ik Piet Serneels (1919-1982; vergelijk voetnoot 27) vergeten, de graficus *primus inter pares* van *De Tafelronde*. Omdat ik hem gevraagd had voor mijn (kort na de geboorte overleden) tweede kind een kaartje te ontwerpen was hem mijn precaire financiële toestand bekend. Op een avond, na afloop van de wekelijkse vergadering, trok hij me op zij en vroeg of me een betrekking in Brussel zinde; de naaste medewerker van een neef van hem was schielijk overleden en die neef had hem gevraagd naar een geschikte vervanger uit te kijken. Natuurlijk was ik fel geïnteresseerd. Om een lang verhaal kort te maken: op 1 augustus 1957 ging ik in Brussel aan de slag (het salaris was het dubbele van datgene wat ik op dat ogenblik verdiende). Gelukkig heb ik Serneels achteraf een wederdienst kunnen bewijzen: ik kon een van zijn twee dochters, Inge, in een belangrijke aangelegenheid behulpzaam zijn (waarvoor ze me op 2 februari 1970 schriftelijk haar dank betuigd heeft).

Er rest me nog een woordje te zeggen over de uitzondering op de algemene regel die ik in de eerste paragraaf van dit antwoord viseer. Op een avond dat ik te vroeg in ons vergaderlokaal—toen nog het *Rubenshof* aan de Groenplaats—arriveerde kwam een jonge man naar me toe. Hij stelde zich voor: Edmond Schiettekat (1933-1981). Ik vernam dat hij zich als een leerling van de priester-dichter

Antoon Van Wilderode (pseudoniem van Cyriel Coupé; 1918-1998) beschouwde. Tot mijn niet geringe verbazing toonde hij me zijn lidkaart van drie politieke partijen: "De enige manier om niet te mislukken."¹⁷ Dat rook verdacht naar arrivisme. Na in *De Tafelronde* een paar verzen onder eigen naam te hebben gepubliceerd, lanceerde Schiettekat onder het pseudoniem Paul Snoek, samen met Gust Gils (1924-2003), Hugues C. Pernath (pseudoniem van Hugo Wouters; 1931-1975) e.a., het tijdschrift *Gard-Sivik* (1955-64); in de loop der jaren gaf hij meerdere belangrijke bundels uit en leidde geruime tijd een rebels leven. Naar mijn gevoel bezat deze man talent maar ontbrak het hem aan karakter.

Waarin heeft mijn inbreng bestaan(I)

Alvorens me aan een antwoord op deze vraag te wagen wijs ik erop dat ik op 15 juni 1956 bij De Vree mijn ontslag als redaktielid van *De Tafelronde* ingediend heb. Vaag staat me voor de geest dat die beslissing verband hield met het feit dat ik als enige van *De Tafelronde* aanwezig was op een manifestatie van het *Erasmusgenootschap* waaraan *De Tafelronde* zijn medewerking had toegezegd (vergelijk voetnoot; 3 punt b). Mijn naam ontbreekt in de lijst van de redactieleden van de nummers 3 en 4 van de derde jaargang. Ben ik bijgedraaid? Hebben De Roover en/of De Vree me over de streep getrokken? Mijn geheugen laat me hopeloos in de steek...

Zoals gezegd denk ik nog altijd dat ik het aan het in Baulers vergaard veelzijdige weten, hoe onvoldragen het ook moge geweest zijn, te danken had dat ik die gedenkwaardige 7 januari 1953 geen mal figuur sloeg en als medewerker aanvaard werd. Kwam daar nog bij dat ik noch dichter noch romancier ben en bijgevolg niemand concurrentie aandeed. Precies daarom rees evenwel de vraag: "que diable allais-je faire dans cette galère"? De ondertitel 'Algemeen cultureel tijdschrift' (tot nr. 2 van de 5de jg. gehandhaafd) bood een uitweg, de enige trouwens: ik ging bijdragen van eigen makelij ter beschikking stellen en trachten derden waardevolle teksten te ontfutselen. Pas onlangs viel me op dat het predicaat 'algemeen cultureel' met een korreltje zout dient genomen want behalve uitzonderingen (met wat goede wil 7 in de 1ste en 1 in de 3de jg.) zijn alle niet-literaire teksten van literatuurhistorische of artistieke aard.

A.

Mijn eerste bijdrage verscheen in de derde aflevering van het tijdschrift (I, 141-148). Ze handelde over Ernst Jünger (1895-1998), de auteur waarover ik materiaal verzamelde, die ik na het debakel van Baulers naar de tweede plaats moest verwijzen en met wie ik de jongste vier jaar opnieuw occasioneel begaan ben.⁸ De volgende bijdrage had meer weg van een essay: "Stefan George en het eliteprobleem" (I, 386-392 en 442-446). Is het niet eigenaardig dat ik vandaag de dag nog altijd zowel in George (1868-1933) en meer bepaald in zijn fameuze *Kreis* als in het eliteprobleem als zodanig geïnteresseerd ben?⁹ Maar dat is een kwestie die in een andere context thuishoort.

Vervolgens schreef ik wat kleinere teksten die insgelijks gepubliceerd werden: wat varia, een *in memoriam* Edgar Tytgat (1879-1957)—die ik vrij goed gekend heb—, een paar boekbesprekingen. Bij die boekbesprekingen is een korte toelichting gewis niet misplaatst. Vermits *De Tafelronde* me nooit een recensie-exemplaar heeft bezorgd rijst immers de vraag welke boeken ik dan wel voorgesteld heb? Welnu, rond het tijdstip dat mijn geestelijk avontuur met *De Tafelronde* van start ging was het door Lode Claes (1913-1997) anno 1955 gelanceerde weekblad *Vandaag* na twee nummers (of waren het er drie?) ter ziele gegaan.¹⁰ In mijn hoedanigheid van vaste medewerker had ik een aantal boeken ter bespreking gekregen. Toen het weekblad opgedoekt werd had ik van kromme haas kunnen gebaren en ze gewoon in mijn boekenkast stoppen maar dat procédé vond ik beneden mijn waardigheid en derhalve heb ik er in *De Tafelronde* op geattendeerd (II, 323-325).

Ook twee reeksen 'Losse notities' was een gunstig lot beschoren (II, 360-364; III, 23-24). Ik geef er me thans rekenschap van dat er bij waren die *stricto sensu* niet in *De Tafelronde* thuishoorden.¹¹ Belangrijker is het feit dat de slotzin van het kopje bij een reeks elders geplaatste losse notities¹² me met Paul de Vree in aanvaring bracht. Op die zin reageerde De Vree zoals een stier op een rode doek (brief van 14 april 1957): "Het heeft mij in die zin ontgoocheld in Dietsland-Europa van april 1957 van uw hand te lezen: 'terwijl wij inmiddels graag bij het oude blijven zweren en liefst zo doen alsof er geen vuiltje aan de lucht ware...' dat ik het niet meer kan aannemen of het u ernst in ons midden is. U moet begrijpen dat dergelijke houding niet strookt met het weinige avantgardisme dat in Vlaanderen bestaat en *De Tafelronde* zich enigszins belachelijk maakt een redacteur te hebben die alles loochent hetgeen zijn naam op het tijdschrift dekt.—Er blijft iets zo intransigant in u dat het me spijt die houding (in zake literaire medewerking) niet meer te

kunnen waarderen. U moet toch inzien dat we met uw remmende notities niet opschieten. Ik beken dat ik er niet bij kan." Het kostte me geen moeite er Paul van te overtuigen dat hij er grondig naast zat, daar ik in de voorafgaande zin gewag maakte van een gepland "essay over de wijzigingen die zich rondom en in ons voltrekken"!

Nog een tweede keer heeft Paul gemeend me de levieten te moeten lezen. Ik had een artikel gepleegd over Herwarth Walden (1878-1941?), de drijvende kracht achter *Der Sturm*, en ruimschoots gebruik gemaakt van de vlot geschreven en leerrijke herinneringen van de kunsthistoricus Eduard Plietzsch (1886-1961)¹³. Die verwijzingen schoten bij Paul in het verkeerde keelgat en ik kreeg—dit keer mondeling—de volle laag: met die verwijzingen ondermijnde ik de betekenis van Walden en zijn *Sturmkreis*! Gelukkig was Paul een ruimdenkend iemand die begrip kon opbrengen voor tegenargumenten. Aldus kon ik er hem snel bewijzen dat die op het eerste zicht vrij negatieve verwijzingen precies in het voordeel van het expressivistisch voorspan pleten. Desniettemin heb ik zelf aan publicatie van die tekst verzaakt. Onlangs vond ik hem terug en nog steeds zie ik er geen graten in.

B.

Inmiddels was ik met mezelf in het reine gekomen over de medewerking van derden. Ik moet daarbij onderscheiden tussen Nederlandstalige en Duitse medewerkers.

a) Minstens drie keer per week zocht ik de etser Dirk Baksteen (1886-1971) in zijn atelier op en omdat hij graag en vaak over zijn leermeester Jacob Smits (1855-1928), de 'meester van Achterbos'¹⁴ sprak, drong ik erop aan wat souvenirs op papier te zetten. Dat heeft hij gedaan, maar ik heb die tekst wel moeten bijschaven alvorens hem op een redactievergadering te durven presenteren. Geen mens maakte bezwaar en dus is hij verschenen (I, 622-624). Met enige moeite kon ik voorts een uittreksel doordrukken uit de als privé-uitgave verschenen dichtbundel *Marlene Helmsen* van Marcel Beerten (pseudoniem van Leopold Albert Michel; 1919-2004), die met de ballade *Frau Griese* grote indruk had gemaakt¹⁵, alsook de uitvoerige bespreking door Rudo Durant (pseudoniem van Jan Hellemans, o1932) (IIII, 205-211)—een dichter naar mijn hart¹⁶—van een door hem bij mij ontleend boek van Lothar Schreyer (1886-1966) over *Der Sturm* en het *Bauhaus*.¹⁷

Hetzelfde lot waren het essay *Schuldige filosofie* (I, 291-302) en een langere studie over de zin van de geschiedenis (IV, 67-71 en 138-143) beschoren, twee mij door Herman Claeys (1924-1988)¹⁸

toevertrouwde teksten. Zonder zijn zienswijze over de filosofie over de ganse lijn te delen maar zijn verwijzing naar Oswald Spengler (1880-1936) appreciërend, wou ik Claeys' eerste essay graag een bescheiden resonantie verschaffen, zoals uit de slotzin van mijn redactioneel kopje blijkt: "Overigens zal de redactie graag plaatsruimte verlenen aan andersluidende reacties, op voorwaarde dat ze zakelijk en verantwoord reageren op Claeys' kritiek en als zodanig vermogen bij te dragen tot de loutering der begrippen en vooral der ideeën." (I, 291)

Nu wilde het lukken dat de Nederlandse wijsgeer Tobie Goedewaagen (1895-1980)¹⁹ van Tempelman mijn adres gekregen had. Hij contacteerde me en omdat hij wijsgeer van opleiding was verzocht ik hem Claeys' studie op de korrel te nemen. Ik argumenteerde als volgt: niemand had aanstoot genomen aan de medewerking van Hein Tempelman (1913-1970) (die er in *Golfslag* al bij was) (I, 42-47, 233-241 en 303-309) en van Henri Bruning (1900-1984) (I, 345-353, 423-432 en 488-498)²⁰, noch—wat alleszins begrijpelijker was—aan die van Frank Babylon (pseudoniem van Frans Obers; 1924-1968) (I, 242-248)²¹, die van de literatuurhistoricus Harry G.M. Prick (o1925) (II, 145-150)²² en die van de dichter Pierre Kemp (vergelijk *supra*). En was er in het eerste nummer niet een in het Duits gesteld gedicht van de Fries Samuel (*alias* Steven) Barends (o1915) verschenen, de Nederlander die Adolf Hitlers (1889-1945) *Mein Kampf* (1939) en ook Johanna Haarers *Moeder, vertel eens wat van Adolf Hitler* (1943) had vertaald en na de oorlog in Duitsland was ondergedoken?²³ Waarom, in die voorwaarden, Goedewaagen geen kans gunnen?

Nog een foute Hollander in Vlaanderen een klankbord verschaffen was voor de meeste co-redactieleden echter *des Guten zuviel*. Hun reactie hield verband met de vooroordelen waar tegen *De Tafelronde* op te tornen had. Er werd geïnsinueerd dat het om een initiatief van zogeheten 'zwarten' ging. Zo herinnerde zich onlangs de zeer verdienstelijke toneelauteur en romancier Jan Christiaens (o1929) dat de leden van de culturele vereniging *De Nevelvlek*²⁴ geen enkel contact hadden met de mensen van *De Tafelronde*, "die wij verdachten van een vaag naziverleden."²⁵ Natuurlijk waren bij de besprekingen die tot de oprichting van het tijdschrift geleid hebben, beoefenaars van poëzie en proza betrokken die na 1945 moeilijkheden hadden ondervonden, maar er waren er ook waarop het etiket 'inciviek' niet toepasselijk was, bijvoorbeeld De Roover die sinds 1951 als vertaler op de ambassade van Pakistan werkte, Frank Liedel die in Antwerpen aan een Joodse school verbonden was, Arthur de Bruyne die nooit iets verweten is geworden, Vital

Celen (1887-1956) die aan de Koloniale Hogeschool doceerde.²⁶

Het verleden van mijn co-medewerkers interesseerde me geen snars en wat ik er over vernam hebben ze me persoonlijk verteld of ben ik toevallig aan de weet gekomen.²⁷ Dat is meteen de reden waarom, uitzonderingen niet te na gesproken (bijvoorbeeld Durant: vergelijk *infra*), het soms kort (bijvoorbeeld De Roover en Liedel), soms lang (bijvoorbeeld Dhoeve en Possemiers) geduurd heeft, alvorens ik er achter kwam dat en waarom sommigen onder schuilnaam publiceerden.

Hoe dan ook, ik heb me zonder morren bij die tegenargumentatie neergelegd. Het was daarentegen niet prettig Goedewaagen de negatieve beslissing te moeten meedelen - maar ik heb het gedaan. Wat er met zijn tekst "Ontwikkeldende filosofie" gebeurd is, is me niet bekend; ik bezit alleen nog het door mij geredigeerd kopje. Aan mijn bedoeling zijn door hem aanbevolen collega Johan Herman Carp (1893-1979)—nog een foute Nederlandse wijsgeer—voor het tijdschrift te winnen heb ik wijselijk verzaakt en voor die man elders een uitweg gezocht, overigens vergeefs.²⁸

b) Wat de buitenlandse medewerking betreft moet ik er vooraf op attenderen dat de mogelijkheid niet-Nederlandse bijdragen in de originele taal af te drukken op de binnenkaf van *De Tafelronde* vermeld stond (voor het eerst in I, 66). Het kwam er dus enkel op aan geschikte teksten te vinden. Eerst heb ik aan Franse auteurs gedacht. De mij onbekende Walter Orlando berichtte over een tweetal (I, 105-109 en 283-288) en twee hebben aan *De Tafelronde* meegewerkt: de wegens vermeende collaboratie naar Parijs geëmigreerde Félicien Marceau (pseudoniem van Louis Carette; o1913) (I, 195-204)²⁹ en vooral de door Celen aangebrachte Emanuel Looten (1908-1974) (I, 485-487; II, 25-26 en 353-356; III, 146; VI, 20).³⁰

Gelukkig kreeg ik een betere inval: in het plat gebombardeerde en gevierendeelde Duitsland³¹ moesten toch jongere dichters en schrijvers zitten te wachten om in het buitenland te mogen publiceren en hoogstwaarschijnlijk gingen ze, gezien hun isolement, aan honorarium verzaken? Beide veronderstellingen bleken te kloppen. De waarheid verplicht me te erkennen dat Karel Vertommen me gevloerd had met een door hem vertaald fragment van Stefan Andres (1906-1970) (I, 5-8)³², van wie later nog een stuk—dit keer in het Duits—werd opgenomen (II, 201-209). Voorts hebben we Friedrich Markus Huebner (1886-1964) (I, 436-438) en Georg Hermanowski (1918-1993) (I, 448-450)³³ aan het woord gelaten en zijn door Jef L. De Belder (1912-1981) vertaalde gedichten van Trakl (II, 197-200) verschenen.

Het zou me te ver voeren over elke eigen inbreng te vertellen hoe ik eraan gekomen ben. In ieder geval kon *De Tafelronde* door mijn toedoen in het Duits gesteld proza van Heinz Risse (1998-1989) (I, 131-134; II, 3-9), Emil Barth (1900-1958) (I, 467-471), Bernt von Heiseler (1907-1969) (I, 616-621), en Heinrich Böll (1917-1985) (II, 342-350)³⁴ én eveneens in het Duits gestelde poëzie van Karl Krolow (o1915) (II, 118-121), Heinz Piontek (o1925) (II, 184-186) en Paul Celan (pseudoniem van Paul Antschel); 1920-1970) (II, 289-290) afdrukken. Daarenboven schreef de dochter van Stramm op mijn verzoek een opstel over haar vader (III, 4-7), opstel waarover de ingewijde Lothar Schreyer (1886-1966), volgens Joris Dedeurwaerder (1935; vergelijk voetnoot 17), niet te spreken was (brief aan mij van 18 september 1957).

Inmiddels zijn die romanciers en dichters niet meer uit literatuurgeschiedenissen en bloemlezingen weg te denken. Böll kreeg zelfs in 1972 de Nobelprijs voor literatuur. Celan is evenwel een geval apart. Toen ik hem contacteerde was hij, behalve in de *Bundesrepubliek*, nog vrijwel onbekend; geen wonder dat hij zijn vrouw Gisèle de Lestrangé (1927-1991) op 30 maart 1954 onder meer het volgende meedeelde: "La lettre de Belgique m'invite à envoyer des poèmes à une revue belge en langue flamande dont un numéro te parviendra sans doute ces jours-ci".³⁵ Geert Buelens (o1971) heeft overschot van gelijk: "In het maartnummer van 1955 [van *De Tafelronde*] zorgde Tommissen... voor een absolute primeur, waarvan hij toen onmogelijk de draagwijdte kon hebben ingeschat, maar die hoe dan ook niet zonder betekenis is...".³⁶ Hij bedoelt de niet aflatende internationale belangstelling voor Celan.

Waarin heeft mijn inbreng bestaan (II)?

Er wordt wel eens beweerd dat zich nogal wat medewerkers uit *De Tafelronde* hebben teruggetrokken ingevolge het geruchtmakend debat van 5 september 1953 over "Traditie of experiment in de poëzie" (I, 503-528). Dat is onjuist. Tijdens dat debat stonden weliswaar twee poëtische standpunten lijnrecht tegenover elkaar, maar de pleitbezorgers van geen van beide waren noch gehaast noch bereid de bruggen op te blazen. Bovendien mag niet uit het oog worden verloren dat ook romanciers in de redactie zetelden. Men vergaderde gewoon verder en aan desertie heeft mijns inziens op dat ogenblik niemand gedacht.

Een echte, neen DE echte crisis is het gevolg geweest van de beslissing, in het Van-Gogh-jaar een luxueus nummer van *De Tafelronde*

Vivat Academia 130

aan de grote schilder te wijden (II, 97 p.). Ik heb altijd gedacht en denk nog steeds dat de drijvende kracht achter dat projekt Mark Edo Tralbaut (1902-1976), dé Van-Gogh-kenner, is geweest, doch hoe de uiteindelijke beslissing tot stand is gekomen, is me ontgaan of heb ik nooit geweten. In weerwil van 16 pagina's publiciteit en aardig wat van-mond-tot-mond-reclame werden de hooggespannen verwachtingen niet ingelost en in plaats van een reuze succes te kennen werd dat nummer een flop en bracht het *De Tafelronde* aan de rand van de afgrond.³⁷

Via een circulaire en persoonlijke brieven drong De Vree bij de redactieleden op solidariteit aan en vroeg hen schriftelijk hun obool te storten. Doch wat geschiedde? Heel wat aangeschrevenen keerden *De Tafelronde* de rug toe; enkel Lebeau en Verbeeck bleven tot in september 1958 op post. Men heeft me verzekerd dat de 'afvalligen' in hun hoedanigheid van mede-oprichter in geval van falen, moeilijkheden met het gerecht en zij die in het onderwijs stonden met het verlies van hun betrekking rekenden. Desniettemin staat als een paal boven water dat De Vree hemel en aarde bewogen heeft om de *De Tafelronde* van de ondergang te redden, onder meer door te gaan aankloppen bij onze mecenas en de eigen geldbuidel aan te spreken (zijn persoonlijke bijdrage bedroeg maar liefst €250 (vergelijk De Vrees brief aan mij van 12 juni 1955).

Voor het tijdschrift brak een tweede fase aan, gekenmerkt door het feit dat De Vree er heer en meester van werd. Het was gedaan met nummers die heterogeen waren samengesteld, poëzie verdrong het reeds in de eerste fase stiefmoederlijk behandeld proza, essays stonden in het teken van de doelstelling die De Vree voor ogen stond. Daarenboven spande hij zich in om *De Tafelronde* uit het isolement te halen. Dat is hem gedeeltelijk gelukt via het *Modernistisch Centrum* dat op 19 december 1958 het levenslicht aanschouwde: *De Tafelronde*, *Het Kahier*, *Frontaal* en het bestuur van *G 58* bundelden hun krachten. Later, met ingang van de negende jaargang (1963) is het nog tot een derde fase gekomen. De Vree schreef me op 8 september 1963 dat ik bij de 'correspondenten' ondergebracht werd: "Ik hoop dat je me die verandering niet kwalijk zult nemen, en dat ik per kerende uw akkoord kan bekomen." Ik heb me accoord verklaard. Pas met ingang van de zeventiende jaargang (1972) werd mijn naam, andermaal in overleg met De Vree, geschrapd.

In die fasen heb ik twee keer meegewerkt. De eerste keer toen een volledig nummer van *De Tafelronde* door de Brusselse groep *Fantasmagie* (rond Marc. Eemans [1909-1998] en Aubain Pasque [1903-1981]) gevuld werd (V, 1-63).³⁸ Paul de Vree verzocht me

een studie over Kubin (vergelijk *supra*) te schrijven, wat ik gedaan heb (V, 13-19); mijn 'opdrachtgever' was in zijn nopjes, want op 9 februari 1959 deelde hij me zijn oordeel mee: "M.i. voldoet je tekst over Kubin in hoge mate. Het is een zeer geforceerd artikel over een zeer weinig geëxploreerd onderwerp (althans in Vlaanderen). Proficiat!"—de tweede keer na De Vree te hebben voorgesteld te reageren tegen een mij door hem bezorgd artikel over Ernst Jünger in het Nederlandse tijdschrift *Kentering*.³⁹ Het antwoord van 27 januari 1967 luidde positief: "Ik zal zeer tevreden zijn voor *De Tafelronde* een tekst van jou te krijgen." Die bijdrage is een soort van unicum, want ze werd twee keer gedrukt: de eerste maal vol drukfouten (XII, 83-87), de tweede maal - op kosten van de drukker - typografisch correct (XII, 55-59).

* * *

Ik verzaak aan een epiloog en geef er de voorkeur aan een foutieve inschatting van mijn persoon recht te zetten. Ernst Bruinsma schrijft: "Van de 'conservatieven' zat toen [sc. de 3de jaargang] alleen Piet Tommissen nog in de redactie."⁴⁰ Hij zit er hopeloos naast. In de redactie van de 3de jaargang was Lebeau nog present. Een tweede 'conservatief' dus en vanuit mijn optiek zelfs de enige. Persoonlijk stond ik immers al op het conservatief-revolutionair standpunt: prijs geven wat definitief passé is, bewaren wat levenskrachtig blijft. Daarover heb ik het onder meer gehad in een uitvoerige studie waarmee De Vree, afgaande op zijn briefje van 7 december 1958, hoog opliep; ik verdenk er hem van, voor die optie wel iets te hebben gevoeld.

Buelens spreekt zich genuanceerder uit: Tommissen "stond weliswaar open voor vernieuwing, maar hij had zeker ook begrip voor mensen die de kerk in het midden wilden houden", doch van zodra "een steeds positiever beeld van het experiment groeide, liet Tommissen blijkbaar alle voorbehoud varen" en was "zelfs op het toppunt van het avant-gardisme binnen het blad (na 1963,...) nog altijd een van de 'correspondenten'".⁴¹ Hoe Buelens op de gedachte gekomen is dat ik op een gegeven ogenblik "alle voorbehoud liet varen" begrijp ik niet. Voorbehoud heb ik nooit gemaakt: ik vind dat de lezer het recht heeft een gedicht goed of niet goed te vinden, los van vorm en inhoud. Bepaalt het avant-gardistisch karakter of bijvoorbeeld Vertommens poëzie slechter is dan die van De Roover of De Vree? Waren Goethe (1749-1832) en Gezelle (1830-1899) avant-gardisten? Beslist niet. Een -isme hebben ze evenmin uitgevonden en toch wordt hun poëzie—om het eens archaisch te zeggen—door de tand des tijds niet aangetast.

Daarmee is de kous niet af. Doch dieper op dat alles ingaan zou er me toe verplichten deze bijdrage te laten uitmonden in beschouwingen over mijn constructieve contacten met Paul de Vree, beschouwingen die thuishoren in een dringend gewenste monografie (het mag voor mijn part ook een verzamelwerk zijn) over deze hyperactieve man en—over het graf heen—trouwe vriend.

- 1 Van De Bruyne zijn in *De Tafelronde* slechts één bijdrage (I, 592-603) en één boekbespreking (II, 48-49) verschenen.
- 2 Dat De Vree die verantwoording geschreven heeft leidde ik af uit het gebruik (tot tweemaal toe) van 'apport', een van zijn lievelingswoorden.
- 3 a) Mijn 'politieke' fase wordt correct geëvalueerd door J. Dedeurwaerder, "Tommissen, Piet", in *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt: Lannoo, 1998, deel III = R-Z, pp. 3082-3083.
b) Het *Erasmusgenootschap* werd in september 1947 in het Gentse opgericht. De voorzitter van deze katholieke culturele vereniging, die 13 jaarlijkse *Nederlandse Cultuurdagen* organiseerde (1949-62), was de dichter Johan van Mechelen (pseudoniem van Johan de Wit; o1925). Ik heb in Antwerpen mee aan de basis gelegen van de oprichting van een plaatselijke afdeling die wel eens [helaas enkel op papier] met *De Tafelronde* heeft samengewerkt (vergelijk de tekst).
- 4 Vergelijk hierover het vraaggesprek met De Vree, pp. 132-187 in Joos Florquin (1916-1978), *Ten huize van... Dertiende reeks*, Leuven: Davidsfonds, 1977, 376 p. + 16 p. foto's, nr. 137 in de 'Keurreeks'; aldaar p. 154.
- 5 K. Vertommen, "Kulturele collaboratie: een taaië legende", in *Kultuurleven* (Leuven), 52e jg. nr. 7, september 1985, pp. 645-651.
- 6 Michiels doelt op Jos Joosten (o1964), *Feit en tussenkomst. Geschiedenis en opvattingen van Tijd en Mens (1949-1955)*, Nijmegen: Vantilt, 1996, 528 p.
- 7 Dat is geen fabeltje. Ongevraagd schreef me P. Possemiers, die gedurende korte tijd met Snoek is opgetrokken, op 23 september 2000 het volgende: "Ik heb het meegemaakt dat Mon (= Snoek) me de lidkaarten toonde van de drie grote politieke partijen..." A. de Roover maakte dezelfde ervaring; vergelijk zijn getuigenis pp. 51-52 in Herwig Leus (1940-2003), *Ik ben steeds op doorreis. De wonderlijke avonturen van Paul Snoek in Vlaanderen, in Rusland en overal ter wereld*, Antwerpen: Manteau, z.j. (= 1984), 281 p.
- 8 a) Ik bezit nog steeds een voor *De Tafelronde* bestemde, doch niet tot een goed einde gebrachte proeve van biografie van E. Jünger.
b) Vergelijk vooral mijn recente studie "Ernst Jüngers Friedensschrift. Versuch einer Rekonstruktion ihrer Geschichte und ihres Schicksals", pp. 243-289 in Tobias Wimbauer (o1976) (ed.), *Anarch im Widerspruch. Neue Beiträge zu Werk und Leben der Gebrüder Jünger*, Schnellroda: Edition Antaios, 2004, 324 p., nr. 3 in de reeks 'Das Luminar. Schriften zu Ernst und Friedrich Georg Jünger'
- 9 De verklaring is niet ver te zoeken: die belangstelling ligt in het verlengde van mijn aan de Italiaanse econoom en socioloog Vilfredo Pareto (1848-1922) gewijde dissertatie (UFSIA, 1971).
- 10 Ook Ivo Michiels was een potentiële medewerker; hij kreeg de rubriek 'film' toegewezen.
- 11 Ik heb me destijds nooit afgevraagd en derhalve evenmin geweten hoe een nummer van *De Tafelronde* samengesteld werd en wie zich over de drukproeven

- ontfermde. Thans denk ik dat Paul de Vree van bij de aanvang een stevige vinger in de pap heeft gehad.
- 12 P. Tommissen, "Twaalf onsamenhangende notities", in *Dietsland Europa* (Antwerpen), 2de jg. nr. 4, april 1957, pp. 6-8; aldaar p. 6.
- 13 E. Plietzsch, "... heiter ist die Kunst". *Erlebnisse mit Künstlern und Kennern*, Gütersloh: Bertelsmann, 1955, 295 p.
- 14 Over deze etsers, vergelijk (a) Piet J. Van Nieuwenhuysen (o1920), *Dirk Baksteen. De etsers van de Kempen - 1886-1971*, Gent: Stichting Mens & Cultuur, 1990, 335 p.; (b) v.a., *Jakob Smits, etsers & lithograaf*, Antwerpen: De gulden Roos, 1997, 260 p.
- 15 a) M. Beerten, (a) *Aan de Zelfkant*, in eigen beheer, 1951, 63 p. (een ongewijzigde tweede druk verscheen in hetzelfde jaar 1951); (b) *Marlene Helmsen*, in eigen beheer, 1953, 47 p. – De ballade *Frau Griese* vindt men in (a) p. 42-46, het in *De Tafelronde* opgenomen (lichtjes afwijkende) uittreksel in (b) pp. 34-37.
b) Over Beerten en het wedervaren van zijn ballade, vergelijk mijn bijdrage in dit tijdschrift, nr. 128, juli-sept. 2005, pp. 113-121. Over een weerslag van de discussie in *De Tafelronde*, vergelijk mijn stuk "De waarheid heeft haar rechten. Een dubbele rechtzetting", in *Mededelingen / Centrum voor Documentatie & Reëvaluatie* (Antwerpen), 2e jg., nr. 48, 25 mei 2005, pp. 4-6.
- 16 Het moet me van het hart dat ik betreur dat Durant vrij snel en definitief aan het dichten verzaakt heeft.
- 17 Het betreft L. Schreyer, *Erinnerungen an Sturm und Bauhaus*, München: Langen-Müller Verlag, 1956, 296 p. Op mijn verzoek schreef J. Dedeurwaerder een opstel over zijn dissertatiethema Schreyer (IV, 131-136) en berichtte daarover in zijn brief van 18 september 1957 het volgende: "Dit artikel is werkelijk de eerste enigszins uitgebreide studie die over Lothar Schreyer bestaat. Dat kan wellicht van betekenis worden voor de geschiedenis van *De Tafelronde*." Wanneer men weet dat ik eveneens Schreyers boek besproken heb ("Lothar Schreyer als schrijver van herinneringen", in *Het Handelsblad* [Antwerpen], 18 september 1956, p. 6), kan bezwaarlijk worden beweerd dat de door hem behandelde thematiek in het *De Tafelronde*-midden niet werd geapprecieerd.
- 18 a) Gegevens over deze Claeys, die ik maar één keer ontmoet heb en die van beroep accountant was, bezorgden me zijn zoon Wilfried Claeys (o1953) en mijn vriend Leon Ruysers (o1931) (telefoongesprekken van 14 februari 2004). Uit de teruggevonden kopie van mijn brief van 11 maart 1953 blijkt dat Claeys de tekst *Schuldige filosofie* eerst in Nederland aangeboden en van de redactie van *Mens en kosmos* een afwijzend antwoord gekregen had. Op mijn instigatie bood hij een vertaalde versie van *Schuldige filosofie* aan het Parijse tijdschrift *La Table ronde* aan en zelf heb ik gepoogd een Duitse versie aan de man te brengen; beide initiatieven liepen op een sisser uit.
b) Voor mijn niet aflatende belangstelling voor Spengler, vergelijk mijn brochure *Driemaal Spengler*, La Hulpe: Uitgeverij Apsis, 2005, 69 p.
- 19 Over Goedewaagen, vergelijk E.G. Groeneveld, "Goedewaagen, Tobie (1895-1980)", in *Biographisch woordenboek van Nederland*, Den Haag, deel 3, 1989; ook het kort en toch pertinent artikel van Ronald van Raak, "De kunst van de propaganda. Wat Bush en Blair kunnen leren van Tobi(e) Goedewaagen (1895-1980)", in *Filosofie magazine*, oktober 2003, pp. 42-43.
- 20 Ik kende beide, d.i. ze hebben mij en ik heb hen bezocht. Met Bruning is het tot een briefwisseling gekomen. – Over Tempelman, vergelijk N.D.B. Habermehl, "H.A.J. Tempelman (1913-1970)", in J.W.E. Klein en N.D.B. Habermehl (eds.), *Gouda in druk. Bibliografie van Gouda tot 1995. Voorafgegaan door Portretten van Goudse historici*, Delft: Eburon, 1999, pp. 78-82.
- 21 Over hem, vergelijk Jeroen Brouwers (o1940), *De laatste deur. Essays over zelfmoord in de Nederlandstalige letteren*, A'dam: De Arbeiderspers, 1982, 533 p., in de reeks 'Synopsis'; aldaar pp. 371-378: "Frans Babylon, 1924-1968".
- 22 Prick was tot op zijn pensioenstelling conservator van het Letterkundig Museum in Den Haag. In 1997 verscheen zijn biografie van Lodewijk Van Deyssel (pseudoniem van K.J.L. Alberdingh Thijm; 1864-1952) die hem kort voor zijn overlijden zijn archief had toevertrouwd. Het is dus niet van belang ontbloeit dat de niet aangebrachte Prick in *De Tafelronde* gepubliceerd heeft. Wie hem aangebracht heeft is me niet bekend.
- 23 a) Volgens de inquisitor Adriaan Vennema (1941-1993) heeft Karel Vertommen Barends de weg naar *De Tafelronde* geëffend vergelijk zijn boek *Schrijvers, uitgevers & hun collaborateurs. Deel 2: De harde kern*, Amsterdam: De Arbeiderspers, 1989, 582 p.; aldaar p. 415. Mijn twijfel over de juistheid van die informatie werd nog gevoed door Vennema's bewering (op dezelfde p.) dat *De Tafelronde* opgericht werd door Paul de Vree, Paul Lebeau, Jan Meuwissen (*sic*), Ivo Michiels, Adriaan de Roover en Karel Vertommen. In die opsomming bevreemdt vooral de naam van Jan Meuwissen (?-1956): pas in een later stadium vergaderde de redactie in een kantoor van zijn boekhandel Rembrandt aan de Lange Gasthuisstraat en is hij ook op een bescheiden manier als mecenass opgetreden. A. de Roover kon me de naam van de ware bemiddelaar én van Barends én van Kettman meedelen, namelijk de na Wereldoorlog I naar Nederland uitgeweken en anno 1954 naar Vlaanderen weergekeerde Bruggeling Marcel A.F. van de Velde (1898-1964). Van hem publiceerde *De Tafelronde* een *Herinnering aan Jan Slauerhoff [1898-1936]* (1, 110-113). Informatie over van de Veldes niet altijd 'kosjer' verleden vindt men in G. Groeneveld, *Zwaard van de geest. Het bruine boek in Nederland 1921-1945*, Nijmegen: Vantilt, 2001, 429 p. (onder meer pp. 197 en 365).
b) Over Barends, vergelijk mijn artikel "Steven Barends vervloekte Joris van Severen", in *Nieuwsbrief Joris van Severen* (leper), 8ste jg. nr. 3, 2004, pp. 8-10.
- 24 Ziehier P. de Vrees oordeel: "De naam zelf van deze culturele vereniging (= *De Nevelvlek*) duidt op een concentratie van jongeren, die onder invloed van het woelig wereldgebeuren tijdens en na W.O. II barstten van energie om nieuw verworven inzichten tot een kunst- en maatschappelijke vorm uit te bouwen." (XVI, 11)—vergelijk het in voetnoot 25 vermelde uitsluitend aan *De Nevelvlek* gewijde nummer van *Gierik & Nieuw Vlaams Tijdschrift*.
- 25 J. Christiaens, "Geen echo's uit de stille hoek", in *Gierik & Nieuw Vlaams Tijdschrift* (Antwerpen), 15e jg., nr. 57, winter 1997 (een aan *De Nevelvlek* gewijd nummer), pp. 45-50 (het citaat p. 50). Christiaens kreeg de Sinjaalprijs 1965 voor toneel, één van de vier Sinjaalprijzen die dat jaar door het *Nationaal Centrum voor Moderne Kunst, De Tafelronde en Monas* toegekend werden "ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van *De Tafelronde*".
- 26 Celen bezorgde onder meer een heruitgave van het werk van Michiel de Swaen (1654-1707) (vergelijk II, 316-319). Hoe hij met *De Tafelronde* in aanraking heb ik nooit geweten, maar hij heeft alleszins in het tijdschrift geschreven en—tenzij ik me hopeloos vergis—de Franse auteur Looten als medewerker gewonnen. Hij verraste zowat iedereen toen hij met een boekje over de moderne kunst op de proppen kwam, waarin zelfs het lettrisme behandeld wordt: *Schets van de ontwikkeling der moderne poëzie*, Lier: Colibrant, 1955, 85 p.; De Roover besprak het welwillend in *De Tafelronde* (II, 372-374), P. de Vree uitvoerig in *Het Handelsblad* (juiste bibliografische gegevens ontbreken).
- 27 Een kras voorbeeld van die onwetendheid is het geval Piet Serneels, iemand waaraan ik veel te danken heb gehad (vergelijk de tekst). Over zijn verleden las ik pas zes jaar na zijn dood een curieuze bijzonderheid in Bert van Boghout (1916-2003), *Mijn collaboratie en repressie*, Antwerpen: Were di, z.j. (=

- 1988), 112 p.; aldaar pp. 66-67: "Hij (sc. Serneels) zorgde voor valse papieren en onderduikadressen voor incivieken op de vlucht. Een uiterst gevaarlijke bezigheid in die dagen, waarbij hij méér dan eens op het nippertje aan arrestatie ontsnapte. Jammer genoeg kende hij vanwege de incivieken, die hij op eigen gevaar en soms met eigen geld hielp, weinig dank. Wel integendeel!"
- 28 a) Over Carp, vergelijk Henri Krop, "Johan Herman Carps spinozistische kritiek op de parlementaire democratie. Een wijsgeer tussen nationaal-socialisme en conservatisme", in: *Geschiedenis van de wijsbegeerte in Nederland*, 10de jg. nr. 1, 1999, pp. 62-74.
- b) Dat Goedewaagen en Carp in de oorlog fout waren geweest was me bekend, doch over de aard en de omvang van hun collaboratie kwamen me pas vrij onlangs details ter ore.
- 29 Ik schrijf opzettelijk 'vermeende' collaborateur, want tenslotte is hij toch in 1975 tot lid van de *Académie Française* verkozen: met instemming van generaal Charles de Gaulle (1890-1970), doch onder protest niet van Belgische instanties maar wel van de dichter Pierre Emmanuel (1916-1984) die zelfs zijn ontslag aanbood.
- 30 Van Looten verscheen in *De Tafelronde* ook zijn op 30 april 1954 in de conferentiezaal van de Kredietbank (Antwerpen) gehouden lezing (II, 254-280). Over hem, vergelijk een kort artikel in I, 625-627 alsmede het necrologisch artikel van Werner Spillebeen (o1935), "In memoriam Emanuel Looten (1908-1974)", in *Ons Erfdeel*, 17de jg. nr. 4, 1974, pp. 553-559.
- 31 Ik herinner eraan dat Duitsland in 1945 door de bezettende mogendheden in vier zones 'verdeeld' werd (conferentie van Potsdam). Aan die toestand kwam een einde in 1947 toen twee staten ontstonden (de *Bundesrepublik* en de DDR), die anno 1990, tot verrassing zowel van de politici als van de politicologen, herenigd werden.
- 32 Vertommen heeft een roman van Andres vertaald: *De man van Asteri*, Antwerpen: 't Groeit + Bilthoven: Nelissen, z.j. (= 1956), 408 p.; de tekening voor de stofomslag leverde P. Serneels.
- 33 Toen Hermanowski *Gedichte aus Flandern 1920-1970 in deutscher Nachdichtung* uitgaf, lanceerde *De Tafelronde* een gepolycopieerde repliek van de hand van medewerker Jan van der Hoeven. Deze repliek circuleerde als "extra-editie 2 (okt. 1970)"—Hermanowski werd in *De Tafelronde* ook eens in dichtvorm aangevallen (IX, 110).
- 34 Andres, Böll en Risse hebben op initiatief van *De Tafelronde* (niet van mij!) in Antwerpen een lezing gehouden. Eerstgenoemde daagde in gezelschap van zijn twee nog jonge dochters op maar ik herinner me niet meer wanneer hij het woord voerde; hij werd alleszins door Karel Vertommen ingeleid. Böll was op weg naar Ierland toen hij in Antwerpen opdaagde. Ik herinner me dat Michiels en ik hem aan het station zijn gaan opwachten en hem naar zijn hotel hebben gebracht; 's avonds werd op het appartement van Meuwissen (voetnoot 23 punt a) een etentje geserveerd, waarna Böll in de winkelruimte van de boekhandel een humoristische novelle voorgelezen heeft (april 1955).
- 35 a) Bertrand Badiou (o1937) (ed.), *Paul Celan - Gisèle Celan-Lestrange. Correspondance. Tome I: Lettres*, Paris: Eds du Seuil, 2001, 718 p., in de reeks 'La librairie du XXIe siècle'; aldaar p. 55. Dit tweedelig opus verscheen gelijktijdig in het Duits; deel 2 bestaat uit commentaar en illustraties.
- b) P. Tommissen, "Paul Celan in *De Tafelronde*", in *Meridianen* (Nijmegen), 1997, nr. 4, pp. 23-27.
- 36 G. Buelens, *Van Ostaijen tot heden. Zijn invloed op de Vlaamse poëzie*, Nijmegen: Vantilt, 2001, 1302 p.; aldaar p. 709.
- 37 Tralbaut slaagde er in *De Nevelvlek* een Van-Gogh-tentoonstelling te laten organiseren en deskundigen uit het buitenland aan het woord te laten. Of dat

- initiatief bijgedragen heeft tot het einde van de beweging blijkt niet zonder meer uit het relaas van Hugo Raes (o1929) "en bewogen beweging", in het in voetnoot 21 geciteerd tijdschriftnummer, pp. 51-60 (aldaar p. 57); toch sluit ik de mogelijkheid niet uit.
- 38 a) Over Eemans, vergelijk mijn monografie *Marc. Eemans*, Brussel: Uitg. Henry Fagne, 1972, niet gepagineerd, nr. 7 in de reeks 'Aleph'.
- b) Over Pasque, vergelijk de monografie van Jo Verbrugghen, *Aubin Pasque*, Brussel: Uitg. Henry Fagne, 1971, niet gepagineerd, in de reeks 'Cyanuur'. Echter ook de door Nathalie Grunhard samengestelde catalogus *Aubin Pasque. Fantasmagie*, Brussel: Koninklijke Bibliotheek, 1984, XIV-167 p.; in de inleiding (pp. V-IX) wordt ingegaan op de groep *Fantasmagie* van wier periodiek in de periode 1959-79 52 afleveringen verschenen zijn.
- 39 Martin Ros (o1937), "Ernst Jünger, een inventarisatie", in: *Kentering* (Den Haag), 7e jg. nr. 7, aug.-sept. 1966, pp. 34-42.
- 40 E. Bruinsma, *Louis Paul Boon en het modernisme in Vlaanderen*, Antwerpen: Universiteit, 1998, 189 p., nr. 8 in de reeks 'Boon-studies'; aldaar p. 121 voetnoot 96.
- 41 G. Buelens, *op. cit.* (voetnoot 32), pp. 710-711.

De eeuwige ordening in het Morgenland

Dr Koenraad Elst

Brahmanisme en confucianisme als conservatieve hoofdstroom in de Indiase en Chinese cultuur

De laatste jaren is er in de Lage Landen sprake van een conservatief golfje, getuige in Nederland de oprichting van stichtingen genoemd naar Edmund Burke, de Britse criticus van de Franse Revolutie, en Frédéric Bastiat, de Franse pionier van het libertair conservatisme; en in Vlaanderen de bloei van de conservatief-liberale denktank *Nova Civitas*. Net als hun steviger gevestigde Amerikaanse geestesgenoten beroepen de meeste nieuwe conservatieven zich op de katholieke of christelijke traditie als religieuze ruggengraat van hun politieke visie. In andere Europese landen vinden we echter evengoed agnostici, atheïsten en religieuze excentriekelingen als voorstanders en woordvoerders van de behoudsgezinde stroming. Er is geen noodzakelijke band tussen conservatisme en christendom. Dit mag ook blijken uit de uitgesproken conservatieve strekking van de tradities die eeuwenlang toonaangevend geweest zijn in de belangrijkste Aziatische beschavingscentra: het brahmanisme in India en het confucianisme in China.

In een beknopt essay over twee grote en oude culturen zijn vogelperspectief en veralgemeningen onvermijdelijk. Met erkenning van die beperking, zou ik me willen wagen aan een vergelijking tussen de dominante en voor hun respectieve cultuurgebieden meest richtinggevende tradities in India en China, met name inzake hun principieel *conservatisme*. Deze weloverwogen karakterisering met een term die doorgaans pejoratief gebruikt wordt, klopt alvast met het imago van deze stromingen in de moderne literatuur van hun respectieve thuislanden: als reactionair en maatschappelijk schadelijk, als hinderpaal voor ontwikkeling, zelfs als de bron van alle ellende die deze landen ten tijde van de confrontatie met het koloniaal expansieve Westen overvallen heeft. In de eeuwen voordat het vooruitgangsideaal vanuit Europa ingevoerd werd, was hun behoudsgezindheid echter veel minder omstreden.

De historisch-sociologische wortels

Brahmanisme en confucianisme zien zichzelf allebei als de essentie en zelfbewustwording van hun respectieve nationale culturen. Zij beginnen niet met een breukmoment dat hen scheidt van de voorgeschiedenis en deze als duister verkettert, zoals christendom en islam doen. Deze twee begonnen met een revolutionaire goddelijke tussenkomst via Christus resp. Mohammed, en zij verdelen de tijd in een onverloste periode vóór en een heilvolle periode na die funderende openbaring. Hierdoor situeerde Mohammed zijn eigen moeder, gestorven vóór de "neerdaling" van de Koran, in de hel; zoals ook Dante deed met de voorchristelijke dichter Vergilius. Daarentegen zien brahmanisme en confucianisme zichzelf als continu met en geworteld in de verre voorgeschiedenis van hun land. Zij putten ook hun idealen uit dit verleden.

Het brahmanisme gaat beslist niet op één of zelfs een handvol aanwijsbare stichters terug. Het vindt zijn neerslag in talloze teksten te beginnen met de Veda's (ten laatste 1200 v.C., maar volgens eigen traditie vóór 3000 v.C.), hymnencollecties gericht tot een aantal godenfiguren die tot het Indo-Europese erfgoed behoren. De invloedrijkste formulering van zijn klassieke doctrines is stellig het mega-epos de *Mahâbhârata*, voltooid vaagweg tegen het begin van onze jaartelling maar rond een eeuwen oudere kern. In de marge van het eigenlijke verhaal, over de broedertwist binnen de Bharata-clan, bevat deze tekst talloze niet-verhalende hoofdstukken die over maatschappelijke en wijsgerige thema's uitweiden, waaronder het leerdicht *Bhagavad-Gîtâ*, een soort samenvatting van de brahmaanse wereldbeschouwing door de schrandere en nadien vergoddelijkte held Krisjna. Het brahmaanse tekstcorpus vestigt zijn gezag echter systematisch op verwijzingen naar verre voorzaten zoals de zieners die de hymnen van de Veda's componeerden, en zelfs naar pre-vedische cultuurheroën als Manu, de legendarische stamvader van de mensheid na de zondvloed.

Het confucianisme, in het Chinees *Rujia*, waarbij *jia* "ideologische school" en *ru* eigenlijk "buigzaam" of "schuw" betekent, gaat formeel terug op Kongzi (-479 v.C.), door de jezuïeten verlatijnt tot Confucius; en ook op Mengzi (371-289 v.C.), alias Mencius, en Xunzi (315-235 v.C.), minder bekend maar eigenlijk de invloedrijkste van de drie, zowat "de Aristoteles van het confucianisme". Maar de grote lijnen van de confuciaanse doctrine zijn ongetwijfeld ouder dan de meester zelf, die eerder bestaande opvattingen en attitudes doordacht en expliciteerde dan er nieuwe te verordenen. Men

Vivat Academia 130

denkt daarbij aan het hofmilieu rond de verslagen Shang-dynastie (18de-11de eeuw v.C.), dat zich na de machtswissel voor de Zhou-dynastie (11de-3de eeuw v.C.) en haar vazallen nuttig maakte als experts in hofceremonieel en andere vaardigheden der beschaving, ongeveer zoals de Grieken die de leermeesters werden van de imperiale Romeinen. Voor zijn inspiratie beroept het confucianisme zich bovendien op legendarische oervorsten als Fuxi, Shennong, Yao en Shun (3de millennium v.C.), en op de geïdealiseerde beginperiode van de Zhou-dynastie.

Iets soortgelijks geldt trouwens ook voor de Indiase en Chinese minderheidstradities. Het jainisme ziet zijn eponieme stichter *Mahâvîra Jîna* (ca. 500 v.C.) slechts als laatste in een duizendjarige lijn van leermeesters. Gautama de Boeddha (ca. 500 v.C.) verklaarde dat hij slechts het aloude pad van de vroegere Boeddha's bewandelde. En het daoïsme beroept zich op de legendarische Gele Keizer (gekroond 2690 v.C.) en op vage "wijzen uit de voortijd". Het idee van een nieuwlichterij gold toen blijkbaar als zeer onaantrekkelijk, en dat is niet eens typisch Oosters. Zo waardeerde de Romeinse overheid in de 3de eeuw n.C. het jodendom veel positiever dan het christendom omdat het ouder en traditioneler was. Zelfs het hedendaagse onderscheid tussen "religie" en "sekte" is goeddeels te herleiden tot een onderscheid tussen gevestigd en nieuw.

Zowel de Indiase als de Chinese hoogcultuur hebben zich verspreid over hun klassiek grondgebied vanuit een vruchtbare kernzone in het Indiase noordwesten resp. het bekken van de Gele Stroom. Zij deden dit door de inculturatie van de "barbaren": (1) interne buurvölkeren in Oost- en Zuid-India resp. in Zuid-China namen de zeden en deels ook de taal van het kerngebied over; een typisch voorbeeld is de Zhou-dynastie die, als gesiniseerde grensstam, de Chinese Shang-dynastie ontstroonde (ca. 1050 v.C.) en zelf de modeldynastie van het confucianisme werd; (2) golven van inwijkelingen, zoals in India de Tocharen, Hunnen en Skythen, en in China de Xiongnu en de Mantsjoes, gaven na verovering van of vestiging in het begeerde cultuurcentrum geleidelijk hun identiteit op om zich te assimileren; (3) spontane overname als hofcultuur in satellietlanden (Centraal- en Zuidoost-Azië, resp. Vietnam, Korea en Japan) leidde er tot diepgaande beïnvloeding van de hele samenleving.

Net als de oud-Griekse en de koloniaal-Europese culturen beschouwden beide tradities zichzelf als "de" beschaving. Omgekeerd erkennen hun "barbaarse" buurvölkeren doorgaans de superioriteit van de beschavingscentra. Niemand heeft de Japanners ertoe gedwongen, het erg onpraktische Chinese karakterschrift over te nemen; dit was gewoon een kwestie van toetreden tot een prestigieuze cultuur-

standaard. Vorsten in het zuiden en oosten van India nodigden zelf brahmaanse families uit om zich bij hen te vestigen en hun dynastie in het aanzien van de vedische traditie te laten delen.

Meer nog in India dan in China geschiedde de integratie van steeds nieuwe "barbaarse" gemeenschappen in de uitdijende beschaving op een bij uitstek conservatieve manier. Er werd immers zo min mogelijk ingegrepen in hun bestaande gebruiken en maatschappijstructuren. Occasioneel waren er pogingen om onwenselijk geachte elementen uit te wieden, bv. mensen- en dierenoffers na de opkomst van geweldloosheidsideaal, of al te expliciete vruchtbaarheidsriten naarmate de brahmaanse (net als de confuciaanse) cultuur zelf geleidelijk preutser werd. Maar in het algemeen integreerde men de bestaande cultuurelementen, vaak door wat men een *interpretatio brahmanica* zou kunnen noemen: veredeling van "barbaarse" motieven door hun vereenzelviging met elementen uit de hoogcultuur, bv. van dorpsgoden met vedische godheden. Dit proces van inculturatie gaat nog steeds door in de tribale buitengebieden die tot voor kort van de cultureel-politieke centra geïsoleerd waren.

Het historisch belangrijkste geval van "integratie met behoud van identiteit" betrof de tribale endogamie. Stamleden trouwden alleen met medestamleden, en dat exclusivisme mochten ze na hun integratie in de bredere brahmaanse samenleving behouden. Aldus werden stammen (*jāti's*, "geboortegroepen") tot kasten, de endogame bouwstenen van de kastenmaatschappij. Deze verdeling vermengde zich met de verdeling van de expanderende vedische samenleving in vier functionele standen (*varna's*, "kleuren"): geestelijken, machthebbers, handelaars en werklieden. Het kastenstelsel was volgens sommige bronnen oorspronkelijk wel minder rigide dan in de recentste eeuwen, en zelfs dan blijkt er, ondermeer uit gegevens over de kaste van leerlingen in inheemse scholen in de vroeg-koloniale periode, meer sociale mobiliteit geweest te zijn dan algemeen aangenomen wordt. Daarnaast bestond er mobiliteit voor kasten als geheel eerder dan voor hun individuele leden, zodat sommige historisch lage kasten in het recente verleden dominant geworden zijn, terwijl vroegere trotse krijersgemeenschappen gaandeweg bij de onreine of "onaanraakbare" kasten geklasseerd raakten. Toch blijft het kastenstelsel globaal genomen één van de zwaarste remmen op de individuele maatschappelijke promotie die de mensheid gekend heeft.

Deze beperking van de individuele zelfbeschikking werd gerechtvaardigd vanuit het grotere belang van een stabiele samenleving. En de hindoe-samenleving is inderdaad buitengewoon stabiel gebleken. Indiase communisten klagen wel eens dat hun land in dui-

zenden jaren nooit een echte revolutie gekend heeft, maar eigenlijk is dat een merkwaardige prestatie. Verder kan men in hedendaagse termen stellen dat het kastenstelsel de multiculturele samenleving bij uitstek vormde. Het was een federatie van in grote mate autonome gemeenschappen die hun aparte identiteit hooghielden, met eigen tradities en interne rechtspraak, onderscheiden kleding en eetgewoonten, distinctieve naamgeving en vaak ook eigen goden en tempels.

De functionele differentiëring en hiërarchisering van de samenleving werd zowel in China als in India als een kenmerk van de beschaving gezien, dat haar van de barbarij onderscheidde. Een verschil tussen beide is wel de principiële meritocratie van het confucianisme, waar in beginsel iedereen zich kon opwerken, ondermeer via staatsexamens, in tegenstelling met de brahmaanse determinatie van iemands maatschappelijke positie door zijn toebehoren aan een kaste. Toch kent ook het confucianisme allerlei onontkoombare ongelijkheden met bijbehorende attitudes van onderdanigheid, zoals die tussen ouders en kinderen, tussen oudere en jongere gezinsleden, en tussen het volk en de bestuursklasse.

Domesticatie van de natuur

Andere typische kenmerken van de Indiase en Chinese beschavingscentra die hen van de barbaarse periferie onderscheidden, waren hun gesofistikeerd ritueel en natuurlijk hun verhoudingsgewijs gevorderde materiële cultuur. Beheersing van de natuur door technologie is altijd superieur gevonden aan hulpeloosheid tegenover de elementen. Sommige Westerlingen verheerlijken Oosterse tradities graag als meer ecologisch bewust dan de bijbelse religies met hun vermeende doctrine van ongebreidelde voortplanting en onderwerping van de natuur aan de mens. Conservatieven spelen ook graag in op de tijdsgeest door te stellen dat ecologie een bij uitstek conservatieve bekommernis is (of hoe ook zij zich graag tegen de ideologische modetrends aanschurken), en die zienswijze zou nog versterkt worden als Oosterse conservatieve tradities tegelijk erg ecologisch bewust blijken te zijn.

Natuurlijk is er in confucianisme en brahmanisme wel een notie van "natuurwet", van "overeenkomstig de natuur leven", ruwweg equivalent met het stoïcijnse *convenienter naturae vivere*, maar dat is iets anders dan een ecologisch onbehagen aan de vooruitgang of een mijmering over "terug naar de natuur". Een expliciete kritiek

De natuurwet als basis van ethiek en ritueel

op de beschaving als tegengesteld aan de natuur vindt men wel in het Chinese daoïsme, maar niet in de toonaangevende tradities die juist de ruggengraat van de beschavingsopbouw vormden.

Brahmanisme en confucianisme zijn juist nauw verbonden met de onderwerping van de natuur. Beide samenlevingen kenden een vroege ontwikkeling van technologie en wetenschap, en anders dan christendom en islam hadden zij nooit twijfels aan de religieuze wenselijkheid van zulke wereldse ondernemingen. In het jongste millennium is hun wetenschappelijke creativiteit duidelijk wat opgedroogd, zowel door interne ouderdomsverkalking als door het destructieve effect van buitenlandse (Turks-Afghaanse resp. Mongoolse) invasies, zodat de fakkel van de vooruitgang in de handen van de Europeanen terecht kwam. Maar vandaag zal niemand nog de voorhoederol van de Indiase en Chinese beschaving in eerdere stadia van de ontwikkeling van wetenschap en technologie ontkennen. Beide verheerlijkten de studie, ook al is die gaandeweg meer scholastisch en literair georiënteerd geraakt ten nadele van wetenschap en technologie, deels onder invloed van het bij uitstek onwereldse, naar binnen gerichte boeddhisme.

Voor een afkeer tegen de onderwerping van de natuur door de mens is men hier alleszins aan het verkeerde adres. De verbreiding van het brahmanisme naar de uithoeken van India ging samen met de verspreiding van de landbouw. Bij uitstek confuciaans is de domesticatie of eliminatie van wilde dieren en de vervanging van de wildernis door dorpen en parken, en van ruwe zeden door humanisme. Vandaar dat het confucianisme doelbewust de bevolkingsgroei bevorderde, ondermeer via polygamie: om de woeste wereld zo snel mogelijk te vermensenlijken.

Hetzelfde geldt tussen haakjes ook voor de Iraanse profeet Zarathoesjtra, ca. 1200 v.C. Zijn "Hymne van de Koe" wordt in ecologistische publicaties vaak aangehaald als een lofzang op Moeder Natuur, maar hij was de profeet van de sedentaire bevolking tegen de nomaden, van de nuchterheid tegen de roes, van het vee (de koe) tegen de roofdieren, van het park tegen het oerwoud. Omdat geletterde beschavingen een sterk evolutionair voordeel hebben tegenover primitievere samenlevingen, ligt het voor de hand dat hun leermeesters juist het beschavingsproces verheerlijken. Het is pas wanneer een beschaving een comfortabel niveau bereikt heeft, dat men als parasitair verschijnsel bewegingen ziet ontstaan van mensen die zich eruit willen terugtrekken, zoals de epicureeërs of de daoïsten.

De dominante tradities in zowel India als China zijn, in tegenstelling tot de (premodern-) christelijke en islamitische cultuurkringen, veeleisend inzake het maatschappelijk gedrag maar tolerant en pluralistisch op gebied van levensbeschouwelijke overtuiging. Niet het beleden geloof maar wel de daadwerkelijke rituele en ethische orde is de hoofdzorg van brahmanisme en confucianisme.

De fundamentele norm voor het menselijk handelen is de natuurwet. In China noemt men deze de *tiandao*, de "weg des hemels" of "weg der natuur", of kortweg *dao*, "de weg". Hoewel men deze term als naam gebruikt voor de school van Laozi en Zhuangzi, het *daoïsme*, dat vaak in overdreven mate met het confucianisme gecontrasteerd wordt, staat hij net zo goed centraal in het confuciaanse wereldbeeld. In vedisch India sprak men van *rta*, "orde" of "regelmaat", dat verwant zou zijn met Grieks *artios* (passend), Latijn *ritus* (rite) en *ars* (vaardigheid, kunst) en Germaans *aard* (distinctieve manier, natuur). Het zichtbare model van de natuurwet, zowel voor de Indiërs als de Chinezen, is de wenteling van de hemellichamen of, daarmee samenhangend, de opeenvolging der jaargetijden (Sanskrit *rtu*). Later werd *dharma*, "de dragende essentie", de belangrijkste term voor "handelen overeenkomstig de wereldorde", zowel op ethisch als op ritueel vlak. Het brahmanisme of hindoeïsme noemt zichzelf *sanâtana dharma*, "de eeuwige orde".

Deze orde is inherent aan de dingen, men heeft er geen goddelijke openbaring zoals de Tien Geboden of de Koran voor nodig, alleen waarneming van de gegeven patronen des levens. Met name de levenservaring van de voorouders vormt een blijvend richtsnoer voor correct gedrag. Van de door hen ontwikkelde zeden (min of meer wat de Romeinen het *mos maiorum* noemden) mag men aannemen dat hun waarde proefondervindelijk bewezen is en dat zij alle vernuftige bedenkzels van nieuwlichters verre in de schaduw stellen.

In het conservatieve denken speelt de notie van "natuurwet" een belangrijke rol, net als in de katholieke theologie van Thomas van Aquino. Vele protestanten en sommige katholieke modernisten (bv. wijlen Max Wildiers) verwerpen deze notie als on-bijbels, want ontleend aan de heidens-Griekse wijsbegeerte, vooral aan het stoïcisme. Dit vormt een interessant twistpunt voor christelijke conservatieven, waarop we hier niet verder kunnen ingaan, maar het lijkt toch wel logisch dat de notie "natuurwet" onmisbaar is voor het hele conservatieve project. Tegenover het geloof in de vooruitgang stelt het conservatisme immers per definitie dat er een tijdloos fundament bestaat waaraan de vooruitgang niet kan of niet mag raken.

Bijbel- en Koranvaste stromingen vullen dit gebrek aan een inherente natuurwet op met een praktisch gelijkwaardige "geopenbaarde wet", die vanaf het moment van zijn openbaring evengoed een onwrikbaar fundament vormt waaraan de vooruitgang niets mag wijzigen. Een verdere overeenkomst tussen Oosterse en Abrahamische tradities is dat die blijvende wet, of hij nu als geopenbaarde Wil Gods danwel als inherente Natuurwet opgevat wordt, in de praktijk veelal vereenzelvigd wordt met een waslijst concrete leefregels die, eens te boek gesteld, een eigen leven als onaantastbare norm gaan leiden.

In dit opzicht is er niet zoveel verschil tussen de rol van de *Sjari'a* bij moslims en die van andere premoderne normenstelsels zoals de brahmaanse ethisch-sociologische codex *Manu-Smrti* (ca. begin christelijke jaartelling, hoewel toegeschreven aan de oervorst Manu). De *Manu-Smrti* erkent in theorie de voorrang van plaatselijke gewoonten op de Schriften, aanvaardt de veranderlijkheid van normen en legt de bevoegdheid voor de instelling van nieuwe normen bij brahmanen die expert zijn in de oude normen, zodat zij de letter van de wet kunnen wijzigen terwijl ze de geest ervan bewaren. Vandaag heeft die tekst nog slechts gezag bij een verdwijnende minderheid van antimodernisten, maar in vroegere eeuwen had hij net zo'n beknellende impact als de *Sjari'a* op het leven van bepaalde categorieën mensen, bv. met het verbod voor weduwen om te hertrouwen (en bedenk dat er door het kinderhuwelijk talloze minderjarige weduwen waren). Zelfs regels die in hun oorspronkelijke context begrijpelijk en verdedigbaar waren, raken in wijzigende maatschappelijke omstandigheden onaangepast, zodat men conflicten krijgt tussen de mensenwil en de Schriften, tussen eigennuttige individuen en hun fundamentalistische omgeving. Klassiek voorbeeld, veel behandeld in de moderne Indiase en Chinese literatuur, met wat achterstand op dezelfde trend in het Westen, is het conflict tussen ouders als behoeders van de oude normen en hun dochter die in haar levens- of partnerkeuze nieuwe wegen wil bewandelen.

Ondanks de rationelere aard van een inherente Natuurwet in vergelijking met een Goddelijke Openbaring, zouden brahmanisme en confucianisme met hun ontzag voor de overgeleverde regels daarvoor toch hetzelfde soort botsing met de moderniteit kennen als christendom, jodendom en islam. Een confrontatie die zij moeilijk konden winnen.

Rolmodel

Degene die leeft conform de natuurwet, die zijn inherente plichten in acht neemt, vormt het ethische rolmodel: de brahmaanse *ârya*, de confuciaanse *junzi*.

Ârya betekent waarschijnlijk, in samenhang met *rta*, "de (aan het model) conforme", "degene die in orde is", "de beschaafde". Een andere veelgehoorde verklaring vertrekt van de stam *ar-*, "bezitten", "meester zijn". Men speculeert dat deze term verwant is met Grieks *aretè* (deugd) en *aristos* (de beste). In de 19de eeuw gaven Europese geleerden aan deze term een raciale of taalkundige betekenis: het Arische of noordse ras, resp. de Arische of Indo-Europese taalfamilie. De brahmaanse literatuur gebruikt hem echter uitsluitend in een culturele betekenis: "tot de vedische samenleving of traditie behorend". Concreet wil dit twee dingen zeggen: zich houden aan de regels van de gedifferentieerde kastensamenleving en de vedische rituele plichten in acht nemen.

Tegelijk heeft de term een sociologische betekenis: alleen de drie hoogste kasten werden in het vedische ritueel ingewijd, dus alleen zij zijn *ârya* in beide opzichten; lagere kasten nemen slechts aan de *ârya* cultuur deel door hun observantie van hun kastenplichten, en secundair door voor rituelen op brahmaanse priesters beroep te doen. Ook vrouwen werden al in een vroege periode gaandeweg van de vedische inwijding uitgesloten. De term *ârya* werd daarom een aanspreektitel waarmee een dienaar zich tot zijn meester richt, een volksmens tot een notabele, en een vrouw tot haar man. In verbrede zin betekent *ârya* "eerbiedwaardig", "edel", zoals doorgaans vertaald in de boeddhistische termen "de vier edele (*ârya*) waarheden" en "het edele (*ârya*) achtvoudige pad", termen die schijnen te impliceren dat de Boeddha zijn leer als de herstelde essentie van de decadent geworden vedische (*ârya*) traditie opvatte.

Het confuciaanse rolmodel, de *junzi*, heeft primair een sociologische betekenis: de "edelman", de aristocraat. Net als het brahmanisme geloofde het oerconfucianisme in een natuurlijke hiërarchie op basis van leeftijd, verdienste en ook geboorte. Het voorbeeld van een hiërarchische samenleving was het rijk van de westelijke Zhou (ca. 1000 v.C.), een echt feodaal stelsel met adellijke rangen, hofbezoeken als ritueel cement van trouw tussen leenman en leenheer, verworteling van de bestuurders in hun plaatselijke gemeenschappen, en dergelijke. In die context was een *junzi* gewoon een edelman die de plichten van zijn stand vervulde.

Het China waarin het confucianisme de dominante ideologie werd, was echter een bureaucratisch keizerrijk dat bepaalde kenmerken van het feodalisme permanent de kop indrukte. Zo werden ambtenaren om de enkele jaren overgeplaatst om te beletten dat zij teveel "organische" banden met de plaatselijke gemeenschap zouden ontwikkelen en niet langer het strenge oog van de keizer zouden zijn. Iemand's rang in de bestuurselite werd in principe niet door geboorte maar door verdienste bepaald, vooral via de staatsexamens. Het begrip *junzi* werd hier uit zijn feodale context weggeabstraheerd tot een zuiver ethisch ideaal. Maar in de meeste opzichten was dit wel degelijk een samenleving naar confuciaans recept, met ongelijke standen, eerbied voor hogere rang en paternalistische verantwoordelijkheid jegens ondergeschikten.

Overheidsbemoeyenis en de zorg voor anderen

Zowel Confucius' basistekst *Lunyu* ("Kritische besprekingen") als de *Mahâbhârata* bevatten onder hun ethische richtlijnen de fameuze Gulden Regel: *wat gij niet wilt dat u geschiedt, doet dat een ander niet!* Beide tradities kennen ook de klassieke lijstjes van aanbevolen deugden of leefregels, bv. de confuciaanse "vijf vaste waarden": medemenselijkheid, rechtvaardigheid, rituele correctheid, wijsheid, oprechtheid. Of de vedische "drie *da's*": *dayâ*, medevoelen; *dama*, zelfbeheersing; *dâna*, vrijgevigheid. Tot dus ver alles in orde, want daar kan niemand iets op tegen hebben.

Problematischer voor de moderne mens is dat daarachter diverse vormen van expliciet aanvaarde ongelijkheid schuilgaan, niet alleen die tussen ouder en kind of tussen meester en ondergeschikte, maar ook die tussen de nabije en de verre medemens. In de praktijk geven de meeste mensen meer om hun eigen kinderen dan om die van een ander, maar men vindt het onbetamelijk om dit expliciet te zeggen en tot een ethisch principe te verheffen ("eigen volk eerst"). Sommige tradities houden eraan om althans in theorie de universele en over iedereen gelijk verdeelde liefde te prediken. Wie opgegroeid is met christelijke noties van "universele liefde" of met de daaruit geseclariseerde socialistische notie van universele "solidariteit", krijgt een erg koude indruk van een maatschappijopvatting waarin men zijn liefde en solidariteit niét gelijk verdeelt.

Voorbeeld bij uitstek is het kastenstelsel: als je in nood bent, zal een kastegenoot je helpen, iemand anders veel minder. In zo'n samenleving zou een barmhartige Samaritaan je aan een familie van

je eigen kaste toevertrouwen, want alleen die zal zich zonder aarzelen voor jou verantwoordelijk voelen en je een thuisgevoel geven. De brahmaanse rechtvaardiging hiervoor is dat mensen nu eenmaal meer geven om hun verwanten dan om vreemden, en dat men niet tegen deze natuurlijke neiging hoeft in te gaan om toch in ieders behoeften te voorzien. Er is voor iedereen zorg en liefde genoeg: iedereen heeft immers verwanten en kastegenoten, en die zullen wel voor hem zorgen ook als jij of de overheid het niet doet. Elke kaste vormt bovendien een eigen cultuurgemeenschap, met eigen leef- en eetgewoonten, eigen klederdracht en taalregister enz. Het is dus logisch dat je je veel meer geborgen zal voelen in je eigen kaste-omgeving.

Iets dergelijks geldt voor het confucianisme, dat de waarde van de "medemenselijkheid" centraal stelt maar meteen ook erkent dat deze gradueel is. De rivaliserende school van de mohisten (naar Mozi, ca. 400 v.C.) predikte de universele, gelijkelijk over alle medemensen verdeelde liefde. Conservatieven wantrouwen utopische projecten, zij blijven liever dicht bij de werkelijkheid van de menselijke aard, en daarom verwerpt het confucianisme de "universele liefde" als onrealistisch en geforceerd. Het verwacht meer van de natuurlijke, met familiale of maatschappelijke nabijheid evenredige liefde. Zoals het Vlaamse spreekwoord zegt: "Als iedereen voor zijn eigen deur veegt, is de hele straat proper", of in dit geval: als ieder voor zijn *naaste* hulpbehoevenden zorgt, wordt er niemand aan zijn lot overgelaten.

Bedoeling is dus dat de mensen zelf verantwoordelijkheid opnemen voor hun familie en bredere leefgemeenschap. Dit zal wel applaus krijgen van de hedendaagse libertarisch-conservatieven die een private armen- en ziekenzorg verkiezen boven het socialistische stelsel van bijstand van overheidswege. Volgens ondermeer Frédéric Bastiat is het net zo onethisch wanneer de staat van jou geld afneemt om het aan je arme of hulpbehoevende buurman te geven, als wanneer die buurman het eigenhandig bij jou zou komen stelen. Vandaar dat libertarisch-conservatieven de zorg voor de behoeftige medemens helemaal aan de private liefdadigheid willen overlaten, te beginnen met het herstel van de zorg voor de naaste binnen de familie en de organische gemeenschappen. Welnu, de beschavingsgeschiedenis leert dat het beroep op de staat als beheerder van de liefdadigheid allerminst een uitvinding van het moderne socialisme is. Het wantrouwen jegens elke staatsbemoeyenis met het volkswelzijn werd niet gedeeld door de premoderne Aziatische tradities. De overheid kreeg in principe zeker een rol toebedeeld in de opvang van ondermeer zieken en gehandicapten, ook al was dit in de

praktijk erg conjunctuurafhankelijk.

Hetzelfde geldt voor het economisch initiatief. In reactie op het socialisme hebben hedendaagse conservatieven, en lang niet alleen de libertarische stroming, een diep wantrouwen jegens overheidsbemoeyenis met de economie. Ook dat was niet zo'n zorg voor de brahmaanse en confuciaanse denkers en beleidvoerders. Kautilya's *Handboek voor de Staatswelvaart* (ca. 300 v.C.) en andere brahmaanse teksten behandelen in detail de talrijke plichten van de vorst, ondermeer de aanleg van wegen, de mijn- en scheepsbouw, de controle op maten en gewichten en op edele metalen, de oprichting van opvangscentra voor melaatsen of voor oude koeien, tot en met zelfs de zorg voor een fatsoenlijk bordeelwezen. De staat moet op alle sociaal-economische domeinen niet alleen regerend optreden in geschillen tussen burgerlijke partijen, maar moet zelf naar behoefte ook initiatieven ontplooiën. Omgekeerd heeft de overheid het recht om de economische vrijheid in te perken in functie van nationale belangen, religieuze tradities (type zondagsrust), gildenvoorrechten of culturele gevoeligheden. Voor een beleid van *laissez-faire* kan je desnoods terecht bij het daoïsme van Laozi ("Ik bemoei me met niets en de wereld komt in orde"), maar de toonaangevende tradities rekenden op een actieve overheid om de maatschappij in goede banen te leiden, ook economisch. Wie de geschiedenis van het Westerse conservatisme kent, zal dit niet zo vreemd vinden, want tijdens de opkomst van het liberalisme in bv. Groot-Brittannië waren het, lang vóór de socialisten, juist de conservatieven die allerlei door de overheid gewaarborgde regels en beperkingen op vrijhandel en ondernemerswillekeur verdedigden.

Voorals in China bestond een solide traditie van overheidsbemoeyenis met de economie en met sociale kwesties zoals armoedebestrijding. Een van de ergste historische vergissingen die men de confucianen aanwrijft, kwam juist voort uit hun zorg voor de volkswelvaart. De koloniale geschiedenis had er totaal anders uitgezien als China voortgebouwd had op de spectaculaire ontdekkingsreizen van Zheng He, die in 1421 met een grote vloot tot in Afrika voer. In die jaren stond China open op de wereld, klaar voor nieuwe kennis maar ook voor de invoer van buitenlandse producten. Een neven-effect was dat de grote hoeveelheden ingevoerd edel metaal een sterke inflatie en dus verarming van het gewone volk veroorzaakte. Maar men kan vermoeden dat een koloniale expansie als logisch uitvloeisel van de ontdekkingsreizen dit nadeel ruimschoots gecompenseerd zou hebben. De confucianen konden de keizer er echter van overtuigen dat dit avontuur een verspilling van staatsgelden was, en dat de bestuurder als eerste plicht had om voor de wel-

Vivat Academia 130

vaart van het volk te zorgen. De volgende jaren werden dijken bijgebouwd of verstevigd om de landbouw uit te breiden, de inflatie werd beteugeld, men sloot de grenzen voor import, de armoede nam inderdaad af, maar de exploratie werd stopgezet en China's kans om verre landen te koloniseren was verkeken.

De maatschappelijke orde

Conservatisme staat principieel afwijzend tegenover een absoluut politiek gezag. Absolute macht corrumpeert immers absoluut, zoals de conservatieve politicus Lord Acton opmerkte. Het Franse *Ancien Régime* was dus zeker niet de modelstaat voor conservatieve critici van de Franse Revolutie; in zijn absolute monarchale machtsaanspraken was het juist de wegbereider van de totalitaire excessen van het Revolutionaire bewind.

Het confucianisme uit de periode van het centralistische keizerrijk, dus vanaf de 3de eeuw v.C., was de ideologische medeplichtige van zulk een *Ancien Régime*. Qua staatsordening zijn er nauwelijks twee visies meer tegengesteld als deze keizerlijk-Chinese en de brahmaanse, die juist gericht was op decentralisering en subsidiariteit. Confucius' eigen visie sloot meer aan bij de gelaagde en gedifferentieerde staatsstructuur van het oude feodale stelsel, met feitelijke *checks and balances* tussen leenheer en leenmannen. Zij geleek dus minder op het absolutisme van het latere Chinese keizerrijk dan op wat in India in theorie beleden en ook in praktijk verwezenlijkt werd. Het brahmanisme kende in het politiek meestal erg gefragmenteerde India wel een ideaal van politieke eenmaking (*samrâjya*), maar dan met uitdrukkelijk respect voor de autonomie (*swarâjya*) van alle lagere politieke niveau's.

De "universele heerser" (*cakravarti*, "wieldraaier") die erin slaagt de bestaande Indiase staten onder zijn macht te verenigen, moet de autonomie en de eigen wetten en zeden van die staten respecteren. Als uitdrukking van dit respect moet een veroveraar eerst en vooral in de tempel van zijn verslagen tegenstander aan diens goden eer bewijzen. Een gelijkaardige episode vinden we in het voor Confucius maatgevende beleid van de vroege Zhou-dynastie, die de verslagen Shang-dynastie niet uitmoordde maar haar een klein leen liet en de kans om de cultus van haar clanvoorouders voort te zetten. De heerser mag zijn macht niet botvieren; hij moet daarin maat houden. De bij uitstek conservatieve waarde van het maathouden vertaalt zich politiek in een machtsverdeling tussen verschillende bestuursniveau's.

Wat dan de ordehandhaving betreft, in het hedendaagse spraakgebruik vereenzelvigd men "rechts" vaak met "wet en orde", repressie tegen de misdaad, maar dat is allerm minst het confuciaanse standpunt, wel dat van een rivaliserende school, het legalisme van Han Feizi (ca. 250 v.C.). Ziedaar een nuanceverschil tussen de termen "rechts" en "conservatief": dit laatste begrip verwijst meer naar de cultivering van een maatschappelijke orde via de zedelijke ontwikkeling van de burgers, ondermeer door opvoeding en de gewetensvormende rol van de religie. De legalisten maakten zich geen illusies over de hopeloos tot het kwade geneigde mens, die daarom met strenge straffen getemd moest worden. De confucianen geloofden daarentegen in de bekwaamheid van de mens tot het goede.

Let wel, zij verschilden onderling van mening over 's mensen natuurlijke aanleg, waarbij Mengzi eerder in de natuurlijke goedheid geloofde terwijl Xunzi de mens eerder wantrouwde als fundamenteel tot het kwade geneigd. Hun praktische conclusie was echter dezelfde: wat er aan goeds in de mens zit, moet gecultiveerd worden door opvoeding en vormende activiteiten zoals de muziek, en dan kan dit goede uitgroeien tot de basis voor een harmonisch functionerende samenleving. In plaats van repressief in te grijpen, moet de overheid samen met andere gezagscentra in de civiele samenleving die krachten begunstigen die bij de mensen de deugdzaamheid en het verantwoordelijkheidsgevoel versterken.

Om de maatschappij in goede banen te leiden, was het inlepen van goede zeden in de civiele samenleving dus veel belangrijker dan een ijzeren hand van de politieke overheid. In India was de staat sowieso meestal zwak en hadden dorps- en kastegemeenschappen een zeer ruime autonomie; daarin oefenden kaste-oudsten, brahmanen en zwervende asceten rechtstreeks een moreel gezag uit, en konden plaatselijke chefs en patriarchen al eens de stok hanteren, zonder veel op de prinselijke macht beroep te doen. In China kende men een veel sterker staatsgezag, maar de confucianen adviseerden de heersers om niet door repressie maar vooral door hun eigen deugdzaam voorbeeld de bevolking op het rechte pad te houden. Dit bleef wel meer een ideaal dan een werkelijkheid, en repressie was de Chinese samenleving allerm minst vreemd. Inzake ordehandhaving kozen Chinese heersers voor een combinatie van legalistische gestrengheid en confuciaanse volksopvoeding.

De rol van het ritueel

In de bevordering van de maatschappelijke harmonie en van de zedelijkheid bij de verschillende lagen van de bevolking was een zeer belangrijke rol weggelegd voor het ritueel. Hoewel binnen de Chinese cultuur allerlei religieuze opvattingen door elkaar bestaan hebben en we dus met verschillende visies op het ritueel moeten rekenen (ook van het type "*do ut des*", aan een godheid een offer brengen met het doel een gunst terug te krijgen), mogen we toch zeggen dat het ritueel hier vooral begrepen werd als een doel op zich, een handeling die geen doel heeft buiten zichzelf. In het profane leven stellen we voortdurend handelingen die in dienst staan van allerhande doelstellingen; in het ritueel voltrekken we met religieuze ernst een niet-dienstige en in die zin bij uitstek vrije handeling. Het confucianisme is veeleer agnostisch tegenover het bovennatuurlijke, en ziet het ritueel niet als een eredienst aan enige godheid, wel als een "wijding van het wereldse" (*the secular as sacred*). Maar juist als "zinloos" stilmoment krijgt het ritueel toch weer zin als factor van harmonie tussen de mensen onderling en tussen mens en kosmos.

In India wordt evenzeer een grote positieve kracht toegeschreven aan rituelen. Ook daar bestaat een school, de *Mîmânsâ*, de oudste brahmaanse denkrichting, die een goddeloze interpretatie geeft aan het ritueel: godheden zijn slechts etiketten die men kleeft op de onzichtbare fasen van de magische mechaniek waarmee een ritueel zijn beoogde doel bewerkstelligt. De theïstische opvatting, namelijk dat men aan een goddelijke persoon eer bewijst of dankbaarheid betuigt, is evenwel veel populairder. Maar in beide gevallen beschouwt men rituelen als onmisbaar voor het individueel en collectief welbevinden.

Rituelen beoefenen verankert de mens in de grotere gehelen van maatschappij en universum. Daarom is het in zowel confucianisme als brahmanisme een even serieuze plicht als het volgen van ethische leefregels. Dit betreft niet alleen rituelen in de enge technische zin, maar ook bv. het deelnemen aan feesten. Elke samenleving heeft een feestkalender, en men bewijst haar een grote dienst door de feesten met overgave te vieren en alle bijbehorende gebruiken elk jaar opnieuw leven in te blazen. Een dag in India begint met een Groet aan de Zon, een jaar in China lijkt nergens op zonder viering van het Lentefeest.

Hoewel men begin jaren '90 de onvolprezen "Aziatische waarden" vereenzelvigde met een fanatiek arbeidsethos, keuren de echte Azi-

atische tradities de 24-uurseconomie zeker niet goed: zij eisen integendeel het inbouwen van "zinloze" rustpunten. Hedendaagse conservatieven spreken van het herstel van het maatschappelijk weefsel na de recente atomisering. Welnu, weinig dingen bevorderen sterker de samenhang dan feestvieren.

Botsing met de moderniteit

Toen de moderniteit samen met de Westerse kanonneerboten de grote Aziatische beschavingscentra bereikte, kwam zij in botsing met tradities die zelf hun meest veerkrachtige jaren al lang achter zich hadden. Het confucianisme had zijn waarden van authenticiteit en medemenselijkheid opgeofferd aan de waarden van gezagstrouwen en respectabiliteit, een verstikkende hypocrisie waaraan de jongere generaties zich krachtig wilden ontworstelen. Het brahmanisme was verkalkt, dreef op zijn oude dag de kastediscriminatie op de spits, en ging de confrontatie met het koloniale gezag slechts aan over weinig sympathieke kwesties zoals het kinderhuwelijk, dat bv. nog een pleitbezorger vond in *Bâlagangâdhar Tilak*, leider van de onafhankelijkheidsbeweging tot zijn dood in 1920. Beide tradities waren steriel en xenofob geworden, niet gereed om zich aan de radicaal nieuwe eisen van de moderne wereld aan te passen. Het was allicht onvermijdelijk dat de Chinese Republiek en Volksrepubliek en de Indiase Republiek de inheemse traditie opzij zouden schuiven en hun instellingen en wetgeving op een heel nieuwe, Westerse leest schoeien.

Niet dat het ontbrak aan individuele voormannen afkomstig uit de orthodoxie die zich aan hervormingen gingen wijden. In India zien we bv. hoe de Veda-fundamentalistische leider *Swâmi Dâyananda Saraswatî*, stichter in 1875 van de hervormingsbeweging *Ârya Samâj*, zich op de oudste teksten beriep om tegen de bestaande, volgens hem "on-vedische" gebruiken in te gaan en bv. de afschaffing van de kastediscriminatie te bepleiten, of het recht van weduwen om te hertrouwen. In China zien we hoe Kang Youwei, 1858-1927, zich inzette voor ondermeer de invoer en instrumentalisering van de moderne wetenschap, tegen de voetverminking bij meisjes (een "nieuwlichterij" uit de late middeleeuwen), en ook daar voor het recht van weduwen om te hertrouwen. Met die te geringe en te late hervormingsijver kon hun respectieve traditie het odium van schadelijke en onderdrukkende achterlijkheid echter niet meer afschudden.

Vivat Academia 130

Dat neemt niet weg dat sommige pogingen van conservatieven om te redden wat er te redden viel, best een welwillende studie verdienen. Aldus bv. die van de genoemde Kang Youwei, die in 1898 door keizer Guangxu naar Beijing ontboden werd met de opdracht een bestuurlijke modernisering te ontwerpen. In deze "hervorming van honderd dagen" kregen de officiële examens een luik over de actualiteit, werden de Universiteit van Beijing en Westers-geïnspireerde provinciale scholen opgericht, vele sinecure-postjes afgeschaft en de administratie gerationaliseerd. Dit was een klassiek voorbeeld van een conservatieve poging om het kind te redden door het badwater weg te gieten. Echter, de keizerin-moeder Ci Xi liet de keizer opsluiten en de hervormingen stopzetten, een klassiek voorbeeld van een reactionaire poging om het badwater te redden zelfs als het kind erin verdrinkt. Kang vluchtte naar Japan van waaruit hij zich inzette voor een stapsgewijze omvorming van het keizerrijk tot een constitutionele monarchie naar Brits model; tot 1911, toen de republiek uitgeroepen werd. Hij leidde dan de oppositie tegen de republikeinen van Sun Yatsen, en nam in 1917 deel aan een vergeefse poging om de jonge keizer Pu Yi op de troon te herstellen.

Wie de bloedige en destructieve geschiedenis van China gedurende de driekwarteeuw na de revolutie van 1911 overschouwt, moet de wijsheid van Kang Youwei's benadering toegeven. Men kan ze vergelijken met die van de in 1911 vermoorde en door Aleksandr Solzjenitsyn verheerlijkte Russische premier Pjotr Stolypin, die het tsarenrijk trachtte te redden door het te moderniseren: het is uiterst onwaarschijnlijk dat het welslagen van zijn gematigde hervormingsplannen Rusland en de wereld een slechtere 20ste eeuw zou bezorgd hebben dan het revolutionaire scenario dat in feite plaatsgevonden heeft. Of men kan ze vergelijken, minder dramatisch, met het verschil tussen de geleidelijke democratisering in Groot-Brittannië sedert 1688 en de schoksgewijze, veel bloediger en destructiever ontwikkelingen in Frankrijk sedert 1789. Kang wordt meestal als een onrealistische dwarsligger tegen de onvermijdelijke moderniteit afgeschilderd, maar zijn antirevolutionaire alternatief zou China enorm veel ellende bespaard hebben.

Hernieuwde waardering

Tradities blijven nog lang doorwerken in de samenleving ook nadat de overheid zich tegen hen gekeerd heeft. Een belangrijk historisch verschil tussen brahmanisme en confucianisme is in dit verband dat

het eerste functioneerde in een samenleving met een zwak staatsgezag en een sterke zelfstandige civiele samenleving met grote kaste- en dorpsautonomie; terwijl het tweede in de context van een veel sterker en gecentraliseerd staatsgezag moest opereren. Een gevolg hiervan is dat het brahmanisme in essentiële opzichten de modernisering van de Indiase instellingen overleefd heeft, terwijl het confucianisme institutioneel samen met het keizerrijk in 1911 ten onder gegaan is en alleen nog als vage culturele invloed is blijven voortbestaan.

Zo blijft kaste, hoewel officieel afgeschaft door de Indiase Grondwet van 1950, een centrale maatschappelijke realiteit die zelfs door anti-kaste-maatregelen (zoals reservaties van overheidsbanen en studieplaatsen voor de lagere kasten) erkend en bestendig wordt. In China daarentegen heeft een krachtig en niet zelden gewelddadig beleid van uitbanning van confuciaanse tradities de maatschappij veel diepgaander veranderd. Dat geldt niet alleen voor de Chinese Volksrepubliek (°1949), met als hoogtepunt de Culturele Revolutie, maar ook reeds voor de Chinese Republiek (1911-49 en sindsdien op Taiwan) die een beleid van geforceerde modernisering voerde. Het is pas na de vlucht naar Taiwan dat de Chinese Republiek zich als behoeder van het confuciaanse erfgoed is gaan profileren, dit terwijl ze tegelijk een sluipende amerikanisering tolereerde. Zo zal het elke waarnemer opvallen dat de seksuele moraal en huwelijksgebruiken in beide China's veel moderner of Westerser zijn dan in India.

Mentaliteiten evolueren langzamer dan maatschappelijke verschijnselen. Recente ontwikkelingen in de Indiase en Chinese cultuurkringen worden dan ook vaak in verband gebracht met hun door pre-moderne tradities geknede mentaliteit. Commentatoren schrijven met name de economische doorbraak van een aantal landen in de bredere Chinese cultuurkring, en recenter van China zelf, toe aan de constructieve invloed van het confucianisme. In sommige opzichten kan dit kloppen: waarden als harmonische samenwerking en inzet voor het publieke goed of het familiebelang met wegcijfering van het individuele eigenbelang zijn inderdaad confuciaans. Anderzijds is de extreme klemtoon op productieve arbeid en op handel juist niét confuciaans. Met name de opoffering van familiale en rituele kwaliteitstijd aan de onverzadigbare Moloch van de productiequota strookt niet met de confuciaanse traditie.

Tot in de jaren 1990 volgde India een socialistisch economisch beleid dat het vrij initiatief bemoeilijkte. De economische prestaties van het land waren ernaar, en juist de regeringsgezinde linkse economen schamperden in dat verband over "*the Hindu rate of growth*",

alsof de stagnatie niet aan hun eigen socialisme lag maar aan een tijdloze invloed van het hindoeïsme. Inmiddels deden hindoe ondernemers buiten India het echter zeer goed, in sommige Afrikaanse landen (Oeganda, Tanzania) zelfs zo goed dat ze de afgunst van hun omgeving opwekten en uitgewezen werden. Nu India zelf een veel vrijer economisch klimaat kent, zien we het land een zeer hoge vlucht nemen als economische en technologische groeipool. Het hindoeïsme als zodanig heeft nooit negatief gestaan tegenover zakendoen en het verwerven van rijkdom, integendeel. Alleen werd het voor bepaalde kasten niet passend gevonden, maar voor andere dus des te meer, en die werden met doctrines van "religieuze verdienste" aangemoedigd om hun rijkdom te delen met priesters, geleerden, kunstenaars en andere cultuurdragers die werkten zonder winst oogmerk. Maar rijkdom verwerven was dus iets goeds, en net als in China viert men in India feesten voor godheden die expliciet de welvaart verpersoonlijken. Met Nieuwjaar wenst men elkaar en zichzelf ongegeneerd financieel welslagen toe.

Dat is natuurlijk niet het diepzinnigste of bekoorlijkste aspect van de Oosterse beschavingen, maar de complexloze integratie van wereldse en geestelijke strevingen vormt onmiskenbaar een bron van kracht en succes in de moderne wereld. Ook de respectieve intellectuele tradities, hoewel inhoudelijk tot een ander tijdperk en een andere denkwereld behorend, hebben de Aziatische hersenen wel de nodige windingen meegegeven die in de spitstechnologische sfeer hun nut bewijzen. Men kan dit vergelijken met de joden, die zich eeuwenlang intellectueel trinden in zinloos lijkende talmoedische haarklieverijen, om zich na de uitbraak uit het getto in de moderne wetenschap en cultuur te engageren en er meteen allerlei records te breken. Vooral Indiërs zijn zich bewust van het diepere verband tussen hun eigen welslagen in de software-industrie en het pionierswerk van hun voorouders in abstracte disciplines als wiskunde en taalkunde.

Een heel concrete factor van het succes van de diverse Aziatische diaspora-gemeenschappen is hun bij uitstek conservatieve gehechtheid aan premoderne gezinsvormen. Waar mogelijk houdt men vast aan de uitgebreide familie, een veel weerbaarder en ondersteunender structuur dan het kwetsbare nucleaire gezin van de moderne westerling, om nog maar te zwijgen van het dysfunctionele gebroken gezin dat in grote delen van onze samenleving de norm geworden is. Je kijkt er ook op van het ontzag dat de meeste Aziatische jongeren nog steeds hebben voor hun ouders en grootouders, een respect dat eigenlijk de concrete sokkel van de hele conservatieve levenshouding is. Gezinswaarden, het klinkt weinig opwindend of

origineel, maar het is een heel reële troef in de hedendaagse strijd om het bestaan en om maatschappelijke promotie. Veel confuciaans en brahmaans erfgoed is dood sprokkelhout geworden, en de hedendaagse erfgenamen beseffen dat best, maar enkele kernwaarden blijven levenskrachtig en van concreet nut. Zowel voor de nazaten van de Wijzen uit het Oosten als ook voor anderen.

Bibliografie

Alitto, Guy S.: *The Last Confucian. Liang Shu-ming and the Chinese Dilemma of Modernity*, University of California Press, Berkeley 1979.

Ames, Roger T., and Rosemont jr., Henry: *The Analects of Confucius, a Philosophical Translation*, Ballantine, New York 1998.

Chen Jingpan: *Confucius as a Teacher*, Foreign Languages Press, Beijing 1990.

Cleary, J.C., ed.: *Worldly Wisdom. Confucian Teachings of the Mind Dynasty*, Shambhala, Boston 1991.

Coward, Harold G.; Lipner, Julius J.; and Young, Katherine K.: *Hindu Ethics: Purity, Abortion and Euthanasia*, SUNY, Albany 1989.

Defoort, Carine, en Standaert, Nicolas: *Hemel en Aarde Verenigen Zich door Rituelen. Een Bloemlezing uit het Werk van de Chinese Wijsgeer Xunzi*, Klement, Kampen 2003.

Eibel, Alfred, ed.: *Critique de Lin Piao et de Confucius*, Lausanne 1975.

Elst, Koenraad: *Decolonizing the Hindu Mind. Ideological Development of Hindu Revivalism*, Rupa, Delhi 2001.

Fingarette, Herbert: *Confucius – The Secular as Sacred*, Harper & Row, New York 1972.

Ganguli, Kisari Mohan, tra.: *The Mahabharata* (4 vols.), Munshiram Manoharlal, Delhi 1997.

Ghurye, G.S.: *Indian Acculturation: Agastya and Skanda*, Popular Prakashan, Bombay 1997 (1977).

Hansen, Chad: *A Daoist Theory of Chinese Thought*, OUP, New York 1992.

Ivanhoe, Philip J.: *Ethics in the Confucian Tradition. The Thought of Mencius and Wang Yangming*, Scholars' Press, Atlanta GA 1990.

Jain, Girilal: *The Hindu Phenomenon*, UBSPD, Delhi 1994.

Jhanji, Rekha: *Human Condition in the Mahâbhârata*, Indian Institute of Advanced Study, Shimla 1995.

Kane, P.V.: *History of Dharma-Shâstra*, Bhandarkar Oriental Research Institute, Pune 1990 (1930-62).

Kwong, Luke S.K.: *A Mosaic of the Hundred Days. Personalities, Politics and Ideas of 1898*, Harvard University Press, Cambridge MA 1984.

Vivat Academia 130

Ranganathan, L.N., tra.: *Kautilya: The Arthashastra*, Penguin, Delhi 1987.

Sharma, R.N.: *Manu-Smrti*, Chaukhamba Sanskrit Pratishtan, Delhi 1998.

Solzhenitsyn, Alexander: *Rebuilding Russia*, Harvill, London 1991 (1990).

Trouw Dietsch. Het Dietsch Studenten Verbond (1922 – 1941)

Lic. Wilfried Weets

Het *Dietsch Studenten Verbond* (DSV) was van 1922 tot 1941 een studentenvereniging die als belangrijkste doel had de samenwerking tussen studenten uit Nederland en Vlaanderen te bevorderen.

Daar bestonden verschillende redenen voor. De Vlamingen, in hun voortdurende strijd tegen een alles overwoekerende Franse invloed die niet alleen de Nederlandse taal bedreigde maar ook een sociale stratificatie teweegbracht, zagen in Nederland misschien niet altijd de grote broer maar dan toch in elk geval wel het land waar de Nederlandse taal en cultuur zonder belemmeringen vanzelfsprekend was.

De Nederlanders van hun kant hadden voor de taal- en cultuurstrijd van de Vlamingen grote sympathie. Velen zagen het als een hoogmoedige aantijging van de Franssprekende Belgen te denken dat de 'Vlaamse' en dus Nederlandse taal ondergeschikt zou dienen te zijn aan het Frans.

Die betrokkenheid met de toestanden in Vlaanderen was in Nederland niet overal even groot. Eigenlijk was het maar een kleine groep Nederlanders die zich intensief bezighield met de Vlaamse kwestie. Aan beide zijden van de grens was het alleen de intellectuele elite die steeds weer opnieuw en op alle mogelijke manieren de aandacht vestigde op het belang van de cultuurstrijd die gevoerd moest worden. Van die intellectuele elite vormden, zowel in Nederland als in Vlaanderen, de studenten de revolutionaire voorhoede. Het Dietsch Studenten Verbond was van die voorhoede de verwezenlijking.

Aan de oprichting van het DSV ging zo'n twintig jaar voorgeschiedenis vooraf. In 1895 had de Vlaamse leraar Hippoliet Meert het *Algemeen Nederlands Verbond* (ANV) in het leven geroepen. Sinds 1905 kende het ANV ook studentenafdelingen. Tussen de Noord-Nederlanders en Vlaamse studenten vond sindsdien een regelmatige uitwisseling van gedachten plaats, een uitwisseling die zou leiden tot het totstandkomen van een groot aantal Groot-Nederlandse

Studentencongressen, waarvan het eerste congres plaatsvond in Antwerpen in 1910. Het voornaamste gevolg van die onderlinge contacten was dat in Nederland onder studenten het begrip voor de actieve Vlaamse Beweging groeide en in Vlaanderen kennis werd genomen van de gedachtewereld van de Nederlandse studenten. Op het congres te Antwerpen besloot men een *Algemeen Nederlandsch Studenten Verbond* (ANSV) op te richten dat zou worden gevormd door de studentenafdelingen van het ANV en alle Nederlandse, Vlaamse en Zuid-Afrikaanse studentenverenigingen.

Na de Eerste Wereldoorlog kwam het in Nederland tot een breuk tussen de studenten en het hoofdbestuur van het ANV. De eersten namen geen genoegen met de naar hun mening slappe houding van het ANV ten aanzien van de controversale activisten-passivisten in Vlaanderen. De studenten hadden, over het algemeen, een groter begrip voor de activisten dan het hoofdbestuur. Op 1 juni 1922 traden de studentenafdelingen uit het ANV en besloten voortaan verder te gaan als *Dietsch Studenten Verbond*. Het DSV stelde zich tot doel in de Nederlanden en Zuid-Afrika het nationaal gevoel te ontwikkelen en "onder alle dragers der Dietsche beschaving het samenhorigheidsgevoel te versterken". Het overkoepelende *Algemeen Vlaams Hoogstudentenverbond* (AVHV) werd de Vlaamse tak van het DSV. Het ANSV dat overbodig was geworden werd ontbonden. Het DSV zou voortaan de Groot-Nederlandse Studentencongressen, die beurtelings in Vlaanderen en in Nederland werden gehouden, organiseren. Terwijl die congressen in Vlaanderen plaats hadden in een klimaat van contestatie door de franstaligen en tegenwerking door de overheden, konden ze in Nederland op heel wat sympathie van universiteits- en stadsbesturen rekenen. Tal van intellectuelen en kunstenaars, zoals Frederik van Eeden, Willem Kloos en Hendrik Petrus Berlage, traden er toe tot het comité van aanbeveling.

Begin jaren 30 klonken er nieuwe geluiden. Sommige studentenleiders vonden dat de DSV te burgerlijk was geworden en dat de oude strijdgeest had plaats gemaakt voor "Salonfähigkeit". Zij wilden het DSV een meer uitgesproken politiek profiel aanmeten. In de loop van de volgende jaren raakte het DSV meer en meer verstrikt in de voor die tijd kenmerkende, vaak tegenstrijdige, nationalistische en ideologische stromingen. De daaruit voortvloeiende verdeeldheid zou tot de ondergang van het DSV leiden. Een ondergang die bezegeld werd door de richtlijn van de Duitse bezettingsautoriteiten ten aanzien van verenigingen zonder economisch doel als gevolg waarvan het DSV in 1941 verboden werd.

Over de geschiedenis van het DSV verscheen er recent een bro-

chure van de hand van de Nederlander Willem Voorthuysen. De auteur studeerde Economische Wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam en promoveerde aldaar op het proefschrift "De Republiek der Verenigde Nederlanden en het Mercantilisme". Hij was werkzaam in het bankwezen en het hoger onderwijs. Het onderwerp werd eerder reeds behandeld door o.a. prof. Louis Vos (L.Vos, *De Dietsche Studentenbeweging 1919-1940. Colloquium over de geschiedenis van Belgisch-Nederlandse betrekkingen tussen 1815 en 1945*, Brussel, 1980.) Het boekje van Voorthuysen schept een mooi sfeerbeeld van de Groot-Nederlandse studentenactie in Noord-Nederland in de periode 1922 tot 1941. Het heeft de verdienste meer duidelijkheid te scheppen over het draagvlak van de 'Groot-Nederlandse gedachte' bij een intellectuele elite in het Noorden.

Willem Voorthuysen, *Trouw Dietsch – het Diets Studenten Verbond (1922-1941)*, Uitgave Decus Maiorum, Amsterdam, 2005, 60 p., ill., ISBN 90,805089-2-6.

Verkrijgbaar via Studiecentrum Joris van Severen, Paddevijverstraat 2, B. 8900 Ieper. Betaling op rekening 000-1705814-69 t.n.v. *Studiecentrum Joris van Severen*, 8900 Ieper. 9 Eur + verzendkosten (België 1,50 Eur, Nederland 4,20 Eur).

Het Warande-manifest

Hing. Frederik Pieters

De publicatie van het manifest van de denkgroep "In de Warande" in november vorig jaar sloeg in als een bom. Vooral de zakelijke manier waarop de boodschap, namelijk dat België geen toegevoegde waarde heeft, gebracht werd kwam hard aan. Merkwaardig genoeg kwamen er geen inhoudelijke reacties. Wel probeerde men de ondertekenaars die men kon in hun professionele leven te treffen, bijvoorbeeld Herman De Bode van Mc Kinsey.

Het Manifest is een schitterende verzameling van droge cijfers die de talrijke verschillen tussen Vlaanderen, Wallonië en Brussel illustreren. Het zijn geen nieuwe cijfers, al deze cijfers zijn ooit al eens eerder gepubliceerd, maar het is de grote verdienste van het manifest om deze cijfers overzichtelijk samen te brengen.

In het volgende artikel wil ik niet enkel ruw de inhoud van het manifest schetsen, maar vooral de aanleiding en het belang ervan toelichten.

De transfers

Er wordt een duidelijk overzicht gegeven van de transfers tussen Vlaanderen en Wallonië en hun geschiedenis en toekomstige evolutie. Allereerst wordt de Franstalige mythe van de omgekeerde transfers voor de Tweede Wereldoorlog ontkracht. Uitvoerig onderzoek van prof. em. Juul Hannes heeft immers uitgewezen dat er nooit transfers naar Vlaanderen zijn gevloeid, zelfs niet in de 19de eeuw toen er op het Vlaamse platteland hongerdoden vielen. Vlaanderen droeg steeds in verhouding meer bij tot de belastinginkomsten en genoot minder van de overheidsuitgaven en -investeringen.

De afgelopen tientallen jaren zijn de transfers continu gegroeid, van 3,8 miljard euro in 1990 tot 10,4 miljard euro in 2003. Deze bedragen zijn de som van de transfers in verschillende onderdelen van onze staatshuishouding.

Vlaanderen draagt proportioneel veel meer bij in de personenbelasting dan de sociale zekerheid, maar consumeert proportioneel

minder in de sociale zekerheid. Ook in de uitgaven van de federale overheid en in de financiering van de gemeenschappen en gewesten krijgt Vlaanderen minder dan zijn aandeel in de belastingopbrengsten. Daarnaast draagt Vlaanderen ook buitenproportioneel bij aan de rentelasten van onze staatsschuld, een schuld die dan weer zijn oorzaak vindt in uitgaven en investeringen die buitenproportioneel aan Wallonië ten goede zijn gekomen.

Deze transfers romen 6,6% van het bruto regionaal product van Vlaanderen af, maar maken wel respectievelijk 12,1% en 8,1% uit van het bruto regionaal product van Wallonië en Brussel. Dit is beduidend meer dan de 4% die West-Duitsland van zijn bruto regionaal product jaarlijks overhevelt naar Oost-Duitsland.

De oorzaak voor het bestaan en het voortbestaan van deze transfers ligt in het achterblijven van de Waalse economie. De Waalse economie heeft zich nooit hersteld van de fundamentele economische schokken die het einde van de staal- en steenkoolindustrie met zich meebrachten, nu zo'n 30 tot 50 jaar geleden.

Hoewel Wallonië natuurlijk niet verantwoordelijk gesteld kan worden voor deze economische schokken, zijn ze wel volledig verantwoordelijk voor de manier waarop ze ermee omgegaan zijn. Het economische beleid met overvloedige subsidies aan niet-rendabele bedrijven en de sterke nadruk op het overheidsinitiatief (40% van de beroepsbevolking in Wallonië werkt voor de overheid tegenover slechts 25% in Vlaanderen) heeft ervoor gezorgd dat Wallonië de laatste 40 jaar een structureel lagere groei gekend heeft dan Vlaanderen. De enorme transfers van Vlaanderen naar Wallonië werden en worden niet gebruikt om iets te veranderen aan dit economische beleid, maar om de overheidsuitgaven en de levensstandaard (consumptie) op peil te houden.

Zonder gewijzigd beleid is dit een straatje zonder einde. Sommigen beweren dat deze transfers in de nabije toekomst wel eens zouden kunnen omkeren omwille van de snellere vergrijzing van Vlaanderen ten opzichte van Wallonië, maar simulaties in het Manifest tonen duidelijk aan dat bij ongewijzigd beleid, zelfs met een veel snellere vergrijzing in Vlaanderen, de transfers nooit zullen verdwijnen, hoogstens een beetje afnemen.

Fundamentele verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië

De transfers zijn dus een gevolg van een totaal verschillend beleid in Wallonië ten opzichte van Vlaanderen. Er zijn echter nog veel

Vivat Academia 130

meer al dan niet fundamentele verschillen. In het Manifest worden ze netjes opgelijst.

Zo zijn er belangrijke demografische verschillen, verschillen in opleidingsgraad, politieke oriëntatie, economische groei, productiviteit, gezondheidszorg en mobiliteit.

Op zich is er geen enkel probleem mee dat verschillende volkeren andere keuzes maken. Dit wordt echter wel een probleem indien de keuzes van het ene volk verhinderen dat het andere volk zijn eigen keuzes kan maken. Dit laatste is immers het geval in België.

Om het toch nog enigszins mogelijk te maken dat de verschillende landsdelen een andere richting uitgaan is er met behulp van tal van compromissen en staatsvormingen een zeer ingewikkeld staatsbestel uitgedacht. Het grote nadeel hiervan is dat wij, in vergelijking met andere landen, een zeer duur en inefficiënt staatsapparaat hebben. Anders gezegd: de overheid kost ons meer dan in andere landen en we krijgen er minder voor terug.

Daarnaast beschikt Vlaanderen nog altijd niet over alle bevoegdheden om een eigen koers te varen.

“Onafhankelijkheid” is niet langer een streefdoel, maar een bittere noodzaak

Vlaanderen is na de Tweede Wereldoorlog uitgegroeid tot één van de meest welvarende regio's van de wereld. Dit hebben we te danken aan zowel de inzet van onze eigen bevolking als aan weinig beïnvloedbare factoren zoals onze ligging en de maritimisering van allerhande industrietakken.

We mogen echter niet zelfgenoegzaam op onze lauweren rusten, onze huidige welvaart kan even snel verdwijnen als ze gekomen is. In het bijzonder met de huidige globalisering wordt onze economie geconfronteerd met talrijke uitdagingen. Deze globalisering hoeft echter geen schrikbeeld te vormen, samen met de uitdagingen zijn er ook heel wat kansen die we kunnen grijpen. Maar we moeten er wel op inspelen, en daar knelt het schoentje. Enerzijds beschikt Vlaanderen niet over alle noodzakelijke bevoegdheden (denken we maar aan sociale zekerheid, fiscaliteit, arbeidsmarktbeleid, ...), en anderzijds, ook al zouden we over alle nodige bevoegdheden beschikken, dan worden we nog altijd geconfronteerd met de dure en inefficiënte Belgische overheidsstructuren.

Nu, meer dan ooit, moeten we de handen vrij hebben om zelf onze toekomst te kunnen bepalen. Waar de transfers en het Belgische keurslijf in het verleden enkel de welvaart van Vlaanderen afroonden, bedreigen ze nu rechtstreeks deze welvaart door het totale immobilisme dat het veroorzaakt. En waartoe zo'n immobilisme leidt kunnen we ten Zuiden van de taalgrens bekijken.

Of dit uiteindelijk tot volwaardige onafhankelijkheid, confederalisme of iets anders leidt is eigenlijk weinig relevant. Het belangrijkste is dat het Vlaamse volk over alle instrumenten beschikt om zijn eigen toekomst te bepalen.

Zo is bijvoorbeeld de snellere vergrijzing van Vlaanderen eerder een argument voor een snelle splitsing van België dan tegen. Momenteel kan Vlaanderen bijvoorbeeld geen eigen nataliteitsbeleid voeren om de vergrijzing tegen te gaan. En binnen België is dit geen thema.

Tegenargumenten overtuigen niet

Na de publicatie van het manifest waren er een aantal kritieken te horen, maar geen van alle waren zeer overtuigend.

Allereerst zijn er nog steeds mensen die beweren dat Vlaanderen te klein zou zijn om als zelfstandige staat te kunnen functioneren. In het Manifest wordt met dit argument cijfermatig komaf gemaakt. Vlaanderen is niet klein in vergelijking met heel wat andere succesvolle landen (Denemarken, Finland, Ierland, ...). Bovendien zouden kleinere landen in de economie van de toekomst ook voordelen kunnen hebben door het feit dat ze veel wendbaarder zijn.

Een andere kritiek op het Manifest was dat het geen kant-en-klare oplossing bood voor Brussel. Dit was echter helemaal niet het opzet van het Manifest. Het was de bedoeling om cijfermatig duidelijk te maken dat België geen enkele meerwaarde heeft, en daar is de denkgroep zeer goed in geslaagd.

Een ideale oplossing voor het probleem Brussel bestaat niet. Maar het Manifest geeft wel te denken: het probleem Brussel is eerder een probleem voor Brussel zelf dan voor Vlaanderen. Brussel is immers economisch alleen absoluut niet leefbaar. Brussel heeft Vlaanderen nodig. Vlaanderen zonder Brussel is misschien wel een verarming, maar is perfect mogelijk.

Een laatste kritiek is dat Vlaanderen solidair moet zijn met armere regio's, en dat de hele discussie over transfers een teken van egoïsme is. Deze redenering gaat natuurlijk niet op. Vlaanderen is

solidair en zal solidair blijven met behoeftigen. Maar ieder moet natuurlijk wel zelf zijn eigen verantwoordelijkheid opnemen. Het is net dit gebrek aan verantwoordelijkheid voor zijn eigen daden dat Wallonië in zo'n diepe economische malaise gebracht heeft.

Conclusie

Het Manifest is erin geslaagd om de reeds lang lopende discussie over Vlaamse zelfstandigheid in een hogere versnelling te schakelen en om dankzij het economische discours ook andere kringen te bereiken dan al dan niet romantische vlaams-nationalisten.

Ik zou dan ook willen oproepen om het Manifest aan te schaffen en grondig te lezen, maar het daar niet bij te laten. Verspreid het ook buiten de kring van de traditionele vlaamsgezinden, geef het ten als geschenk aan kennissen en relaties. Indien mogelijk valt het ook ten eerste aan te raden om naar één van de talrijke lezingen of debatten met leden van de denkgroep "In de Warande" te gaan.

Het is zeer belangrijk dat deze nuchtere en zakelijke analyse verder verspreid wordt zodat de toekomst en welvaart van ons volk verder bespreekbaar wordt gemaakt.

Uitsmijter van de voorzitter

Prof. dr. Frank Fleerackers

Beter Nederlands

Geachte Academicus,

tijdens de Algemene Ledendag van 22 april 2006 te Oostende wordt de actie Beter Nederlands opgestart. Deze actie strookt inhoudelijk met de VVA-leuze: voor taal, cultuur en wetenschap. Bovenal siert het academici wanneer ze hun eigen taal koesteren en op die wijze vanuit zelfrespect aanzetten tot respect vanwege anderen. Hoofse liefde voor de eigen taal is zowat de mooiste manier om dit respect vanuit zelfrespect te ontwikkelen.

Beter Nederlands heeft als actie en interactie twee hoofdlijnen. Enerzijds wordt betoogd dat in vele omstandigheden beter Nederlands kan en moet gesproken worden dan andere talen of dialecten. Anderzijds wordt onderschreven dat een betere kennis en beheersing van onze taal inderdaad via verhoogd zelfrespect tot volwaardige samenlevingsinteractie leidt.

Op de academicus rust dan een cruciale taak. Hij dient deze interactie als paradigma en multiplicator te begeleiden en te versterken. Hij is degene, die als voor- en toonbeeld van de interactie zijn medemensen ertoe aanzet de eigen taal als cultuurpijler te oefenen en te beleven. De academicus is motor van deze interactie, instigator én regisseur van Beter Nederlands.

In Oostende zal bijgevolg opgeroepen worden tot cultuuractivisme. Een activisme van en voor de taal. Wanneer academici de eigen taal in hun omgang met anderen, ook anderstaligen, openlijk en ten volle belijden en ervaren, dan zullen zij vooreerst elkaar en vervolgens elke medemens van Beter Nederlands overtuigen.

Deze oproep richt zich dus tot de academicus als voortrekker. De inter-actie Beter Nederlands start bij u.

<http://www.beternederlands.be>

Over de auteurs

Lic. Hugo Dejonghe is erevoorzitter van de Vereniging van Vlaamse Moedertaaldidactici.

Lic. Ghislain Duchateau is licentiaat germaanse filologie. Hij was actief als docent in het hoger onderwijs en is secretaris van VVA-Limburg. Hij is verantwoordelijke voor de Werkgroep Taal en Onderwijs van VVA en voorzitter van de Vereniging van Vlaamse Moedertaaldidactici.

Dr. Koenraad Elst studeerde af in Sinologie, Indo-Iranistiek en Wijsbegeerte aan de Katholieke Universiteit Leuven. Hij promoveerde op een proefschrift over het hindoe-nationalisme, onderwerp waarover hij in India nog meerdere opgemerkte boeken uitgegeven heeft. Hij is voltijds actief als publicist, zowel over oriëntalistisch-wijsgerige onderwerpen als over actuele kwesties rond islam en multiculturaliteit.

Prof. Dr Frank Fleerackers studeerde rechten en wijsbegeerte aan de KU Leuven, King's College te Londen, het Massachusetts Institute of Technology en Harvard University. Hij is decaan van de rechtsfaculteit van de KU Brussel en algemeen voorzitter van het Verbond der Vlaamse Academici.

Mr Drs Frank Judo is hoofdredacteur van Vivat Academia.

Hing. Dirk Laeremans is Handelsingenieur en behaalde onlangs een MBA in Ierland. In het maandblad Doorbraak schreef hij een artikelenreeks over Ierland en Wallonië.

Hing Frederik Pieters is handelsingenieur en werkt in een internationale onderneming in de petrochemische sector. Hij studeerde in 1999 af op een scriptie over "Het technologiebeleid van de Vlaamse regering en Vlaamse verankering"

Prof. Dr Piet Tommissen is doctor in de economische en de politieke wetenschappen. Na een loopbaan in het bedrijfsleven, doceerde hij aan de Economische Hogeschool Sint-Aloysius te Brussel en het Limburgs Universitair Centrum te Diepenbeek.

Lic. Wilfried Weets studeerde geschiedenis aan de KU Leuven en publiceerde meerdere bijdragen over de geschiedenis van de Vlaamse Beweging in het algemeen en de Vlaamse studentenbeweging in het bijzonder.

Afdelingen

<http://vvacademici.org/vva-afdelingen.html>

► <i>Antwerpen</i>	http://vvacademici.org/VVA-Antwerpen.html
Jan Van Reeth, sirati@belgacom.net	Evelien Lust, evelien.lust@pandora.be
► <i>Brugge</i>	http://users.pandora.be/vva-brugge
Annemie D'Hooghe,
a.dhooghe@telenet.be	Petra Gillis, petra.gillis@skynet.be
► <i>Brussel</i>	http://vvacademici.org/VVA-Brussel.html
Robrecht Vermeulen,
robrecht@drvermeulen.com	Christiane Weyers,
judo.weyers@belgacom.net
► <i>Campinia</i>	http://vvacademici.org/VVA-Campinia.html
Jan Goris	Jaak Peeters, peeters.jaak@telenet.be
► <i>Ieper</i>	zie VVA-Brugge
► <i>Klein-Brabant</i>	http://users.skynet.be/vva-kleinbrabant
Wim Van der Donckt	Jan-Pieter Haems,
janpieter.heams@scarlet.be
► <i>Kortrijk</i>	http://vvacademici.org/VVA-Kortrijk.html
Paul Thurman,
paul.hurman@kulak.ac.be	Paul De Meester,
mirodancreation@skynet.be
► <i>Leuven</i>	http://members.chello.be/sf15013/VVA-Leuven
Danny Blockmans	Peter Van Windekens,
peter.vanwindekens@vvb.org
► <i>Limburg</i>	http://users.pandora.be/vvalimburg
Milka tombal,
vvalimburg@pandora.be	Ghislain Duchâteau,
ghislain.duchateau@pandora.be
► <i>Oostende</i>	http://users.pandora.be/vva-oostende
Els Taelman,
elstaelman@hotmail.com	Luc D'Hoore,
suzannededuytsche@hotmail.com
► <i>Oost-Vlaanderen</i>	http://inwfnu07.rug.ac.be/vvaovl
Reinhart Verschoore,
reinhart.verschoore@UGent.be	Walter De Gryze,
walterdegryze@fulladsl.be
► <i>Taxandria</i>	http://vvacademici.org/VVA-Taxandria.html
Paul Verdurme,
verdurme.bvba@scarlet.be	Tine Van Dorpe,
rudi.pelckmans@telenet.be
► <i>VVA-jongeren</i>	http://www.vvajongeren.be
Els Strobbe,
apo.strobbee@omegapharma.net	Steve Bisschop,
stevebisschop@belgacom.net

Activiteitenkalender

Zaterdag 22 april 2006

Nationale ledendag *Beter Nederlands*, Oostende

► *Limburg*

Paasmaandag 17 april 2006 12u

Drafrennen en feestmaal met dierenarts Jef Van den Noortgate

Dinsdag 9 mei 2006 14u

Lezing *Sterven thuis in rust en vrede* door dr. med. Hugo Orye

Maandag 22 mei 2006 21.25u

Bedrijfsbezoek *Discotheek Versuz achter de schermen!*

Donderdag 8 t/m zondag 11 juni 2006

Vierdaagse rondreis Wallonië: Namen, Bergen, Dinant, Saint Hubert, Redu, Le Grand-Hornu, Lessines, Ronquières, Euro Space, Waals Parlement, Kastelentocht, boottocht e.a.

Zondag 25 juni 2006 14u

Wandeltocht *De Wijers* met lic.Ghislain Duchateau

Dinsdag 3 t/m dinsdag 17 oktober 2006

Veertiendaagse rondreis Venetië – Triëst – Kroatië – Bosnië-Herzegovina – Slovenië – Venetië

► *Antwerpen*

Dinsdag 28 maart 2006

Bezoek aan Sint-Lievenscollege met Karl Scheerlinck en Luc Van den Broeck

VVA-Antwerpen biedt een aanvullend programma voor jong-academici aan

Zondag 21 mei 2006 (of zondag 25 juni)

Gezinsfietstocht

Het VVA ontstond begin vorige eeuw als groepering van regionale oud-studentenkringen en heeft tot doel:

- culturele en maatschappelijke vorming ;
- verspreiding van wetenschap en cultuur ;
- behartiging van de belangen van academici, in het bijzonder het universitair onderwijs en onderzoek en permanente vorming ;
- ijveren voor verdere Vlaamse ontvoogding en ontplooiing van de Nederlandse cultuur.

Er zijn VVA-afdelingen in Oostende, Brugge, Kortrijk, Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Taxandria, Klein-Brabant, Campinia, Brussel, Leuven-Hageland en Limburg.

Algemeen secretariaat

Rita WARDENIER

adres: Waversesteenweg 288, 1040 Brussel

gsm: 0472 89 33 99

fax: 02 412 42 00

e-mail: rita.wardenier@vub.ac.be

Administratief secretariaat

Mia CUYPERS

adres: Passendalestraat 1 A, 2600 Berchem

tel: 03 320 06 34

(op dinsdag, woensdag, vrijdag tussen 10 en 16 uur)

fax: 03 366 60 45

e-mail: vva@vvacademici.org